

**ЛЬВІВСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК
УКРАЇНИ
НДІ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА
ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
ЛЬВІВСЬКА ЛАБОРАТОРІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ
І ГРОМАДЯНИНА**

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Матеріали наукового семінару
23 червня 2022 р.*

УДК 342.72/.73:342.78

Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 27 червня 2022 р. № 11)

Упорядники:

Мирослав КОВАЛІВ, кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ.

Марія ГАВРИЛЬЦІВ, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ;

Наталія ЛЕПІШ, кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ.

Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.

Збірник містить тези доповідей та повідомлень із проблем теоретичного та прикладного значення шляхів вирішення актуальних проблем ефективного забезпечення прав і свобод кожного громадянина України та людини в умовах воєнного стану. Особливості реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану.

Опубліковано в авторській редакції.

УДК 342.72/.73:342.78

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2022

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вітаю учасників наукового семінару, присвяченого важливій проблемі великого теоретичного та прикладного значення – забезпечення в Україні конституційних прав і свобод людини та громадянина. Ця тема особливо актуальна для нас нині, коли внаслідок повномасштабного військового вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року в нашої державі введено воєнний стан.

Для кожного громадянина України та людини, яка проживає в нашій державі у ці трагічні часи, надзвичайно важливими є внутрішня консолідованість, надійна підтримка від державних органів публічної влади, а також правозахисних національних і міжнародних організацій. Особливо значущими є саме конституційні гарантії та правові механізми у забезпеченні всього комплексу основоположних прав людини.

Запровадження воєнного стану в Україні, звичайно ж, значно ускладнює гарантування державою прав громадян в умовах об'єктивної необхідності їх часткового обмеження. Адже таке обмеження передбачає законодавче звуження змісту та обсягу прав і свобод людини, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють їх реалізацію.

У Конституції України закріплено стандарти правової держави у такій ситуації. Це означає, що: по-перше, обмеження прав людини і громадянина в державі є тимчасовим та мінімально необхідним за характером; по-друге, зберігається певний перелік прав, які не можуть порушуватися у жодному разі; по-третє, остаточне рішення про оголошення воєнного стану ухвалює вищий загальнодержавний представницький орган – парламент.

Вказані норми Конституції України відповідають нормам Загальної декларації прав людини, якою передбачено, що при здійсненні своїх прав і

свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших, забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Тому ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» декларує, що воєнний стан як особливий правовий режим, який вводиться в країні або окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, крім надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, ще передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Водночас у ч. 2 ст. 64 Конституції України вказано вичерпний перелік прав і свобод людини та громадянина, обмежувати які, навіть у таких скрутних обставинах, як воєнний стан, забороняється. Це, зокрема: рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом; право на громадянство та на зміну громадянства; право на життя; право на повагу до гідності; право на свободу та особисту недоторканність; право надсилати індивідуальні чи колективні письмові звернення та на обґрунтовану відповідь на них; право на житло; на рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї; рівність прав дітей незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним; право на судовий захист прав і свобод людини і громадянина; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди; право знати свої права і обов'язки; гарантія, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи; право на правову допомогу; право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; не можливість бути двічі притягненому до юридичної

відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; презумпція невинуватості; гарантія того, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Відповідно, всі інші конституційні права та свободи людини і громадянина, які не зазначені в цьому переліку та передбачені Конституцією України (зокрема, право особи на свободу пересування, вільний вибір місця проживання; право власності; право на проведення страйків; свобода думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань та ряд інших), можуть бути обмежені у період дії воєнного стану, але тільки в тій мірі, в якій це необхідно для забезпечення оборони країни і безпеки держави, і в тих межах, яких вимагає гострота стану. Прийняті у зв'язку з цим заходи з урахуванням міжнародно-правових норм не повинні спричинити яку-небудь дискримінацію окремих осіб чи груп населення винятково за ознакою статі, раси, національності, мови, походження, майнового і посадового положення, місця проживання, відношення до релігії, переконань, приналежності до громадських об'єднань, а також за іншими ознаками.

Закріплення переліку прав, які не можуть бути обмежені навіть у час дії воєнного стану, є конституційною гарантією прав людини і громадянина. Так, у разі дії воєнного чи надзвичайного стану це не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання, для будь-яких обмежень права на життя, свободу думки, совісті, релігії в розумінні цих прав і свобод, прийнятому в Міжнародному пакті про громадянські й політичні права й у законах України. А будь-які спроби використати введення воєнного або надзвичайного стану для захоплення влади чи зловживання нею тягнуть за собою визначену законом відповідальність.

Загалом проблематика прав людини і громадянина в умовах воєнного стану є надзвичайно складна та багатоаспектна. Сподіваюся, що саме на цих особливостях акцентуватимуть увагу сьогоднішні доповідачі.

Бажаю всім учасникам наукового семінару плідної роботи, цікавих дискусій, успіху в пошуку шляхів вирішення важливих проблем у сфері забезпечення прав і свобод громадян України в умовах воєнного стану. Вірю, що наша держава переможе в цій війні та зможе належним чином гарантувати своїм громадянам і гостям з усього світу надійний захист прав, свобод і законних інтересів на мирній українській землі! Слава Україні!

Роман БЛАГУТА,
*кандидат юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ*

А. М. Апетик,
*аспірантка кафедри адміністративно-правових
дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Комплексне та логічно послідовне розуміння сутності соціально – правового інституту захисту персональних даних можливе лише у нерозривному зв'язку з дослідженням особливостей основних історичних етапів правового регулювання приватного життя громадянина.

У 1996 році вперше на державному рівні в Конституції України було закріплено конституційно-правову норму, відповідно до якої кожна людина має право на недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю, захист своєї честі та доброго імені [1].

У Конституції з'явилося важливе концептуальне положення, за яким забороняється збирання, зберігання та поширення інформації про приватне життя людини. Ці статті заклали надалі основу розвитку та становлення законодавства щодо захисту персональних даних в Україні.

Першим самостійним та осмисленим джерелом у сфері захисту інформації став закон «Про інформацію» [2]. Головною проблемою можливості повноцінної та коректної реалізації правових норм даного джерела стала невизначеність і розмитість сфери соціально-інформаційних відносин у сфері охорони приватного життя особи.

Резонанс у правовій сфері суспільства створив ухвалений Верховною Радою України у 2010 році закон «Про захист персональних даних» [3].

До цього часу Україна залишалася державою, в якій такого джерела права не було. Подібна обставина негативно позначилася на політичному іміджі України на міжнародній арені у сфері інформаційної політики.

У 1994 році в правовій системі було легально визначено зміст дефініції «захист інформації» в законі «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [4].

Історико-правова характеристика розвитку законодавства неможлива без огляду на Кодекс законів про працю України. Оформлення правових норм у форматі самостійної глави свідчило про прогрес та демократизацію інституту захисту приватного життя громадян у трудовій сфері.

Ця прогресивна юридична новація на рівні кодифікованого правового акта закріпила правові положення, які дозволяли роботодавцям на локальному рівні захищати персональні дані працівників. На етапі розвитку соціально-трудової сфері складно уявити організацію, у якій відсутнє Положення про захист персональних даних.

Чинний Кодекс законів про працю України безпосередньо не регламентує окремі питання захисту персональних даних. Наприклад, персональні дані претендентів (осіб, які не уклали зрештою трудовий договір, але допустили до ознайомлення з персональними даними роботодавця, що не відбувся). Аналогічно постає питання і з невизначеністю організаційно-правового режиму захисту відомостей про приватне життя особи та щодо колишніх працівників.

У 2014 році набрав чинності Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері захисту персональних даних» [5]. Цей нормативно-правовий акт поклав обов'язок на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, забезпечувати конфіденційність при зборі персональних даних громадян та їх зберігання, у тому числі при використанні інформаційних технологій та засобів масових комунікацій

Важливим джерелом у сфері забезпечення та захисту персональних даних є Стратегія інформаційної безпеки України [6].

Цей правовий акт конкретизував та деталізував важливі конституційні положення у сфері захисту приватного життя особи, позначив основні напрямки інформаційної політики у прив'язці до сфери національних інтересів

країни та високих вимог інформаційної безпеки.

Держава отримала доступ до інформації, яка може пролити світло на факт потенційного приховування важливої інформації щодо державної таємниці, безпеки суспільства та держави. Але водночас на порядку денному постало питання про те, який орган влади здатний взяти здійснення балансу інтересів особи та держави у реалізації забезпечення інформаційної безпеки.

Державна служба захисту та спеціального зв'язку України відстоюватиме переважно публічні інтереси. Тому постає питання про необхідність створення такої суспільної структури, яка була б незалежною від держави та змогла відігравати роль противаги державній системі безпеки у сфері захисту персональних даних.

У країнах Європейського Союзу налагоджено роботу організацій, які є посередниками, медіаторами у разі виникнення правових конфліктів у сфері обробки персональних даних.

Європейське законодавство у сфері забезпечення інформаційної безпеки та захисту права громадян країн ЄС, конфіденційності персональних даних розвивається досить динамічно. У 2018 році відбулася уніфікація законодавства щодо персональних даних, у зв'язку з чим на території Європейського Союзу сформувалося єдине поняття персональних даних [7].

Законодавство ЄС враховує мету законодавчого регулювання необхідності захисту прав і свободи людини та громадянина при обробці персональних даних і сукупність інших фундаментальних прав, інтереси держави, юридичних і фізичних осіб, які здійснюють обробку персональних даних.

Незважаючи на позитивний досвід країн ЄС у справі формування посередницьких громадських структур для захисту інтересів особи, держава має бути інструментом здійснення контролю та нагляду, пов'язаного з тим, щоб діяльність суб'єктів, що розповсюджують інформацію, не була спрямована на порушення недоторканності приватного життя та не наносила непоправну шкоду особи змістовною частиною інформаційного контенту.

Держава виступає фактично головним носієм певних поглядів і цінностей,

які за допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій можуть нав'язуватися людині та суспільству. Держава має гарантувати людині правовий захист недоторканності приватного життя. Ця гарантія може виражатися у можливості перебувати наодинці, у можливості правового захисту інформаційного простору від впливу різноманітних ідеологій, зокрема державної.

Принципи впорядкування правовідносин у сфері підтримки безпеки персональних даних, охорони права на недоторканність приватного життя збігаються у законодавчих системах країн Європейського Союзу.

Україна як частина європейського економічного та політичного простору не є винятком у цьому питанні. На думку вчених, проблеми розвитку інституту захисту персональних даних пов'язані зі зростаючою роллю інформаційних технологій та появою нових загроз національній безпеці держави.

На сучасному історичному етапі розвитку державності, інформаційне законодавство має на законодавчому рівні наблизитися до формату галузевої та міжгалузевої диференціації. Необхідно впроваджувати нові заходи юридичної відповідальності для найбільших операторів обробки персональних даних.

Законодавство про захист персональних даних розвивається досить інтенсивними темпами, але ще більш інтенсивними темпами розвиваються інформаційні технології, мережа Інтернет, різноманітні мобільні додатки, які реєструють практично завжди у прив'язці до номера мобільного телефону.

Законодавець та профільні державні структури не завжди встигають врегулювати з правового погляду інформаційний потік даних персонального характеру, тому однією з пріоритетів у суспільстві є перманентний аналіз і постійний моніторинг розвитку інформаційних технологій, щодо персональних даних.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-vp#Text>
2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2297-17>

4. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/80/94-%D0%B2%D1%80>

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері захисту персональних даних: Закон України від 13.05.2014 р. № 1262-VII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1262-18#n6>

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>

7. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. Київ: К.І.С., 2020. 432 с.

А. Ю. Бадида,

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри теорії та історії держави і права

(ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЯК ЗНАЙТИ БАЛАНС МІЖ ПУБЛІЧНИМ ІНТЕРЕСОМ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ

Після 24 лютого 2022 року, коли збройна агресія Російської Федерації проти України набула повномасштабного характеру (а фактично розпочата ще 20 лютого 2014 року), правові гарантії захищеності прав людини опинилися під загрозою. Втручання російських військ на територію України стало причиною введення Президентом України режиму воєнного стану. Нові реалії поставили під загрозу базові людські права, в тому числі і право на життя. Правила, що формувалися десятиліттями у цивілізованому світі припиняють існувати. Міжнародний правовий порядок виявився безсилим перед новими викликами і сьогодні ми є свідками формування нових тенденцій у міжнародній політиці та нових механізмів виходу з критичних станів.

Діючий Закон України «Про правовий режим воєнного стану» 2015 року (Далі – Закон) вказує на правову підставу для введення воєнного стану. Зокрема, це Конституція України, власне сам Закон та указ Президента України про введення воєнного стану, затверджений Верховною Радою України. Ст. 20 вказаного Закону передбачає правовий статус та обмеження прав і свобод громадян в умовах воєнного стану. Правовою підставою для цього є Конституція України та сам Закон. Так, «в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені частиною другою статті 64 Конституції України». Ч. 1 ст. 22 Закону вказує на заборону застосування тортур, жорстокого поводження чи покарання під час введення воєнного стану. Після 24 лютого 2022 року з початку повномасштабного

внесення до вищевказаного Закону були внесені зміни, що стосуються: вдосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану, розширено коло осіб, які мають можливість обрати сплату єдиного податку за ставкою 2%, відтермінування проведення спецперевірки у період дії воєнного стану тощо [1].

Сама Конституція України містить поняття «воєнного стану» у контексті внесення змін до останньої (ст. 157), а також у згаданій вище ч. 2 ст. 64, що стосується передбачення можливості обмеження здійснення деяких прав людини.

Права людини, які гарантує Конституція України, є невідчужуваними та непорушними (ст. 21) [2]. Нагадаю, що існують права людини, що мають ранг так званих абсолютних прав, зокрема право на життя, заборона катувань тощо. Тобто неможливо жодних відступів та жодних обмежень у здійсненні цих прав, навіть при умові надзвичайного та воєнного стану. Крім того, право на судовий захист (стаття 55 КУ) не підлягає обмеженню за статтею 64 Конституції України. Як уже зазначалося, здійснення декотрих прав людини може бути обмежено (ст. 64 Конституції України), зокрема, йдеться про наступні права, передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції України: недоторканість житла, таємниця листування, свобода думки і слова, проводити мітинги, право на освіту тощо. Проте таке обмеження не може мати своїм наслідком вилучення у людини самої сутності цього права. А сутністю прав людини є людська гідність та свобода.

Надзвичайно актуальним у контексті захисту прав людини є рішення у справі КСУ, з короткою назвою «справа про посилений соціальний захист військовослужбовців». У ньому, зважаючи на реалії, пов'язані зі збройною агресією РФ проти України, було захищено право військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань. КСУ підкреслив головну роль ЗСУ та інших формувань, що «здійснюють ефективний захист Української держави та Українського народу», відзначив, що найвищим державним інтересом є «підтримання високого рівня обороноздатності», а підтримка

військовослужбовців ЗСУ є «одним із засобів розширення оборонних можливостей держави».

Окрім вищевказаного, у цьому рішенні КСУ перевірів на відповідність Конституції України п. 4 ст. 16-3 Закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-XII зі змінами щодо обмеження реалізації права на торимання одноразової грошової допомоги в більшому розмірі дворічним строком в аспекті його пропорційності.

Ч. 5 ст. 17 Конституції викладено, вважає КСУ, так, що реалізація права на соціальний захист «осіб, які перебувають на службі у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей потребує якісного і ефективного законодавчого регулювання та запровадження механізмів забезпечення їх державної підтримки». Крім того, «метою законодавчого регулювання в ційсфері є як усебічне соціальне забезпечення військовослужбовців, яке компенсуватиме установлені законом обмеження та умови служби, властиві цій категорії громадян, так і підвищення мотивації особового складу Збройних Сил України у виконанні ними покладених на них функцій щодо оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності».

Визначаючи легітимність мети встановленого Законом обмеження, Конституційний Суд України дійшов висновку, що обраний законодавцем засіб її досягнення (часове обмеження строком у два роки) хоч і є раціональн пов'язаним із нею, однак не може бути визнаним таким, що є домірним для досягнення встановленої мети, оскільки не є підтвердженням того, що погіршення стану здоров'я цієї категорії осіб, спричинене пораненням (контузією, травмою або каліцтвом) під час служби в Збройних Силах України, не може настати після спливу встановленого строку. Установлення такого законодавчого обмеження є невиправданим з огляду також на те, що законодавець мав можливість обрати для досягнення цієїж мети засіб, який менш обтяжливо зачіпав би сферу реалізації прав військовослужбовців на соціальний захист.

І наостанок, дає висновок КСУ: «якщо у разі втручання держави шляхом ухвалення нормативного акта має місцеобмеження права військовослужбовців на соціальний захист, то доведення виправданості такого обмеження покладається на орган публічної влади, яки ухвалив такий нормативний акт» [3].

У зв'язку з аналізом вищеназваного рішення у справі важливо зацентувати увагу на окремій думці судді КСУ В.В. Лемака (був доповідачем у згаданій справі), яка є збіжною. Він підкреслює основоположну роль судів в умовах воєнного стану та неприпустимість протиставлення «публічного (державного) інтересу, відповідних конституційних цінностей, з одного боку, та поваги до індивідуальних прав людини, з іншого боку, як це нерідкобувало в мирні часи. Під час війни найбільше має виявлятися сприйняття того, що публічний інтерес (наприклад, оборона, національна безпека), в якому акумулюються індивідуальні права і свободи людини. Наприклад, обмеження пересування громадян (комендантська година, блокпости) чи навіть вилучення для потреб оборони майна громадян спрямоване на захист найбільш засадничих прав і свобод людини – права на життя, їх гідності і свободи (наприклад, захист від діяльності диверсійно-підривних груп ворога)». Суддя констатує, що «обмеження прав людини під час війни є цілеспрямованими і масовими, однак очевидно, що в умовах конституційного особливого режиму - воєнного стану – підстави для його виправдання є іншими ніж у мирний час». Але знову ж таки, він підтвердив про ті права, що жодним чином не підлягають обмеженню, йдеться про ч. 2 ст. 64 Конституції України [4].

Варто також констатувати, що Верховна Рада України за період російської збройної аргесії ухвалила ряд законів щодо захисту прав людини, зокрема, Закон України від 24 березня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги», Закон України від 01 квітня 2022 року «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації

проти України», Закон України від 21 квітня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» та ряд інших [5].

Висновки:

1. Права людини в умовах воєнного стану є особливо вразливими, а їх захист може бути ускладненим. Від Конституції України до відповідних законів України передбачається механізм, що дозволяє обмежити здійснення певних прав. Особлива увага при захисті прав людини зосереджується в руках держави в особі уповноважених Конституцією та законами органів державної влади.

2. В умовах воєнного стану ставляться посилені вимоги щодо функціонування органів державної влади, зокрема щодо їх єдності у здійсненні оборонної функції.

3. Щодо балансу між публічним інтересом та індивідуальними правами. Під час режиму воєнного стану так званий баланс повинен бути максимально збережений, адже обмеження здійснення певних прав та свобод людини (право пересування тощо) спрямоване на захист права на життя, до прикладу.

4. На державу покладається необхідність встановлення раціонального зв'язку між встановленими обмеженнями прав і свобод людини та зусиллями держави щодо ведення війни і збройному протистоянню України окупантам.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Відомості Верховної Ради. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 07.06.2022)

2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1875- IV URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV> Page 2 10

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). м. Київ. 6 квітня 2022 року. № 1-р(II)/2022. URL:

https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_r_2_2022.pdf

4. Окрема думка (збіжна) судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України (другий сенат) у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців) URL:

https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p2_2022_1.pdf

5. Офіційний вебпортал парламенту України. URL:
<https://www.rada.gov.ua/news/zak/page/4>

О. О. Барабаш,
*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

КОНВЕНЦІЙНІ ПРАВА ДІТЕЙ-БІЖЕНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Щороку 20 червня відзначають Всесвітній день біженців, заснований Організацією Об'єднаних Націй на честь сили, мужності, витримки мільйонів біженців по всьому світу. У 2001 році Україна приєдналася до Конвенції ООН про статус біженців 1951 року та Протоколу щодо статусу біженців 1967 року і привела національне законодавство у відповідність до цих міжнародних актів. Всесвітній день біженців передусім є нагодою згадати про тих, хто був змушений покинути свої домівки, родину, роботу, друзів, своє звичне й налагоджене життя, тих, хто був змушений тікати зі своєї батьківщини та шукати притулок і захист у незнайомих, чужих країнах. Згідно зі щорічним звітом ООН про Глобальні тренди, кількість людей, переміщених через конфлікти, переслідування та порушення прав людини, становить понад 80 млн осіб [1].

Особливо прикро, що ця тематика стосується і дітей-біженців (термін «біженець» охоплює осіб, які потребують міжнародного захисту, незалежно від законності чи незаконності їхнього статусу, країни перебування чи тимчасового захисту). Сьогодні мільйони дітей різних національностей та походження залишають свої домівки (чи разом зі своїми сім'ями, чи самі) і виїжджають за кордон. Багато хто з них утік від війни, насильства або просто злиднів у пошуках захисту та з надією розпочати нове життя. На жаль, нинішні події в Україні – понад сто днів повномасштабної війни в Україні – призвели до руйнівних наслідків для дітей, причому в розмірах і темпах, яких не було з часів Другої світової війни. Наразі 5,2 млн дітей – 3 млн в Україні та понад

2,2 млн дітей-біженців – потребують гуманітарної допомоги. Про це йдеться в заяві ЮНІСЕФ до Дня захисту дітей [2]. В ім'я цих дітей і на благо всього людства потрібно змінити становище дітей-біженців у міжнародному та національному дискурсі про їх захист і права.

Конвенція ООН про права дитини 1989 року (далі – Конвенція) чітко визначає дітей-біженців як носіїв прав [3]. Але які їхні права та як сучасні міжнародні й національні спільноти визначають та реалізують ці права? Наскільки добре реалізуються гарантії Конвенції щодо прав дітей-біженців? Частково це залежить від того, що означає бути «дитиною-біженцем», і частково від того, як вимоги прав дітей-біженців визнаються, поважаються й реалізуються в міжнародних та національних правових порядках.

Преамбула Конвенції визначає, що дитина «потребує спеціальної охорони та турботи, включаючи належний правовий захист» [3]. У ст. 22 Конвенції містяться додаткові положення щодо дітей-біженців, з якими треба поводитися аналогічно, як і з будь-якою іншою дитиною-громадянином. Тож ця стаття усуває розбіжності між деякими державами, які бажають обмежити права дітей-біженців.

У тексті Конвенції докладно викладено права всіх дітей на «повний та гармонійний розвиток» (преамбула) [3]. Це положення стосується і дітей-біженців. Вони мають право на: особисте життя та розвиток; нормальне сімейне життя; здоров'я та благополуччя; безпеку і захист; участь у діяльності суспільства тощо.

На початку життя кожна дитина має право бути зареєстрованою та мати ім'я і громадянство (ст. 7 Конвенції) [3]. Реєстрація народження необхідна для того, щоб можна було вказати дату та місце народження, активізуючи певні права дитини. Адже дитина без громадянства позбавлена гарантованого захисту з боку будь-якої держави. Її основні права, правовий статус, безпека у країні проживання та виїзд за межі цієї країни здійснюються на розсуд держави.

Проте статті 16, 37, 39 і 40 Конвенції ідентифікують кожну дитину як індивідуальну людину, яка заслуговує на повагу честі та гідності. Саме тому

держави повинні забезпечити: максимальну можливість виживання та розвитку дітей-біженців (ст. 6 Конвенції); збереження їхньої індивідуальності (ст. 8) та переконань (ст. 14); спрямування освіти на їхній фізичний, розумовий, духовний, моральний та соціальний розвиток і суспільне виховання (ст. 27 і ст. 29).

Відзначимо, що саме ст. 3 Конвенції має особливе значення для дітей-біженців, визначаючи принцип «найкращого забезпечення інтересів дитини» як «першочергову увагу» у всіх діях, що стосуються їх. Ці права передбачають не просто виживання. Вони зобов'язують держави забезпечити розвиток дітей-біженців, зберігаючи при цьому їхню індивідуальність.

Діти-біженці мають право на життя в сім'ї та турботу своїх батьків, вільну від довільного або незаконного втручання (ст. 7 і ст. 16 Конвенції). Батьки несуть основну відповідальність за забезпечення «умов життя, необхідні розвитку дитини» і найкращих інтересів (ст. 18 і ст. 27). Потрібно активно працювати над збереженням єдності сім'ї. Допомога багато в чому залежить від причин, що загрожують розлученню із сім'єю. Іноді цю проблему можна розв'язати шляхом консультування, створення нормальних умов життя, забезпечення фізичної безпеки жінки-біженки, працевлаштування.

Діти-біженці мають право на інформацію, доступ і регулярний контакт, навіть возз'єднання сім'ї (ст. 9 і ст. 10 Конвенції). Водночас якщо розлучення дитини із сім'єю було тривалим, то держава зобов'язана вжити заходів для полегшення її возз'єднання. Так, консультації можуть допомогти батькам дізнатися чи зрозуміти, що пережила їхня дитина, як впоратися з її складною поведінкою і як допомогти дитині.

Якщо дитина втратила батьків, держава має забезпечити опіку чи усиновлення з культурною спадкоємністю (ст. 20 Конвенції). Проте розшук батьків має здійснюватися навіть тоді, коли дитина повідомляє про смерть батьків.

Досвід свідчить, що часто принаймні один із батьків ще живий. Також є можливість знайти інших членів сім'ї або друзів сім'ї, які могли б надати допомогу. Водночас для дитини дуже важливо знати, що хтось шукає її батьків.

Отож, підтверджуючи необхідність розвитку дитини в сім'ї, вищенаведені статті Конвенції встановлюють нормативні засади солідарності сім'ї та невтручання держави. Вони забороняють умисний розподіл сімей або перешкоду для возз'єднання сімей, посиляючись на найкраще забезпечення інтересів дитини (ст. 3, 21).

Також важливо відзначити, що держави відповідають за надання медичної допомоги дітям і всередині країни, і за кордоном, а також за роботу щодо зниження дитячої смертності і страждань (ст. 24 Конвенції). Державні положення охоплюють первинну медико-санітарну допомогу, освіту та соціальне забезпечення (ст. 24, 26) – усі межі життя, достатнього для цілісного розвитку дітей (ст. 27). Конвенція охоплює дві проблеми в галузі охорони здоров'я, що стосуються дітей-біженців: скасування традиційної практики, що завдає шкоди здоров'ю дітей (ст. 24), та відновлення стану дітей-жертв (ст. 39). Тому важливо створити додаткові механізми охорони здоров'я спеціально для дітей-біженців, оскільки вони є групою найбільшого ризику. Особливі ризики для здоров'я цих дітей часто пов'язані з поганим харчуванням, антисанітарним середовищем, травмами, порушенням чи відсутністю основних імунізацій проти хвороб тощо.

Найбільшої турботи вимагають діти з особливими потребами та інвалідністю. Поширеними причинами інвалідності в ситуаціях біженців є: недоїдання, авітаміноз, нещасні випадки, травми, пов'язані зі збройним конфліктом, війною, тортурами тощо. Такі діти часто не отримують підтримки та послуг, які їм необхідні. Фізична реабілітація, спеціалізована освіта та соціальна інтеграція найчастіше ігноруються державами. Такі послуги повинні надаватися як невід'ємна частина програми захисту та догляду.

Особливий акцент потрібно зробити на здобутті освіти дітей-біженців. У ст. 28 Конвенції вказується, що держави мають надавати безкоштовну

початкову освіту, а також доступну середню, професійну та вищу освіту; забезпечити відвідування школи та дисципліну відповідно до гідності дитини; сприяти міжнародному співробітництву з метою «ліквідації невігластва та неграмотності» (ст. 28). Держави також мають забезпечувати дітям-біженцям відповідну їхньому віку ігрову та розважальну, культурну і художню діяльність (ст. 31) та регулювання будь-якої роботи, яка відповідає їхньому віку та не експлуатує (ст. 32).

Щоб діти-біженці здобували освіту, потрібно подолати безліч перешкод. Іноді дітям-біженцям відмовляють в освіті, тому що уряди країн, які приймають, не надають чи не можуть надати загальну початкову освіту навіть своїм дітям. Іноді основною перешкодою для навчання таких дітей є мова тієї країни, де дитина тимчасово проживає. У такому разі держави мають акцентувати на мовній підготовці дитини-біженця. Ці перешкоди можна подолати шляхом тісної співпраці урядів приймаючих країн з неурядовими організаціями, благодійними фондами, організаціями волонтерів.

Отже, особиста безпека біженців, особливо жінок та дітей, є важливим елементом міжнародного захисту. Саме Конвенція ООН про права дитини 1989 року розглядається як один з головних механізмів забезпечення прав дітей-біженців. Вона встановлює всеосяжні стандарти, що охоплюють практично всі аспекти життя дитини: від здоров'я та освіти до соціальних і політичних прав. Утім, виконуючи вимогу Конвенції щодо надання доступу дітям-біженцям до інформації, держави часто ігнорують той факт, що суб'єкт інформаційного простору часом надає таку інформацію, яка завдає шкоди психічному і моральному розвитку дитини. З огляду на це, потрібні належні принципи захисту дітей у сфері масової інформації, але ці принципи не повинні нести лише елементи заборони. Вони мають виражатися в діяльності з формування інформаційного простору на користь дітей. Принаймні всередині країни потреби дітей-біженців повинні бути в центрі діалогу про захист, а також національної свідомості та дій кожної держави, які зобов'язані захищати дітей-біженців від усіх форм дискримінації.

Список використаних джерел:

1. До всесвітнього дня біженців. *Голос України*. 2022. 20 черв. URL: <http://www.golos.com.ua/article/361533> (дата звернення: 20.06.2022).
2. Через війну в Україні понад 5 мільйонів дітей потребують гуманітарної допомоги – ЮНІСЕФ. *Слово і діло*. 2022. 1 черв. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/01/novyna/suspilstvo/cherez-vijnu-ukrayini-5-miljoniv-ditej-potrebuyut-humanitarnoyi-dopomohu-yunisef> (дата звернення: 20.06.2022).
3. Конвенція про права дитини: міжнар. док. від 20.11.1989 / ООН. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 20.06.2022).

М. В. Баран,

аспірантка кафедри адміністративно-правових

дисциплін Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АДМІНІСТРАТИВНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Підрозділи Збройних Сил України мають певну специфіку формування інформаційних ресурсів виключно за рахунок документів і відомостей, які з одного боку надаються командування відповідно до встановлених правил забезпечення режиму таємності під час здійснення військових операцій, а з іншого боку - за рахунок документів, необхідних для здійснення таких операцій. У силу унікальності та особливої значущості такого роду інформаційних ресурсів, не призначених для широкого розповсюдження та у зв'язку з цим підлягають правової охорони від несанкціонованого доступу, встановлюються специфічні адміністративно-правові режими, зміст яких насамперед зводиться до режиму доступу.

Адміністративно-правовий режим інформаційної безпеки визначається нормами, що встановлюють: право власності на інформаційні ресурси; порядок документування інформації; категорію відомостей щодо права на доступ до них; порядок правової охорони та захисту інформації. Зазначені норми було сформульовано ще у законі «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [1].

Вибір методів протидії загрозам інформаційної безпеки є проблемою та частиною діяльності, орієнтованої на реалізацію ключових напрямів політики держави у військовій галузі.

Адміністративно-правові форми публічного адміністрування у сфері інформаційної безпеки у Збройних Силах та інших підрозділів, які входять до

Сил оборони представляють зовні виражені дії військового органу, здійснені у межах компетенції, що викликають певні наслідки юридичного характеру чи мають певне юридичне значення.

Формами публічного адміністрування органу забезпечення інформаційної безпеки у підрозділах Сил оборони, уповноваженого в галузі інформаційної безпеки та кібербезпеки у сфері інформаційної безпеки будуть аналогічні дії, але спрямовані на досягнення встановлених цілей, вирішення повного спектра поставлених завдань, виконання функцій та реалізацію повноважень, які на законній підставі мають суб'єкти правовідносин у галузі забезпечення інформаційної безпеки Сил оборони відповідно до Стратегії воєнної безпеки України [2].

Важлива особливість Сил оборони у тому, що різні рівні управління у системі Збройних сил України одночасно виступають як суб'єкти управління, а й як об'єкти. Управління у Збройних силах України носить багаторівневий характер [3].

Кожному рівню управління відповідає суб'єкт та об'єкт управління. Якщо дії суб'єкта, створені задля забезпечення інформаційної безпеки, носять управлінський характер щодо інших суб'єктів правовідносин, вони мають зовнішній прояв. Якщо суб'єкт вживає певні дії, спрямовані на вирішення внутрішніх організаційних завдань, то ці дії становлять внутрішню форму.

Серед форм управлінської діяльності у Збройних Силах України вирізняються: нормотворчість; правозастосовна та правоохоронна діяльність; діяльність, пов'язана із здійсненням організаційно-штатних заходів; діяльність, спрямована на реалізацію організаційно-технічних заходів; здійснення матеріально-технічного, фінансового, інформаційного забезпечення.

Методи, що використовуються в інформаційних системах Сил оборони для забезпечення інформаційної безпеки: запобігання витоку інформації по технічних каналах, що виникає під час експлуатації технічних засобів обробки, зберігання та передачі; забезпечення інформаційної безпеки у разі підключення автоматизованих інформаційних систем підрозділів Збройних Сил України до

зовнішніх інформаційних систем і комунікаційних мереж, включаючи інформаційні системи військових адміністрацій; виявлення впроваджених на об'єктах технічні засоби перехоплення інформації; проведення атестації об'єктів інформатизації щодо вимог забезпечення безпеки інформації при роботах, пов'язаних з використанням відомостей, що становлять державну таємницю.

Методи забезпечення інформаційної безпеки у підрозділах Збройних Сил України у сфері інформаційного забезпечення: заходи щодо організації та здійснення контролю за створенням, розвитком та захистом систем, засобів збору, обробки, зберігання та передачі інформації, інформації обмеженого доступу, що обробляється в органах планування; використання процедур сертифікації засобів захисту у системах та засобів збору, обробки, зберігання та передачі статистичної інформації, інформації обмеженого доступу, оброблюваної в органах військового планування.

Методи забезпечення інформаційної безпеки підрозділів комплектування Збройних Сил України і інших військових підрозділів, що входять у Сили оборони: розробка та реалізація комплексу заходів щодо посилення інформаційної безпеки інфраструктури представництв служб комплектування; розробка дієвих організаційно-правових механізмів доступу засобів масової інформації та громадян до відкритої інформації про діяльність підрозділів комплектування.

Методи забезпечення інформаційної безпеки підрозділів Збройних Сил України у правоохоронній сфері, до яких можна віднести: створення захищеної багаторівневої системи інтегрованих баз даних довідкового, криміналістичного та статистичного характеру на базі спеціалізованих інформаційно-комунікаційних систем; підвищення рівня професійної та спеціальної підготовки користувачів автоматизованих інформаційних систем.

Використані адміністративно-правові методи та процедури забезпечення інформаційної безпеки підрозділів Збройних Сил України, виражені у певні форми, спрямовані на реалізацію заходів з метою вирішення конкретних

завдань з нейтралізації загроз інформаційної безпеки, що виникають.

Система забезпечення інформаційної безпеки підрозділів Збройних Сил України – це сукупність сил і засобів забезпечення інформаційної безпеки, яка включає механізм юридичної відповідальності посадових осіб та військовослужбовців, інших учасників правових відносин.

Забезпечення інформаційної безпеки – це одного з актуальних напрямів розвитку Сил оборони України.

Список використаних джерел:

1. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/80/94-%D0%B2%D1%80>

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

3. Про Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України: Указ Президента України від 30.03.2019 р. № 23/2019. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23/2019#Text>

І. В. Бесага,
*викладач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ПРЕРОГАТИВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПЕРЕД ПРИПИСАМИ ЗАКОНУ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Абстрактно-загальний спосіб викладення правових норм є доволі ефективним способом нормотворення, однак його застосування не може існувати окремо від офіційного тлумачення правових положень. Передусім мова ведеться про тлумачну діяльність органів, що видають нормативні акти у сфері притягнення до адміністративної відповідальності та тих органів, що вказані норми застосовують (у рамках кузуюального: адміністративного і судового тлумачення). Однак як свідчить практика, судове трактування положень законодавства навіть у випадках розширювального тлумачення має перевагу перед інтерпретацією, що її здійснюють органи Національної поліції. Наглядними у цьому плані є інтерпретації правових норм у справах про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Розглянемо один із прикладів.

Так, під час винесення постанови у справі про притягнення до адміністративної відповідальності особи, що притягуються до адміністративної відповідальності, не обмежені у зверненні до посадової особи, що здійснює розгляд справи, з проханням скласти протокол про адміністративне правопорушення, оскільки перші не погоджуються зі змістом постанови та будуть її оскаржувати. На дане прохання зачасти слідує відмова з посиланням на те, що оскільки не давалося письмових пояснень особи, що притягається до адміністративної відповідальності, а також в силу ч. 5 ст. 258 Кодексу України

про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X (надалі також – КУпАП), немає необхідності складати протокол [1].

Провадження в справах про адміністративні правопорушення врегульовано розділом IV КУпАП. Частиною 1 ст. 268 КУпАП визначені права особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, зокрема, така особа має право: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження; оскаржити постанову по справі. Справа про адміністративне правопорушення розглядається в присутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (положення частини першої статті 268 КУпАП).

Відповідно до статті 280 КУпАП орган (посадова особа) при розгляді справи про адміністративне правопорушення зобов'язаний з'ясувати: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна дана особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, чи заподіяно майнову шкоду, чи є підстави для передачі матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадської організації, трудового колективу, а також з'ясувати інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Пленум Верховного Суду України у п. 24 Постанови «Про практику застосування судами України законодавства у справах по деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» № 14 від 23.12.2005 року, звернув увагу судів на *неприпустимість спрощеного підходу до судового розгляду справ про адміністративні правопорушення на транспорті та ігнорування прав осіб, яких притягають до відповідальності, потерпілих, їх законних представників і захисників* [6].

Згідно статті 251 КУпАП, доказами у справі про адміністративне правопорушення є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Ці дані встановлюються протоколом про адміністративне правопорушення, поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновком експерта, речовими доказами, показаннями технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі, які використовуються при нагляді за виконанням правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, протоколом про вилучення речей і документів, а також іншими документами.

Зазначені положення містяться і в п. 9 ч. 1 ст. 31 Закону України «Про Національну поліцію», які вказують, що поліція може застосовувати такі превентивні заходи як застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису [2].

Окрім того, у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 276 КУпАП Конституційний суд України в своєму рішенні від 26 травня 2015 року №5-рп/2015 зазначив, що провадження у справі про адміністративне правопорушення передбачає низку визначених у законі послідовних дій відповідного органу (посадової особи). За загальним

правилом фіксація адміністративного правопорушення починається зі складення посадовою особою протоколу про його вчинення [8].

Таким чином, Конституційний Суд України у зазначеній справі дійшов висновку, що всі інші види правопорушень розгляду у скороченому провадженні не підлягають та навіть у випадку, коли протокол про адміністративне правопорушення не складається, стадія фіксації адміністративного правопорушення та формування матеріалів справи є обов'язковою і має передувати такому розгляду справи.

За змістом частини 5 ст. 258 КУпАП, поліцейські є зобов'язані складати протокол про адміністративне правопорушення щодо особи, що притягається до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, разом з тим, *вони мають право це зробити з урахуванням того, що особа заперечувала факт вчинення правопорушення та для збереження доказів правопорушення, оскільки протокол про адміністративне правопорушення, відповідно до ст. 251 КУпАП міг бути доказом вчинення правопорушення із зазначенням тих матеріалів, що до нього додаються (рапорт, пояснення, фотофіксація, цифровий носій відеозапису), однак такі докази зібрані не були* [4; 7; 9].

Така позиція як результат розширювального тлумачення норм КУпАП є доволі поширеною у судовій практиці. Її основу складають принципи щодо обов'язку доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності суб'єктом владних повноважень та щодо віднесення усіх сумнівів у правомірності таких рішень, дій чи бездіяльності на користь особи, що притягається/була притягнута до адміністративної відповідальності [5].

Такі висновки відповідають правовій позиції викладеній у постанові Верховного Суду від 15 травня 2019 року у справі №537/2088/17, де вказано, що правомірність постанови має ґрунтуватися на тому, що факт правопорушення є доведеним і при її ухваленні процедура була дотримана [3]. При цьому, також зазначено, що сам факт визнання особою вини у порушенні привид дорожнього руху не може бути достатнім доказом правомірності

рішення суб'єкта владних повноважень і не звільняє останнього від доведення його правомірності.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 537/2088/17 від 15 травня 2019 року.
4. Постанова Житомирського апеляційного адміністративного суду у справі № 569/11964/16-а від 13 вересня 2017 року.
5. Постанова Житомирського апеляційного адміністративного суду у справі № 567/773/17 від 15 травня 2018 року.
6. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті: Постанова Верховного суду України від 23.12.2005 № 14.
7. Рішення Ківерцівського районного суду Волинської області у справі № 158/2664/21 від 26 жовтня 2021 року.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 276 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 26.05.2015 № 5-рп/2015
9. Рішення Острозького районного суду Рівненської області у справі № 567/29/22 від 08 лютого 2022 року.

Н. П. Бортник,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри
адміністративного та конституційного права
(Національний університет кораблебудування)

РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ МИТНИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

В умовах воєнного стану митниці виконують важливу роль у підвищенні військового потенціалу Збройних Сил України за рахунок швидкого митного оформлення, спрощення митних процедур при пропуску на митну територію військового обладнання, яке надають дружні країни Україні. Зазначене передбачено постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, в умовах воєнного стану» [1].

Суттєву роль у даному процесі відіграє впровадження нових інформаційних технологій і програмних продуктів для існуючих комп'ютерних систем, що відображено у проєкті Постанови Верховної Ради України «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022 - 2024 роки» направленою Кабінетом Міністрів України 19 квітня 2022 року [2].

Процеси цифровізації та інтелектуалізації охоплюють сферу управління, у тому числі систему митного адміністрування. Інформатизація визначається як ключовий чинник подальшого розвитку системи митного адміністрування запровадження цифрових технологій, сервісних платформ, методів і засобів «штучного інтелекту».

На сучасному етапі система митного адміністрування перебуває під впливом різних факторів стратегічних змін, що визначають нормативно-праві засади стратегічного планування діяльності та розвитку митних органів на міжнародному відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї

сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони та на національному рівні щодо Національної економічної стратегії на період до 2030 року, які визначають основні тенденції розвитку організаційно-структурної трансформації митних органів та механізму управління діяльністю [3; 4].

Високий ступінь впливу вищевказаних факторів на розвиток митної служби визначає необхідність відповіді викликам цифрової трансформації. У цьому зв'язку доцільно виділити основні тенденції організаційно-структурної трансформації митних органів на даному етапі в умовах воєнного стану:

1. Подальший перехід до «сервісної митниці» передбачає створення «інтелектуальних» пунктів пропуску, повномасштабну автоматизацію митних операцій, використання механізмів наскрізного митного контролю, трансформацію організаційної структури митних органів. У першу чергу це торкається пунктів пропуску на кордоні України та країн-членів Європейського Союзу. Виконання завдань цифрової трансформації дозволить реалізувати перехід до сервісно-орієнтованого митного адміністрування, в умовах якого організаційна структура митних органів має бути більш гнучкою, керованою та адаптивною до змін навколишнього середовища.

2. Основні механізми організаційно-структурної трансформації митних органів на даному етапі залежать від технологічних змін у системі митного адміністрування.

Подальший розвиток митних органів та побудова оптимальної моделі організаційної структури в умовах стратегічних змін багато в чому залежатиме від подальшої оптимізації бізнес-процесів, пов'язаної з повномасштабною автоматизацією та інтелектуалізацією митного адміністрування.

3. Досвід розвитку організаційної структури митних органів у країнах Європейського Союзу відображає дві основні характеристики ефективної організаційної структури: незначна кількість вертикальних ієрархічних рівнів (2–3 рівні) та високий рівень керованості структурою; високий розвиток аналітичних та моніторингових функцій, міжвідомчої цифрової інтеграції, що

виявляється у механізмах єдиного вікна, високий рівень сервісної адаптації державного управління.

Виявлені тенденції визначають вектор подальшого розвитку організаційної структури митних органів України в умовах воєнного стану, відображаючи ключову роль процесів цифровізації та інтелектуалізації, підвищення керованості та виділення в окремий блок моніторингових та аналітичних функцій як ключових для підвищення ефективності управління.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 330. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-2022-%D0%BF#Text>

2. Проєкт Постанови Верховної Ради України «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022 - 2024 роки». URL. <https://ips.ligazakon.net/document/DI07303A>

3. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text>

Н. П. Бортник,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри
адміністративного та конституційного права
(Національний університет кораблебудування)

С. С. Єсімов,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА КВАЛІФІКОВАНУ ЮРИДИЧНУ ДОПОМОГУ ЮРИДИЧНИМ ОСОБАМ І ОРГАНАМ ПУБЛІЧНОГО ВЛАДИ

В умовах воєнного стану суттєво змінюються окремі положення зв'язані з наданням юридичної допомоги юридичним особам і органам публічної влади. Конституційне право на надання кваліфікованої юридичної допомоги реалізується не лише щодо громадян як фізичних осіб. Важливе значення має забезпечення юридичної допомогою юридичних осіб, включаючи органи державної влади та місцевого самоврядування.

На відміну від надання юридичних послуг громадянам, де основну роль відіграють інститути адвокатури та нотаріату, у юридичному забезпеченні діяльності бізнесу та влади перевага надається внутрішнім юридичним службам і зовнішнім консалтинговим юридичним особам.

У зв'язку з цим процес здійснення приватного, поза адвокатським консалтингом, обслуговування юридичних осіб – це явище сучасне, що розвивається. Юридичні особи здатні подбати про якість юридичних послуг через здатність до корпоративного самоврядування. Якщо штатний юрист або юридична служба корпорації не справляються з обов'язками, керівництво має

право застосувати до дисциплінарні стягнення або вдатися до звільнення. Якщо зовнішня консалтингова компанія надає неякісні юридичні послуги, розриваються цивільні правовідносини чи застосовуються цивільно-правові санкції порушення приватноправових зобов'язань.

Якщо у штаті юридичної служби перебуває кілька досвідчених юристів, таке поєднання надає корисний вплив на управлінський процес. У системі адвокатури чи нотаріату такий стан суспільних відносин заборонено законодавством.

Інша причина полягає в широті спектра юридичних послуг для юридичних осіб. Потреби громадян у юридичній консультації менш широкі, піддаються класифікації та стандартизації. Звернення до адвоката кримінально-правової спеціалізації мотивується прагненням уникнути кримінальної відповідальності або домогтися зниження кримінально-правової санкції; звернення до адвокатів цивільно-правової спеціалізації або нотаріусів мотивується потребою збереження та примноження майна.

Це стимулює наймання юристів різної спеціалізації (юрист-фінансист, юрист-цивіліст), причому юристів кримінальної спрямованості юридичної особи не наймають. У разі виникнення загрози притягнення до кримінальної відповідальності запрошується адвокат.

Ще одна причина полягає у підвищеній платоспроможності корпорацій. Серед громадян є платоспроможні особи, але їхня частка серед фізичних осіб настільки мала, що не надає істотного впливу на структуру та організацію адвокатури і нотаріату, хоча їх послуги, в середньому, не належать до дорогих. Юридична особа має фінансові можливості.

Остання причина полягає в об'єктивній потребі юридичних осіб у наданні юридичної допомоги. З погляду цивільного, податкового та трудового права юридичні особи змушені вдаватися до правового консалтингу, оскільки не може функціонувати, якщо не укладає угоди, не сплачує податки, не наймає персонал.

Специфіка діяльності корпорацій передбачає додаткові сфери

юридичного обслуговування. Наприклад, при юридичній особі концертної діяльності потрібні юристи в галузі авторського права, у будівельних фірмах – юристи у сферах земельних і містобудівних відносин. Це істотно впливає на конституційний механізм права надання юридичної допомоги.

Правильним був би варіант інтерпретації ст. 59 Конституції України коли термін «кожен» не має прив'язки до фізичних осіб, а ключове значення має потреба у юридичній допомозі [1]. Якщо юридичні особи різних організаційно-правових форм, органи державної влади та місцевого самоврядування відчують потребу у наданні допомоги юридико-консалтингового характеру, законодавець відповідно до Конституції зобов'язаний створити інституційні гарантії надання такої допомоги.

Виникає проблема відокремлення статусу штатних юристів, юридичних служб і приватних юридичних консультацій, які не входять до системи адвокатури та нотаріату. Їм мають надати адміністративно-правові та процесуальні гарантії доступу до збору доказів, прийому посадовими особами, ознайомлення з документами та матеріалами. Їх статус має бути прирівняний до статусу адвокатів, які здійснюють юридичну допомогу в адміністративних і цивільних справах. У кримінальному судочинстві допускається винятковість прав адвокатів, неприпустимість наділення правами та обов'язками штатних юристів, юридичних служб корпорацій та приватних юридичних консультацій, які не належать до системи адвокатури.

Правовий консалтинг юридичних осіб частково врегульований чинним законодавством. Цивільний процесуальний кодекс України встановлює, що відносини юридичних осіб ведуть у суді їх органи [2]. Повноваження даних органів надаються законом, іншими правовими актами чи установчими документами. Справи юридичних осіб у суді можуть вести представники. Представництво у суді підпорядковується загальним правилам цивільно-процесуального представництва, крім адвокатів.

Спеціальний статус представників юридичних осіб мають патентні повірені (правова охорона результатів інтелектуальної діяльності та засобів

індивідуалізації), арбітражні керуючі (справи про неспроможність (банкрутство) юридичних осіб, професійні спілки, їх юридичної особи та об'єднання (охорона трудових і службових відносин).

Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України адміністративні справи юридичної особи можуть вести в суді одноособовий орган управління юридичної особи або уповноважені особи [3]. Допускається представництво юридичних осіб у суді, яке підпорядковується загальним правилам представництва. Щодо органів державної влади та органів місцевого самоврядування є право керівників органів, поряд з представниками виступати в суді від імені цих органів.

Господарсько-процесуальне законодавство пропонує досить лаконічне нормативне рішення – відносини юридичних осіб ведуть у господарському суді їхні органи [4]. ГПК допускає особливий статус патентних повірених та арбітражних керуючих.

Порівняльний аналіз наведених законоположень цивільно-процесуального, адміністративно-процесуального та господарсько-процесуального законодавства, з погляду реалізації положень ст. 59 Конституції, дозволяє сформулювати гіпотезу про необхідність стандартизації та уніфікації правового регулювання надання юридичної допомоги юридичним особам.

Незначні розбіжності норм ЦПК України, КАС України та ГПК України у частині ведення справ юридичних осіб у судах не можуть бути виправдані специфікою цивільно-процесуальних, адміністративно-процесуальних і господарсько-процесуальних відносин.

Відповідно до адміністративно-процесуального закону від імені органів державної влади та органів місцевого самоврядування в суді справи можуть вести керівники.

Органи державної влади та місцевого самоврядування є учасниками цивільного та господарського процесів. Аналогічне судження можна сказати щодо передбаченої адміністративно-процесуальним законодавством норми про

право лише органів управління юридичних осіб вести справи в суді.

Чинне законодавство потребує відповідної уніфікації. Заслугує на особливий розгляд механізм надання правової допомоги органам державної влади та місцевого самоврядування. Дана група суспільних відносин потребує особливого правового регулювання.

Принцип поділу влади об'єктивно спричиняє конфлікт інтересів публічно-правового характеру, що визначає необхідність гарантій відокремленості юридичної допомоги даним особам. Діє закономірність, як у кримінальному процесі – розбіжність матеріально-правових та процесуальних інтересів сторін обвинувачення та захисту, у цивільному процесі – інституційний конфлікт інтересів позивача та відповідача.

Юридична допомога суб'єктам публічного права потребує додаткових гарантій на рівні закону. У законах слід встановити правило, що кожен орган державної влади або орган місцевого самоврядування, відповідно до публічно-правового статусу, повинен мати в штаті хоча б одного юриста, у разі потреби – юридичний відділ або управління, які перебувають в адміністративному підпорядкуванні керівника відповідного органу. Не допускається подвійне підпорядкування юристів чи юридичних структурних підрозділів органам, які мають відокремлену компетенцію та перебувають у стані інституційної конкуренції через конституційний принцип поділу влади.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-vp#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 16.03.2004 р. № 1618-VI. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2747-15>
4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1798-12>

В. О. Воловик,

аспірант кафедри адміністративного,

фінансового і банківського права

(Міжрегіональна Академія управління персоналом)

ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Питання удосконалення адміністративно-правового забезпечення нині є вельми актуальними для ефективної діяльності системи публічного адміністрування за умов правового режиму воєнного стану. Складовою вказаного комплексу питань є підготовка громадян України до військової служби [1, с. 112]. На жаль, багато років вирішенню цієї проблеми не приділялося достатньо уваги як на науковому, так і на практичному рівні, що вимагає сьогодні активізації наукових досліджень за даним напрямом.

Найбільш розповсюдженою змістовною моделлю адміністративно-правового забезпечення є модель, яка складається з елементів, розташованих залежно від їх ролі у вказаній структурі. По-перше, це об'єкт правового забезпечення, тобто ті суспільні блага, які охороняються, зміцнюються та видозмінюються за допомогою адміністративно-правових норм. По-друге, це суб'єкти адміністративно-правового забезпечення, які, відповідно до вказаного вище поділу, складаються з суб'єктів нормотворення та суб'єктів правореалізації. У свою чергу, суб'єкти правореалізації можуть бути розподілені на суб'єктів додержання правових норм, їх виконання, тощо [2, с. 231]. При цьому у діяльності деяких суб'єктів може поєднуватися декілька видів правореалізації, натомість, інші здійснюють лише один вид вказаної правової діяльності.

Співвідношення та взаємодія суб'єктів та об'єктів адміністративно-правового забезпечення будується відповідно до певних правил. Такі правила

знаходять своє найбільш кристалізоване відображення у принципах адміністративно-правового забезпечення, якими мають керуватися суб'єкти нормотворчості та правореалізації діяльності під час досягнення мети правового регулювання. Однак самих принципів ще недостатньо для того, щоб побудувати ефективну систему взаємодії суб'єктів та об'єктів правового забезпечення. Така взаємодія має організуватися з урахуванням певного правового інструментарію: за одних умов доцільніше буде використання одних інструментів, наприклад, методів примусу, за інших умов доцільніше застосування дискреційних повноважень суб'єктів правовідносин, за допомогою яких вони можуть самостійно визначати коло та особливості своєї діяльності. Відповідь на питання про те, які саме правові інструменти найбільш доцільно використовувати за певних умов, дає методологія адміністративно-правового забезпечення, яку слід розуміти як сукупність методів, а також концепції та стратегій, відповідно до яких ці методи вироблені.

Як зазначалось вище, важливою частиною адміністративно-правового забезпечення є правовідносини, які виникають, змінюються та припиняються на підставі адміністративно-правових норм у певній сфері життєдіяльності суспільства і держави. Співвідношення між категоріями «адміністративно-правове забезпечення» та «адміністративно-правові відносини» слід, на нашу думку, розуміти наступним чином: адміністративна правове забезпечення є широкою узагальнюючою категорією, яка включає не лише адміністративно-правові відносини, а й правовий статус їх суб'єктів та об'єктів, причини та умови свого виникнення, найбільш доцільні способи впливу на них, тощо. Отже, адміністративно-правове забезпечення співвідноситься з адміністративно-правовими відносинами як ціле та його частина.

Значущим аспектом проблематики сутності адміністративно-правового забезпечення є вирішення питання щодо критеріїв, за допомогою яких можна оцінити досягнення цілей правового регулювання. Такі критерії створюються окремо в кожній сфері суспільних відносин, якихось універсальних критеріїв, які підходили б для будь-якої сфери, не існує. Це ставить перед дослідниками

та практиками досить складне завдання, пов'язане з вибором найбільш оптимальних способів оцінювання нормотворчої та правореалізаційної діяльності.

Структура адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби за змістовною ознакою може бути розглянута як сукупність наступних елементів: об'єкт, суб'єкти, принципи, методи, правовідносини і критерії оцінювання досягнутого результату правового регулювання.

Об'єкт адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби – це суспільне блага у вигляді зростання готовності майбутніх військовослужбовців до ефективного вирішення своїх службово-бойових завдань та відповідності їх знань, вмінь та навичок, а також особистісних якостей, умовам військової служби.

Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби – це органи публічної влади, військового управління та громадські організації, які у межах своїх статутних цілей здійснюють підготовку громадян до військової служби, відображуючи вказаний процес у своїх правових та нормативних актах.

До принципів адміністративно-правового забезпечення підготовки громадян до військової служби мають бути віднесені дві їх групи: загально-правові та військово-спеціальні. До першої групи належать принципи верховенства права, рівності, гуманізму, демократизму, відкритості, толерантності. Ці принципи притаманні багатьом сферам суспільних відносин, разом з тим вони не втрачають своєї цінності для кожної галузі. До другої групи належать принципи ієрархічності, єдиноначальності, оптимальності, прогнозування, взаємодії. Їх використання значною мірою залежить від того, який суб'єкт адміністративно-правового забезпечення їх застосовує – так, специфіка діяльності суб'єктів, що належать до сил оборони, і особливості діяльності громадських організацій, які можуть брати участь у підготовці до військової служби, можуть мати значні відмінності.

Методи адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби – це сукупність найбільш раціональних способів та прийомів правового забезпечення, вироблених на основі ідей уявлень про закономірності, особливості та ознаки підготовки до військової служби.

Критерії адміністративно-правового забезпечення підготовки до військової служби – це показники, за якими можна відстежувати якість правового забезпечення у певні проміжки часу, встановлюючи досягнення готовності майбутніх військовослужбовців до виконання службово-бойових завдань.

Список використаних джерел:

1. Zaitsev M., Shopina I., Khrystynchenko N., Koropatnik I., Khomiakov D. Development of Integrity and Intolerance to Corruption in the System of Preparation for Military Service. *Journal of Curriculum and Teaching*. 2022. Vol 11, No 3. Pp.112-120. DOI: <https://doi.org/10.5430/jct.v11n3p112>.
2. Адміністративне право України. Повний курс: Підручник / За ред. В. Галунька. Херсон, Олді плюс, 2018. 466 с.

М. Т. Гаврильців,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

З проголошенням України демократичною державою право кожного на судовий захист стало одним із фундаментальних прав людини, гарантованих на конституційному рівні. Закріплене в конституціях більшості сучасних розвинутих демократичних держав, це право посідає чільне місце в структурі конституційно-правового статусу людини та є необхідною умовою існування правової держави.

Судова форма захисту є вищою, порівняно з іншими, несудовими, засобами, формою захисту суб'єктивних прав, свобод і законних інтересів, яка забезпечує всім зацікавленим особам максимум процесуальних гарантій. Тому право на судовий захист є засобом забезпечення передбаченої законом можливості людини звертатися до органів правосуддя по захист її прав і законних інтересів. Своєю чергою, правосуддя як функція судової влади посідає особливе місце у системі гарантій захисту прав, свобод та законних інтересів, а доступ до нього є невід'ємною складовою права на звернення до суду та необхідною передумовою його реалізації [1, с. 162].

Правосуддя, що здійснюється судами, є найбільш надійним і цивілізованим способом захисту прав і свобод людини та громадянина, а судова форма захисту прав і свобод людини є найбільш демократичною й максимально пристосованою до повного, усебічного й об'єктивного виявлення фактичних обставин і причин виникнення різноманітних спорів, учинених правопорушень і встановлення істини у справах, що знаходяться на розгляді в судах. Суди

наділені всіма необхідними повноваженнями для того, щоб реалізувати функцію захисту прав і свобод людини в разі їх порушення чи необґрунтованого обмеження [2, с. 189].

Зміст права на судовий захист розкривається через його елементи. Системний аналіз положень Конституції України дозволяє виявити низку норм, які закріплюють право на звернення до суду в окремих випадках:

- право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 2 ст. 55 Конституції України);
- право в будь-який час оскаржити в суді своє затримання (ч. 5 ст. 29 Конституції України);
- судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе та членів своєї сім'ї і права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації (ч. 4 ст. 32 Конституції України) [3].

Правове регулювання права на судовий захист знайшло свій подальший розвиток у Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і в галузевих процесуальних кодексах. Відповідно до ст. 2 Закону: «Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [4].

Право на судовий захист деталізується у ст. 7 зазначеного Закону: «Кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом. Іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні нарівні з громадянами і юридичними особами України. Доступність правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України» [4].

Право на судовий захист входить до переліку прав, що захищаються Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. [5]. Виходячи з конструкції ч. 1 ст. 6 Конвенції, можна стверджувати, що в ній закріплені такі елементи права на судовий захист: а) право на розгляд справи; б) право на справедливість судового розгляду; в) право на публічність розгляду справи та проголошення рішення; г) право на розумний строк розгляду справи; д) право на розгляд справи судом, встановленим законом; е) право на незалежність і безсторонність суду [5].

Конституційне право на судовий захист належить до невідчужуваних та непорушних. Окрім того, слід наголосити на існуванні в системі прав людини абсолютних прав людини і громадянина, які ні в якому випадку та за жодних обставин не можуть бути обмежені, навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Вичерпний перелік таких абсолютних прав визначений ч. 2 ст. 64 Конституції України. Такі права є своєрідним «табу» для держави щодо їх обмеження та вимагають від держави виконання нею зобов'язань щодо забезпечення реалізації цих прав. До зазначеного переліку належить і право людини та громадянина на судовий захист (ст. 55 Конституції України).

Водночас, необґрунтованою і незрозумілою видається правова позиція Конституційного Суду України, викладена в Рішенні Конституційного Суду України від 28 квітня 2021 року № 2-р(II)/2021 [6]. Зазначивши, що судовий захист передбачає здійснення правосуддя з метою захисту або відновлення порушених оспорюваних прав і свобод, Суд стверджує, що «Право на судовий захист не є абсолютним», проте держава зобов'язана забезпечити доступ до правосуддя в такий спосіб або такою мірою, щоб сама суть цього права не була порушена (пп. 7.2 п. 7 мотивувальної частини Рішення [6]).

Умови воєнного стану, який було введено на всій території України 24 лютого 2022 року внаслідок повномасштабного військового вторгнення російською федерацією на територію нашої суверенної держави, значною мірою впливають на всі без винятку правовідносини, реалізацію прав і свобод людини та здійснення повноважень органів влади, у тому числі судової.

У період дії воєнного стану, відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», повноваження судів не можуть бути припинені, а частиною 2 статті 26 цього Закону передбачено: «Правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється.

У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається» [7].

Проте, війна та її жахливі наслідки значно вплинули і на реалізацію функцій судової влади, що внесло свої корективи в процеси здійснення правосуддя та захисту прав людини в Україні.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну, активними бойовими діями та тимчасовою окупацією окремих територій призупинили свою діяльність ряд судів у Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Київській, Луганській, Миколаївській, Сумській, Чернігівській, Харківській та Херсонській областях.

Частина повноважень Вищої ради правосуддя, яка з об'єктивних причин (зокрема, воєнний стан, військові дії) не може функціонувати, відповідно до законодавчих змін до ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4] передана Голові Верховного Суду. Як наслідок, відповідними розпорядженнями Голови Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності справ про воєнний стан», враховуючи неможливість судів здійснювати правосуддя під час воєнного стану, було змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах. Водночас, суди, які знаходяться на деокупованих територіях України, поступово починають відновлювати свою роботу.

Таким чином, можна прийти до висновку, що усі органи державної влади, особливо судової влади, є незамінними у механізмі функціонування держави. Це набуває особливої важливості в складні періоди життя суспільства, які вимагають запровадження особливих екстраординарних станів, зокрема воєнного стану. У так періоди судові органи повинні функціонувати безперервно, тому що державним захистом забезпечуються і гарантуються права і свободи людини і громадянина, які закріплені і гарантовані Конституцією України. Зокрема, йдеться про право кожного на судовий захист, право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (чч. 1, 2 ст. 55 Конституції України) [3].

Конституційне право кожного на судовий захист є абсолютним та непорушним, а отже має бути забезпечено державою, навіть в умовах воєнного чи іншого складного для існування держави і суспільства стану.

Список використаних джерел:

1. Гаврильців М. Т. Захист законного інтересу як передумова на звернення до адміністративного суду: поняття, сутність, види. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Юридична*. Львів : ЛьвДУВС, 2016. Вип. 4. С. 161–171.
2. Чорна С. З. Роль судової влади у конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 186-190.
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
5. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_004.

6. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Публічного акціонерного товариства акціонерний комерційний банк „ІНДУСТРІАЛБАНК“ щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 13, частини третьої статті 16 Цивільного кодексу України від 28.04.2021 р. № 2-р(П)/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-21#Text>
7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n199>

М. Т. Гаврильців,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

С. Ю. Іщенко,
здобувачка вищої освіти ОС «магістр»
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ ЮРИСДИКЦІЙНИХ ОРГАНАХ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Міжнародно-правові юрисдикційні механізми є допоміжним засобом захисту національних інтересів держави, які повинні застосовуватись у разі використання всіх національних засобів правового захисту та у випадку нездатності самозахисту державою національних інтересів.

Збройна агресія, окупація Автономної Республіки Крим і частини Донецької та Луганської областей у 2014 році, повномасштабне вторгнення на територію суверенної України військ російської федерації 24 лютого 2022 року, породило потребу вирішення проблеми у міжнародних юрисдикційних органах.

Реалізація національних інтересів – природне право кожного народу на самовизначення та гідне існування, що набуває особливої гостроти в моменти виникнення якихось загроз у конкретних історичних умовах. Наша держава повинна використовувати всі можливі заходи захисту національних інтересів держави. Проблематика захисту національних інтересів України у міжнародних юрисдикційних органах при посяганні на суверенітет і територіальну цілісність держави є надзвичайно складна і багатоаспектна [1, с. 18].

Відкритим посяганням на державний суверенітет і територіальну цілісність сусідньої держави росія демонстративно і грубо порушила низку багатосторонніх міжнародних угод, які забезпечували підтримку миру та

стабільності в Європі протягом останніх 40 років і створювали каркас глобальної та європейської безпеки. Під сумнів поставлені дієвість статутних документів ООН, Гельсінських угод 1975 р. з безпеки і співробітництва, багатьох міжнародних документів у сфері стратегічної стабільності [2, с. 469].

Важливим аспектом цієї проблеми є ратифікація Україною Римського статуту [3]. Слід зазначити, що Україна підписала Статут, проте, на момент повномасштабного воєнного вторгнення росією, його ратифікація так і не відбулась. Ратифікації перешкоджав висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду. КСУ дійшов висновку, що «Римський статут не відповідає Конституції України, в частині, що стосується положень абз. 10 Преамбули та ст. 1 Статуту, за якими «Міжнародний кримінальний суд» доповнює національні органи кримінальної юстиції» [4].

Такий розвиток подій, викликав хвилю суперечок, на тему, чи потрібна така ратифікація. Відповідно, можемо спостерігати багато прихильників ратифікації Римського Статуту, але на противагу їм є і противники такої точки зору. Зокрема, вчені зазначають: «У частині зобов'язань, які Україна вже отримала в результаті подання двох декларацій, ратифікація нічого не змінить, а лише поліпшить становище, адже Україна отримає ще й права держави-учасниці. Але імплементація статуту, норми й зміни до національного законодавства, які потрібно буде внести в результаті ратифікації, забезпечать необхідний законодавчий інструментарій для відправлення ефективних процесів правосуддя не лише під час розслідувань, а й під час розгляду цих справ національними судами. У такому разі українське законодавство буде нарешті приведене у відповідність до стандартів міжнародного в частині забезпечення належного судового процесу, якості розслідувань, та забезпечення права на справедливий суд у надскладних міжнародних кримінальних справах. З політичного погляду, Україна приєднається до 122 країн, на підтримку яких вона зможе розраховувати навіть у національних процесах». За її словами:

«...якщо Україна найближчим часом не ратифікує Римський статут, це означатиме втрачену можливість бути залученою до процесу реформування, чий цінний досвід може і, за великим рахунком, має бути врахований у відправленні міжнародного правосуддя» [5], що має велике значення для захисту національних інтересів України.

Прихильником такої позиції є також і А. Кориневич, який звертає увагу на те, що при підписанні та ратифікації Римського Статуту МКС юрисдикція Суду може поширюватися не лише на громадян України, а й на громадян РФ та інших держав, які вчинятимуть воєнні злочини, злочини проти людяності чи злочин геноциду на території України. З точки зору і права, і іміджу держави, це буде дуже великим негативом для Росії. І якщо притягнути до відповідальності і засудити в МКС вище політичне і військове керівництво Росії до ратифікації Росією РС МКС майже неможливо, то притягнути до відповідальності російських громадян, які вчиняють на території України злочини проти міжнародного права після підписання і ратифікації Україною РС МКС, цілком реально [6, с. 133].

Міжнародний кримінальний суд – міжнародний судовий орган, який був створений у 1998 році для розслідування та переслідування осіб, звинувачених у геноциді, військових злочинах та злочинах проти людяності.

На початку березня 2022 р. 38 країн звернулося до МКС щодо негайного початку розслідування міжнародних злочинів в Україні, що є найбільшим поданням в історії МКС. Окрім того прокурор МКС заявив, що розпочне негайне розслідування вчинених злочинів та особисто ініціював розслідування щодо вторгнення РФ в Україну. Наразі триває активний збір доказів і показів потерпілих і свідків про злочини, вчинені від початку широкомасштабного наступу в лютому 2022 року. Усі ці злочини можуть кваліфікуватись як злочини проти людяності та воєнні злочини. Вони підпадають під дію Римського статуту й мають бути розслідувані МКС у Гаазі.

Міжнародний кримінальний суд є дієвим органом захисту національних інтересів. Красномовним підтвердженням справедливості цього твердження є реальна ситуація, мимовільним учасником якої стала наша держава через війну, яку розпочала РФ проти України. Зокрема, у січні 2017 року Україна подала позов до Міжнародного Суду в рамках Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.

Великим досягненням сучасної української дипломатії стало прийняття МКС двох доленосних рішень для нашої держави: перше – щодо юрисдикції, тобто про можливість застосування та тлумачення Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму стосовно подій на Донбасі [7]; друге – про порушення Росією Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [8]. Серед неспростовних звинувачень, висунутих РФ – надання зброї та інших видів допомоги незаконним збройним формуванням; збиття літака «Малайзійських авіаліній» рейсу МН17; обстріли житлових районів Маріуполя та Краматорська; знищення цивільного пасажирського автобуса неподалік Волновахи; вибух під час мирного зібрання в Харкові; дискримінація щодо української та кримськотатарської громад; заборона діяльності Меджлісу кримськотатарського народу; хвилі зникнень, вбивства, самовільні обшуки, затримання; обмеження на викладання української та кримськотатарської мов.

Таким чином можемо стверджувати, що співпраця з Міжнародним кримінальним судом – найвищим, найавторитетнішим органом у системі міжнародних судів – у перспективі може допомогти Україні захистити національні інтереси держави. Але на цьому шляху перед нашою державою стоїть важливе завдання – ратифікація Римського статуту, адже сьогодні це вкрай важливо як для іміджу на міжнародній арені, так і для реального притягнення до відповідальності осіб, винних у воєнних злочинах в Україні. Це також є міжнародно-правовим зобов'язанням України, передбаченим статтею 8 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

На сьогоднішній день діяльність міжнародних юрисдикційних органів є однією з основних гарантій ефективності міжнародного права та важливим чинником його подальшого удосконалення. Розвиток міжнародних відносини має чітку тенденцію до прагнення держав дотримуватись мирного вирішення міжнародних конфліктів шляхом звернення до міжнародних судових органів.

Застосування міжнародних юрисдикційних органів для захисту національних інтересів України є одним зі способів вирішення міжнародних конфліктів та відшкодування шкоди. Об'єднання спільних зусиль нашої держави з міжнародною спільнотою є ще однією можливістю врегулювання спорів. Така співпраця, на наше переконання, є також важливою і для міжнародної спільноти, оскільки «путінський» режим є загрозою для збереження безпеки, миру та порядку в усьому світі.

Список використаних джерел:

1. Гаврильців М.Т. Правові засади захисту національних інтересів держави у сфері забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України. *Соціологія права*. 2020. № 4 (35). С. 17-21.
2. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці. К.: НІСД. 2016. 528 с.
3. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
4. Висновок Конституційного суду України у справі про Римський Статут від 11.07.2001 № 3-в/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>.
5. Волкова Н. Навіщо Україні Римський статут і Міжнародний кримінальний суд. *Дзеркало тижня*. 2019. Вип. 47 (7 грудня – 13 грудня). С. 5-6.
6. Кориневич А. Приєднання до Римського статуту Міжнародного кримінального суду як засіб стримування влади та боротьби з російською агресією. *Український часопис міжнародного права*. 2014. №4. с.132-143.

7. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 12.09.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518.
8. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21.12.1965. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105.

І. В. Гловюк,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права,
Заслужений юрист України
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Агресія росії проти України, яка засуджена усім цивілізованим світом, призвела до трансформацій, з одного боку, у галузевому законодавстві щодо надання професійної правничої допомоги у кримінальному провадженні, з іншого боку, у організаційних питаннях надання професійної правничої допомоги. Це було викликано: потребою забезпечити безпеку адвокатів; внутрішнім переміщенням адвокатів із зони активних бойових дій; службою адвокатів у ЗСУ; потребою облаштування нових робочих місць; подекуди – втратою зв'язку з клієнтами, які виїхали за кордон або опинилися в зоні активних бойових дій чи на тимчасово окупованих територіях; комендантськими годинами; розширенням кола осіб, які мають право на безоплатну правову допомогу; складнощами доступу до матеріалів проваджень (у тому числі зі зміненою підслідністю та підсудністю) та адвокатських досьє тощо. Відмітимо, що навіть в умовах воєнного стану не може бути обмежено право на професійну правничу допомогу (ст. 64 Конституції України). Більше того, по ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право обвинуваченого захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку

допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя, не було відступу від зобов'язань з боку України.

Рада адвокатів України оперативно відреагувала на виклики, які виникли перед адвокатурою, у таких умовах, і були прийняті рішення, які спростили організацію діяльності адвокатів. Зокрема, було прийнято рішення закрити для публічного доступу персональні дані адвокатів, розміщені в Єдиному реєстрі адвокатів України, на період запровадження воєнного стану (Рішення № 22 від 2 березня 2022 року «Про закриття для публічного доступу персональних даних адвокатів у Єдиному реєстрі адвокатів України на період запровадження воєнного стану»), і натеper у ЄРАУ ці дані закрити, включаючи і фото адвокатів.

Крім того, зважаючи на те, що адвокати зі зброєю у руках у складі ЗСУ захищають Україну та Український народ і виникло питання щодо несумісності, РАУ надала тлумачення, що у період воєнного стану не вважати порушенням вимоги щодо несумісності проходження військової або альтернативної (невійськової) служби адвокатами та не застосовувати таку підставу для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності (Рішення № 24 від 3 березня 2022 року «Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану»).

Зважаючи на те, що багато адвокатів змінили місцезнаходження, рятуючи від бойових дій свої родини, виникло питання щодо оформлення ордерів, зокрема, по АО, де потрібен підпис керівника АО та печатка (за наявності). З урахуванням, що ордери генеруються з особистого кабінету адвоката на сайті НААУ, і не завжди є «запас» заздалегідь згенерованих та підписаних ордерів, проблема є зрозумілою. Відповідно, РАУ Рішенням № 45 від 29 квітня 2022 року «Про внесення змін до Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги» доповнила Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 41 від 12.04.2019, змінами, зокрема: пункт 10 новим абзацом такого

змісту: «Під час дії воєнного стану на території України дозволяється видача адвокатським бюро / адвокатським об'єднанням ордеру без скріплення його печаткою юридичної особи та без підпису керівника адвокатського об'єднання, адвокатського бюро. Правовідносини між адвокатом, який надає правничу (правову) допомогу на підставі цього ордеру, та адвокатським об'єднанням, адвокатським бюро врегульовуються внутрішніми документами цих організаційно-правових форм здійснення адвокатської діяльності»; підпункт 12.12 пункту 12 абзацом такого змісту: «Під час дії воєнного стану на території України реквізити, передбачені цим підпунктом, можуть оформлятися відповідно до п. 10 цього Положення».

У аспекті практичного надання професійної правничої допомоги виникли питання стосовно участі у процесуальних діях та судових засіданнях. А. Сербіною сформульовано слушні поради: на перший план у нас виходить питання безпеки. Особиста участь у тих чи інших діях за умови наявної реальної загрози життю та здоров'ю адвоката / його клієнта буде невиправданою. Варіант 1 — написати заяву про визнання причини неможливості участі в судовому засіданні / слідчій дії поважною та перенесення дати слухання / проведення слідчої дії на іншу дату з урахуванням обстановки в регіоні. Варіант 2 — взяти участь у судовому засіданні або в слідчій дії онлайн. Варіант 3 – якщо ви не можете далі представляти клієнта через різні обставини (фізичні, психологічні, технічні тощо), потрібно вирішити питання про заміну адвоката або про залучення адвоката на окремі дії [1, с. 26-27].

У кримінальному провадженні, серед інших ґрунтовних змін, які прокоментовані у ряді джерел [2; 3; 4], зазнали уточнення правила щодо участі захисника у окремій процесуальній дії. Зокрема, дізнавач, слідчий, прокурор забезпечує участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії, у тому числі у разі неможливості явки захисника - із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника (ч. 12 ст. 615 КПК України). Вже висловлювалося зауваження, що у кримінальних

провадження забезпечення ефективного захисту дистанційно не завжди можливо. Отже, має бути врахована думка захисника щодо можливості здійснення «дистанційного захисту», і пропонувалось формулювання: «12. Слідчий, прокурор забезпечує участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії за першої можливості, у тому числі у разі неможливості явки захисника – із застосуванням технічних засобів (відео, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника, у разі, якщо захисник на це погоджується» [5]. Ці пропозиції у остаточному тексті Закону враховані, на жаль, не були.

Висловлені й інші зауваження щодо формулювання ч. 12 ст. 615 КПК України: поза увагою законодавця залишилися питання забезпечення слідчим суддею та судом участі захисника у проведенні окремої процесуальної дії [2, с. 42]; використання словосполучення «у тому числі у разі неможливості явки захисника» не сприяє дотриманню вимоги правової визначеності та забезпеченню права на захист, оскільки буквальне тлумачення дозволяє припустити, що на розсуд вище перелічених учасників кримінального провадження з боку сторони обвинувачення залишається їх право застосовувати дистанційну участь захисника не тільки у разі неможливості його явки [2, с. 43].

Окреме питання виникає в випадку «різнорежимної» участі у засіданні сторони захисту, а саме коли обвинувачений та захисник знаходяться у різних місцях. Новітні зміни до КПК України таку можливість реалізують, адже суд не має права прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження, в якому поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, якщо він проти цього заперечує, крім випадків здійснення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану. Як вже зверталася увага, за умови воєнного стану заперечення обвинуваченого не матимуть значення. Водночас, вочевидь, таке рішення може прийматися, лише якщо іншим способом неможливо забезпечити участь обвинуваченого і нема проблем із якістю інтернет-з'єднання [4]. Звісно, що у такому випадку актуалізується

питання конфіденційності спілкування та погодження правової позиції, і крім того, ще і те, що обвинувачений може не погодитись на таку «різнорежимну» участь захисника у засіданні, а надалі можуть виникнути питання щодо ефективності захисту, що може дійти і до ЄСПЛ. Солідаризуюсь із думкою А. Сербіної: «я б користувалась таким «благом цивілізації» лише у крайньому випадку, коли вирішити питання про відкладення слідчої дії або про пошук нового адвоката просто немає часу і клієнт погоджується на дистанційного адвоката як альтернативу взагалі його відсутності» [1, с. 27].

Разом з тим, правило щодо «дистанційної участі» саме у КПК України у період воєнного стану поширено лише на захисника, про представників (потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження та інших) не згадується. Щоправда, у п. 7 листа Верховного Суду «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 03 березня 2022 року № 2/0/2-22 передбачено: якщо через об'єктивні обставини учасник кримінального провадження не може брати участь у засіданні в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою технічних засобів, визначених КПК України, як виняток можна допускати участь такого учасника в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою інших засобів, при цьому треба звернути увагу на роз'яснення такому учаснику його процесуальних прав та обов'язків. У такому формулюванні це роз'яснення поширено на будь-якого учасника кримінального провадження. Але це не вирішує питання дистанційної участі у процесуальних діях під час досудового розслідування (звісно, якщо адвокат і клієнт про це досягли згоди).

Також слід звернути увагу на те, що ст. 615 КПК України, по суті, визначено ще один випадок обов'язкової участі захисника, який має цільову спрямованість: використання отриманих показань підозрюваного у суді. І цей механізм не є досконалим, на що зверталася увага ще на етапі законопроекту: «Ці формулювання дозволятимуть використати показання у суді незалежно від підстав, за яких свідок, потерпілий, обвинувачений у суді не допитується.

Розуміючи ризики для усіх людей в умовах воєнного стану, вкажемо на ризики такого широкого використання показань, де обмежені права сторони захисту не урівноважено належними процесуальними гарантіями, як того вимагають стандарти практики ЄСПЛ. Вважаємо, що для показань свідка, потерпілого має бути вказана об'єктивна неможливість його допиту у суді. Для підозрюваного – лише у разі, коли здійснюватиметься провадження *in absentia*» [5]. Разом з тим, цей механізм є корисним у разі, якщо потерпілий / свідок переміщаються за кордон і є ризики їх не повернення, допиті неповнолітніх тощо. Проте, момент проведення допиту охоплюється лише воєнним станом, а використання показань у суді строками не обмежено.

Таким чином, реалізація права на професійну правничу допомогу в умовах воєнного стану характеризується змінами у організації діяльності адвокатів, розширенням «режимів» участі адвокатів у кримінальному провадженні та випадків обов'язкової участі захисника. Проте, є питання пропорційності у аспекті: визначення підстав залучення адвоката до участі у процесуальній дії дистанційно, ефективності захисту в умовах режиму відеоконференції, зважаючи на фактичне обмеження права конфіденційного спілкування та складнощі у погодженні правової позиції.

Список використаних джерел:

1. Сербіна А. На захисті прав адвокатів у період дії воєнного стану. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2022. №3-5. С. 25-36. С. 26-27.
2. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 2. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 03 травня 2022. 58 с. URL: <https://www.academia.edu/78447702/>
3. Гловюк І. Завтур В. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні

комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» № 2137–IX: аналіз новел кримінального провадження. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/zakon-ukrayiny-pro-vnesennya-zmin-do-kryminalnogo-protsesualnogo-kodeksu-ukrayiny-ta-zakonu-ukrayiny-pro-elektronni-komunikatsiyi-shhodo-pidvyshhennya-efektyvnosti-dosudovogo-rozsliduvannya-za-garyach/>

4. Гловюк І. Завтур В. Зміни у кримінальному провадженні від 14 квітня 2022 року. URL: <https://pravo.ua/zminy-u-kryminalnomu-provadhenni-vid-14-kvitnia-2022-roku/>

5. Зауваження та пропозиції Національної асоціації адвокатів України до проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану» (реєстр. №7183 від 20.03.2022 р.) URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/c218731fb1cdbcc6ba9c_file.pdf

А.Б. Грищук,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

На даний час Україна перебуває в умовах воєнного стану, який був введений відповідно до Указу Президента України №64 від 24.02.2022 р. у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України [1].

В зазначеному Указі Президента йдеться про можливе, на період дії правового режиму воєнного стану, тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також про введення тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб у межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII, законодавець пояснює, що «воєнний стан» - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження

конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Право на працю закріплено в статті 43 Конституції України, яка проголошує, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Проте слід підкреслити той факт, що відповідно до статті 64 Конституції України Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [3].

З приводу зазначеного слушною є позиція Т. Занфірової про те, що: «у відповідності до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» закріплюється правило, відповідно до якого в державі або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів АР Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану. Зважаючи на те, що перелік конституційних прав, що не можуть бути обмежені в разі воєнного стану, передбачений ч. 2 ст. 64 Конституції України, доходимо висновку, що в указаній нормі йде мова саме про обмеження тих конституційних прав, які передбачені президентським указом, за умови, що всі вказані в документі права та свободи, які мають бути обмежені, не передбачені в указаній конституційній нормі. Тобто своїм указом Президент України повноважний, наприклад, зобов'язати працездатних громадян працювати чи заборонити працювати представникам окремих груп осіб» [4, с. 78].

Указом Президента України від 14.03.2022 № 133/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» 15 березня 2022 року № 2119-IX, продовжено строк

дії воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 26 березня 2022 року строком на 30 діб (до 25 квітня – включно). Під час дії воєнного стану, набув чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX, який визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5].

З урахуванням наведеного на період дії воєнного стану введено обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43 (право на працю), 44 (право на страйк) Конституції України, а тому у період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Отже, норми законодавства про працю, які суперечать положенням цього Закону, на період дії воєнного стану не застосовуються.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Занфірова Т. Забезпечення принципу свободи праці в умовах воєнного стану. Підприємництво, господарство і право. № 4/2017. С. 77-80.
5. Кайда Н. Право на працю в умовах воєнного стану. Вища школа адвокатури НААУ. 2022. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/pravo-na-pratsyu-v-umovah-voyennogo-stanu/>

А.Б. Грищук,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

І.М. Проць,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ РЕЖИМУ ПРОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Державна служба як різновид адміністративно-правового режиму становить урегульовану законом систему відносин між громадянином України і органом державної влади чи іншої державної організації, що містить чітко визначену сукупність взаємних прав, обов'язків і гарантій їх виконання, спрямованих на реалізацію державних функцій, покладених на цей орган.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про державну службу» право на державну службу мають повнолітні громадяни України, які вільно володіють державною мовою, відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови та яким присвоєно ступінь вищої освіти не нижче: магістра - для посад категорій «А» і «Б»; бакалавра, молодшого бакалавра - для посад категорії «В» [1].

Слід підкреслити той факт, що вступ на державну службу здійснюється шляхом призначення громадянина України на посаду державної служби за результатами конкурсу.

З метою добору осіб, здатних професійно виконувати посадові обов'язки, проводиться конкурс на зайняття вакантної посади державної служби,

відповідно до Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, який затверджується Кабінетом Міністрів України». Проведення конкурсу здійснюється відповідно до визначених в установленому законом порядку вимог до професійної компетентності кандидата на зайняття вакантної посади державної служби за результатами оцінювання його особистих досягнень, знань, умінь і навичок, моральних і ділових якостей для належного виконання посадових обов'язків.

Вимоги до професійної компетентності кандидата на зайняття посади включають кваліфікаційні вимоги, вимоги до компетентності та вимоги до професійних знань.

Перевірка володіння іноземною мовою кандидатів на зайняття посад категорії «А» проводиться після проведення тестування кандидатів.

Перевірка володіння іноземною мовою кандидатів на зайняття посад категорії «А» проводиться у Центрі оцінювання на основі завдань, які затверджуються на засіданні Комісії з питань вищого корпусу державної служби та включають лексико-граматичний тест, перевірку розуміння письмового тексту, умінь і навичок сприйняття усного мовлення (аудіювання), умінь і навичок висловлювання своєї думки іноземною мовою [2].

Може бути також проведено повторний конкурс у випадку: 1) становлення факту порушення умов та/або порядку проведення конкурсу, яке могло істотно вплинути на його результати; 2) якщо за результатами конкурсу не визначено кандидата на зайняття посади державної служби; 3) виявлення обмежень щодо вступу на державну службу переможця конкурсу та відсутності іншого за результатами конкурсу кандидата на зайняття посади державної служби; 4) відмови переможця від зайняття посади державної служби або відсутності кандидатур, визначених Комісією або конкурсною комісією для розгляду суб'єктом призначення або керівником державної служби з метою визначення переможця конкурсу [1].

З часу введення воєнного стану в Україні Указом Президента України № 64 від 24.02.2022 р. у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації

проти України [3] велика кількість нормативних положень вітчизняного законодавства, що діяли у мирний для держави час неможливо в повній мірі застосувати через військову агресію росії, тому деякі зміни що порядку заміщення посади державної служби все ж відбулись.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12 травня 2022 року № 2259-IX [4] внесено зміни до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», відповідно до яких у період дії воєнного стану особи призначаються на посади державної служби, посади в органах місцевого самоврядування, посади керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки, комунальних підприємств, установ, організацій керівником державної служби або суб'єктом призначення, сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної у місті, обласної ради, начальником відповідної військової адміністрації без конкурсного відбору, обов'язковість якого передбачена законом, на підставі поданої заяви, заповненої особової картки встановленого зразка та документів, що підтверджують наявність у таких осіб громадянства України, освіти та досвіду роботи згідно з вимогами законодавства, встановленими щодо відповідних посад.

Державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування, призначені без конкурсного відбору, не можуть бути переведені на інші посади державної служби або посади в органах місцевого самоврядування. Ця норма не застосовується при призначенні на посади державної служби, за якими спеціальним законом встановлено порядок виконання обов'язків у разі відсутності керівника державного органу (у тому числі у разі припинення його повноважень чи звільнення з посади), крім випадків, якщо встановлений спеціальним законом порядок неможливо застосувати через відсутність осіб, на яких може бути покладено виконання обов'язків керівника державного органу

Особи, звільнені з посад державної служби та служби в органах місцевого самоврядування у період дії воєнного стану, протягом одного року після

припинення чи скасування воєнного стану можуть бути прийняті на рівнозначні або нижчі посади державної служби та служби в органах місцевого самоврядування без проведення конкурсу [5].

Новелою вітчизняного законодавства є те, що 15 березня Верховною Радою України прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 року № 2136-IX. Це досить прогресивний і комплексний крок, адже встановлюються нові тимчасові умови щодо укладення та розірвання трудових договорів, зміни істотних умов праці, переведення на іншу роботу, надання відпусток, максимальної тривалості роботи протягом тижня та періоду відпочинку, оплати праці [6].

Слід зазначити, що Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі - Закон № 2136), який є частиною законодавства про працю, поширюється на вступ, проходження та припинення державної служби в частині, не врегульованій Законом України «Про державну службу» (частина третя статті 5) [7].

З вище наведеного слід зробити висновок про те, що війна зрушила механізм роботи нашої держави, який безперебійно працював у різних сферах, зокрема й у сфері державного управління, деяка кількість державних службовців виїхала за кордон чи в інші регіони нашої держави, багато залишилось боронити кордони нашої держави. Проте, ми маємо розуміти, що згаданий механізм має працювати і продовжувати роботу навіть в умовах воєнного стану, тому на даний час є нагальна потреба в накопиченні кадрового потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
2. Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 р. № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-%D0%BF#Text>

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 року № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

6. Офіційний сайт LIGA ZAKON. Прийом на держану службу під час війни. URL: https://buh.ligazakon.net/aktualno/12224_priyom-na-derzhavnu-sluzhbu-pd-chas-vyni

7. Офіційний сайт Національного агентства з питань державної служби (НАДС). URL: <https://nads.gov.ua/vidpovidi-na-aktualni-pitannya-roboti-derzhavnoyi-sluzhbi-u-voyennij-period/vidpovidi-na-zapitannya-shchodo-diyi-okremih-polozhen-zakonu-ukrayini-vid-15-bereznya-2022-r-2136-pro-organizaciyu-trudovih-vidnosin-v-umovah-voyennogo-stanu>

А. В. Грицьків

аспірант кафедри європейського права

(Львівський національний університет

імені Івана Франка)

КОНСТИТУЦІЙНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОРДЕРА НА АРЕШТ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Різноманіття форм та напрямів співробітництва держав у сфері кримінального права зумовило прийняття у 2002 році Рамкового рішення про Європейський ордер на арешт та процедури видачі між державами-членами (далі – Рамкове рішення) [1]. Обов'язкове до виконання будь-якою державою-членом ЄС, це рішення дозволяло будь-якому суду на території Союзу видавати ордер на арешт та видачу підозрюваного / обвинуваченого.

Утім Рамкове рішення одночасно вступило в конституційний конфлікт із нормами про заборону екстрадиції, передбаченими в конституціях деяких зарубіжних країн, зокрема Польщі, Словенії, Франції, Португалії, Кіпру та інших. До набуття рішенням юридичної сили деякі держави (Словенія, Франція, Португалія) внесли зміни до своїх конституцій, що санкціонують видачу підозрюваного / обвинуваченого на основі Європейського ордера на арешт, уникнувши в такий спосіб конфронтації з європейським правом. Однак уряди, наприклад, Польщі та Кіпру не стали наполягати на змінах до конституцій, покладаючись на термінологічну та концептуальну відмінність між інститутами «видачі» та «екстрадиції».

Зауважимо, що класична процедура екстрадиції вимагає міжурядового, міждержавного підходу із залученням дипломатичних каналів. Європейський ордер на арешт, навпаки, ґрунтується на прямих контактах між судовою владою [2, с. 214]. Він відсилається безпосередньо компетентному судовому відомству у разі, якщо відомо, де знаходиться розшукуваний. Тоді суд встановлює особу заарештованого і починає разом зі стороною, яка подала прохання, готувати

рішення про передачу його згідно з ордером. Якщо злочинець переховується, то запити про його арешт і передачу надходять до Шенгенської інформаційної системи й Інтерполу. Поліція отримує ці запити і після затримання розшукуваного передає його судовому відомству, що виписало ордер. Отримати інформацію про те, яке саме відомство приймає Європейський ордер на арешт у тій чи іншій країні Європейського Союзу, можна через Європейську правову мережу, створену для полегшення кримінально-правової співпраці. Зауважимо, що визначення форми такої співпраці здійснюється здебільшого судовими органами – найбільш яскраво це проявляється в рамках правової системи ЄС. Законодавчі та виконавчі гілки влади держав-членів ЄС надали право судовій владі вирішувати проблему конкуренції конституційних правопорядків (*competition of constitutional orders*), висловивши в такий спосіб згоду прийняти будь-яке розв'язання цієї проблеми.

Для встановлення гармонійного європейського правопорядку суди керуються здебільшого такими принципами міжнародної співпраці, як: 1) принцип плюралізму; 2) принцип вертикальної та горизонтальної узгодженості; 3) принцип універсалізації рішень тощо [3, с. 199]. Отже, рішення, ухвалені будь-яким судом у ЄС з питань, що стосуються права ЄС, мають прийматися для того, щоб максимально зберегти національну специфіку, різноманітність та узгодженість із прецедентами, що існують на всіх рівнях правової системи та у всіх паралельних національних юрисдикціях. Одночасно суд має спиратися лише на ті поняття й терміни, які можуть бути використані будь-яким судом у ЄС. Більше того, суд має приймати питання до розгляду тоді й лише тоді, коли можлива максимальна реалізація перших трьох принципів, інакше рішення має бути прийнято однією з «політичних» гілок влади.

Дослідники вказують на таку правову особливість Європейського ордера на арешт, як те, що, на відміну від національного законодавства, Рамкове рішення не містить заборони щодо передачі державами ЄС своїх громадян. Єдиним застереженням у цьому аспекті є те, що країни ЄС мають можливість закріпити у своєму внутрішньому законодавстві як умову для передачі свого

громадянина положення про те, що після участі такої особи в судовому засіданні вона повинна бути відправлена назад до країни свого громадянства для відбування покарання [2, с. 47]. Відповідно до ст. 25 Конституції України, «громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі. Україна гарантує піклування та захист своїх громадян, які перебувають за її межами». Частина 1 ст. 10 Кримінального кодексу України містить таке положення: «Громадяни України, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду». Тобто діє пряма заборона видачі громадян України іншій державі, а норма Кримінального кодексу України розширює і конкретизує норму, встановлену Конституцією України. А отже, це правове положення є однією з перешкод при вірогідній імплементації Рамкового рішення в Україні, оскільки наявна суперечність із конституційним принципом.

Щодо зарубіжних країн, то, скажімо, Конституція Республіки Польща (ст. 55) та Конституція Республіки Кіпр (ст. 12.1) забороняють екстрадицію, тому конституційність імплементації Рамкового рішення одразу була поставлена під сумнів. У квітні 2005 року Конституційний суд Польщі, а в листопаді 2005 року Верховний суд Кіпру визнали законодавчі акти, що допускають видачу громадян іншій державі-члену ЄС, такими, що суперечать конституційним нормам. Обидва суди, погоджуючись з обов'язковістю норм Рамкового рішення, наголосили, що подолати конституційну заборону на екстрадицію лише заміною терміна неможливо, оскільки звичайні закони не спроможні змінювати тлумачення конституційних норм. Та з огляду на важливість європейської інтеграції, парламентам обох країн було запропоновано ініціювати процедуру внесення поправок до конституції.

У Німеччині, ситуація була дещо іншою, оскільки ст. 16.2 Основного закону допускає екстрадицію у строго певних випадках, зокрема й до країн ЄС. Проте Федеральний конституційний суд ФРН визнав закон, що імплементує Рамкове рішення, неконституційним. Рішення Другого Сенату ґрунтувалося на

тому, що імплементуючий закон не забезпечував максимально можливого рівня захисту прав, не згадуючи всіх дозволених правом ЄС винятків з обов'язковості Європейського ордеру на арешт (Europäisches Haftbefehlgesetz). По суті, Федеральний конституційний суд ФРН вказав Бундестагу на те, що останній зобов'язаний був внести в акт, що імплементує, всі можливі обмеження на видачу. Суд зазначив, що неможливість судового оскарження рішення про екстрадицію є прямим порушенням положень ст. 19.4 Основного закону ФРН. Водночас Федеральний конституційний суд ФРН наголосив, що це рішення не відкидає екстрадиції на підставі Закону про міжнародну правову допомогу у кримінальних питаннях (Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen).

Незважаючи на те, що у всіх трьох судових рішеннях (Польщі, Кіпру та ФРН) законодавчі акти, що імплементують Рамкове рішення, визнані неконституційними, кожне з них є певним успіхом європейської інтеграції. Основною причиною цього стало прийняття органами конституційного контролю цих країн ідеї плюралістичного конституційного правопорядку ЄС та винесення рішень відповідно до принципів плюралізму й узгодженості.

Органи конституційного контролю країн Центральної та Східної Європи, які приєдналися до ЄС ще 2004 року, усвідомлювали, що рано чи пізно їм доведеться зіткнутися з конституційними дилемами взаємодії національних правопорядків із наднаціональним. Конституційний суд Польщі не був винятком, а тому на ранніх стадіях приєднання виробив свій фундаментальний принцип вирішення подібних дилем: принцип позитивної схильності до європейської інтеграції. Позитивна схильність правопорядку Польщі є відображенням принципу тлумачення національного права відповідно до права ЄС, встановленого Судом. Система взаємодоповнюваних принципів на національному та європейському рівнях потенційно створює режим, подібний до режиму «вірності федерації» (Bundestreue), що встановлений Федеральним конституційним судом ФРН. Подібний підхід сам собою є практичною спробою уникнути конституційних конфліктів.

Таким чином, Верховний суд Кіпру, останнім ухвалюючи рішення про конституційність Європейського ордеру на арешт, найбільшою мірою спирався на аргументаційні стратегії, використані в паралельних юрисдикціях та Судом Європейських спільнот. Вирішуючи питання про конституційність Європейського ордеру на арешт, конституційні суди Німеччини, Кіпру та Польщі продемонстрували застосовність теорії конституційного плюралізму, виробленої в науці європейського конституційного права. Судові органи, зберігаючи та розвиваючи конституційний правопорядок ЄС, використовують конституційну толерантність та принцип найкращої відповідності для забезпечення узгодженості й різноманітності, властивих праву ЄС. При цьому, визнаючи нові тенденції в європейському праві, конституційні суди цих держав не тільки проявили толерантність до конституційних принципів інших правопорядків, а й активно використовували їх, примиряючи з конфліктуючими національними конституційними принципами.

Список використаних джерел:

1. Про Європейський ордер на арешт та процедури передачі осіб між державами-членами: Рамкове рішення Європейської Ради від 13.06.2002 № 2002/584/ПВД. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b17#Text (дата звернення: 20.06.2022).
2. Бенч Н. Правова природа Європейського ордеру на арешт у праві Європейського Союзу. *Національний юридичний журнал «Теорія і практика»*. 2016. № 5. С. 213–216.
3. Задорожна С. М. Загальні принципи міжнародного права: еволюція та сучасність: монографія. Чернівці: Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. 360 с.

Н.І. Дідик,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету №3 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Д.Р. Пасічник,
здобувач вищої освіти 4го курсу факультету №1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Одним із важливих завдань демократичної правової держави є захист прав і законних інтересів громадян, охорона встановленого правопорядку та законності, боротьба зі злочинністю та іншими правопорушеннями. Саме на виконання завдань із захисту прав та законних інтересів людини, охорони правопорядку спрямоване здійснення заходів із поліцейського піклування. Сам цей превентивний поліцейський захід є новим для українських реалій, тому важливо використовувати напрацювання та досвід тих країн, в яких цей захід є досить тривало випробуваним.

На сьогодні розвиток системи ювенальної превенції у межах компетенції органів системи МВС визначено як один із шляхів досягнення очікуваних результатів у протидії злочинності. У червні 2018 року у Мін'юсті України було зареєстровано наказ МВС України від 19.12.2017 р. № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» [1].

У своїй діяльності підрозділи ЮП керуються Конституцією України, законами України, міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, іншими актами законодавства України та Інструкцією.

Основними завданнями підрозділів ЮП є: профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики; участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми; вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти.

З'ясовуючи сутність будь-якого поняття, вважаємо за доцільне звернутися до енциклопедичних джерел. Так, відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови «піклуватися» означає виявляти увагу, турботу про потреби кого-, чого-небудь; виявляти неспокій з приводу влаштування кого-, чого-небудь, клопотатися про когось, щось «піклувальник» – той, хто піклується про кого-, що-небудь; дбайливець [2, с. 972].

Юридична енциклопедія визначає «піклування», як одну з форм правового захисту правових і майнових прав та інтересів громадян [3, с. 559]. Крім того, відповідно до законодавства України піклування є особливою формою державної турботи про неповнолітніх дітей, що залишились без піклування батьків, та повнолітніх осіб, які потребують допомоги щодо забезпечення їх прав та інтересів.

Проаналізувавши зміст нормативно-правових актів, законодавчих та центральних органів виконавчої влади України, а також енциклопедичні джерела, можна дійти висновку, що термін «піклування» вживається у значенні «турбота», «допомога», «захист прав і свобод» тощо. Запроваджене поліцейське

підклування також спрямоване на надання допомоги особам, які її потребують, а саме: неповнолітній особі віком до 16 років, яка залишилася без догляду; особі, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення; особі, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі; особі, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі.

На наш погляд, неповнолітні особи є найбільш незахищеними із тих осіб, відносно яких може встановлюватися поліцейське підклування, оскільки права та свободи дитини є однією із найбільших соціальних цінностей будь-якої держави світу. На міжнародному рівні закріплено обов'язок кожної держави забезпечити дитині такий захист і підклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

Проаналізувавши норми законодавства України, зміст енциклопедичних джерел, а також власні умовиводи, можна зробити висновок про наявність таких особливостей поліцейського підклування щодо неповнолітніх осіб віком до 16 років:

1) поліцейське підклування щодо неповнолітніх осіб – це превентивний захід, тобто захід попередження адміністративних та кримінальних правопорушень, який не передбачає застосування примусових заходів;

2) поліцейське підклування щодо неповнолітніх осіб – це поліцейський захід, тобто такий, який уособлює волю держави, спирається на владу поліції, застосовується працівниками поліції (суб'єкти застосування даного заходу);

3) поліцейське підклування щодо неповнолітніх осіб – це сукупність заходів підклування (медичного, правового, психологічного, побутового, матеріального характеру) про неповнолітню особу;

4) спеціальний об'єкт застосування поліцейського піклування – неповнолітня особа віком до 16 років, яка залишилася без догляду [4, с.118].

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС України від 19.12.2017 р. № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 728 с.
3. Юридична енциклопедія. В 6 т. / Редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998. Т. 4: Н–П. 2002. 720 с.
4. Зеленський Є.С. Поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб: зміст та порядок застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* Серія Право. Випуск 35. Частина I. Том 2. 2015. С. 116-119.

С. П. Добрянський,
кандидат юридичних наук, доцент
провідний науковий співробітник Львівської
лабораторії прав людини і громадянина
(НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України)

**УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА
СВОБОД ЯК ПЕРЕДУМОВА НАБУТТЯ УКРАЇНОЮ СТАТУСУ
КАНДИДАТА В ЧЛЕНИ ЄС**

Феномен основоположних прав людини ось уже більш ніж пів століття займає одне з чільних місць у переліку найбільш значимих проблем сучасного світового співтовариства. Незважаючи на розробку та прийняття чисельних міжнародних актів, положення яких спрямовані на ефективне забезпечення основоположних прав людини, увага до цього інституту з плином часу не падає. Більше того, спостерігається тенденція до поширення сфери застосування цього явища: якщо раніше “праволюдінні стандарти” розроблялися державами на рівні з іншими питаннями, які становлять предмет міжнародних відносин, то сьогодні гарантування основоположних прав людини набуває характеру ядра, свого роду “балансуючого елемента” існуючих нині міждержавних правових систем.

Не залишається осторонь названих вище процесів і Україна. З огляду на проголошення однією з стратегічних зовнішньополітичних цілей України її членство у Європейському Союзі (далі – ЄС), гадаємо, окремої уваги потребує дослідження інструментів захисту прав людини ЄС, зокрема, документа, який втілює новели нормативно-правового забезпечення основоположних прав людини, – Хартії основоположних прав людини ЄС. У преамбулі цього документу вказується на неподільні та універсальні цінності людської *гідності, свободи і солідарності*, на яких засновано ЄС, а також вказується на

необхідність посилення захисту основоположних прав людини у світлі змін у суспільстві, соціального прогресу та наукового і технологічного розвитку, шляхом надання їм більшої чіткості у Хартії.

В першу чергу заслуговує уваги структура цього акта: автори документа відмовилися від традиційного поділу прав людини на громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні, а натомість використали в якості назв перших чотирьох розділів Хартії поняття, котрі мають загальнолюдську моральну конотацію: *гідність, свобода, рівність та солідарність*. Змістовний та структурний аналіз Хартії основоположних прав ЄС дає, гадаємо, достатні підстави вважати, що в її основі покладено принципово нові філософсько-світоглядні засади на людину та її місце у світі.

Гідність як духовно-антропний фактор детермінації основоположних прав людини. Вже у преамбулі Хартії основоположних прав ЄС зазначено, що “людина та її інтереси – у центрі діяльності Союзу”, а глава I цього документа має назву “Гідність”. Зазначені положення свідчать, на нашу думку, про визнання даної властивості людини фундаментальним джерелом її прав.

З огляду на цю тенденцію розвитку основоположних прав людини, відображену у Хартії основоположних прав людини ЄС, слід погодитися з висловленою у науковій літературі пропозицією доповнити ч.1 ст. 21 Конституції України положенням такого змісту: *“Гідність людини є основою всіх її прав і свобод”*, а у ч.1.ст.28 деталізувати напрями гарантування гідності людини, виклавши її у такій редакції: *“Кожна людина має право на повагу до її гідності, до духовної, фізичної цілісності її особистості”*.

Цікавими для аналізу є положення глави III Хартії основоположних прав ЄС – “Рівність”, які закріплюють права дітей (ст.24), права літніх людей (ст.25) та права осіб з фізичними та розумовими вадами (ст.26).

Відтак пропонуємо доповнити ст. 46 Конституції України ч. 4 такого змісту: *“Людам похилого віку та людям з особливими потребами держава гарантує вжиття заходів, спрямованих на забезпечення їхньої незалежності,*

соціальної та професійної інтеграції й повноцінної участі у суспільному житті.”

Можна припустити, що втілена у зазначеній Хартії сучасна заганотеоретична інтерпретація поняття “гідності” покликана реалізувати на практиці ідею “соціальної компенсації органічної неповноцінності людини”, тобто забезпечити виживання, гідне існування та розвиток і тих індивідів, котрі внаслідок вроджених чи набутих вад потребують спеціальних “умов та засобів”.

Проблемі рівності основоположних прав та свобод людини сьогодні приділено багато уваги як на рівні ЄС, так і на рівні міжнародної організації членом якої нині є Україна – Ради Європи. Дослідження документа, прийнятого у рамках Ради Європи, зокрема, норм Європейської соціальної Хартії, яка нині є частиною національного законодавства, дозволяє сформулювати пропозиції, спрямовані на забезпечення засади рівності основоположних прав людини шляхом попередження дискримінації. Так, слід погодитися з науковцями, котрі пропонують удосконалити ст. 24 Конституції України, виклавши її у такій редакції: *Усі мають однакові конституційні права і свободи та є рівними перед законом, органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Не може бути несправедливих привілеїв чи обмежень прав і свобод за ознаками народження, раси, кольору шкіри, статі, стану здоров'я, етнічного та соціального походження, мови, політичних і релігійних та інших переконань, місця проживання, майнового стану або за іншими ознаками. До нових, так-би мовити, антидискримінаційних засад реалізації основоположних прав людини, котрі передбачені положеннями Європейської соціальної хартії, однак ще не знайшли відображення у чинній Конституції України, відносяться сімейний стан та стан здоров'я.*

Окрім того, зважаючи на те, що рівність основоположних прав людини сьогодні виступає *фундаментальною*, можна сказати *аксіоматичною* засадою реалізації феномена прав людини, видається такою, що заслуговує врахування, пропозиція науковців Львівської лабораторії прав людини внести певні техніко-

юридичні корективи у норми чинної Конституції України. Зокрема, пропонується поміняти місцями ст.23 та ст. 24, оскільки попередні ст. 21 та ст. 22 також закріплюють вихідні засади феномена прав людини. В результаті такої зміни порядку викладення статей вдалося би досягнути послідовного, безперервного викладення сутнісних засад основоположних прав людини, що, ясна річ, сприятиме підвищенню рівня їх юридичного гарантування.

Сподіваємося, що врахування, висвітлених у цій роботі, деяких закономірностей становлення та розвитку феномена основоположних прав людини, сприятиме покращенню конституційно-правового забезпечення цього інституту в Україні.

С.С. Єсімов,
кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Виникнення та поширення цифрових технологій негайно призвело до перетворення суспільства та правової системи. Цифровізація сучасних суспільних правовідносин формують нову правову реальність, зокрема у галузі конституційного права.

Сучасне законодавство не дає легального визначення поняття «цифровізація». Цифровізація – це явище, що характеризується зміною процесів життєдіяльності за допомогою активного впровадження різного виду цифрових технологій у соціальну, економічну, правову та інші сфери життєдіяльності людини.

Метою даного процесу є зміна підходу до розпорядження, поширення та зберігання інформації. Більше половини населення планети користуються різними гаджетами: смартфонами, ноутбуками, планшетами та іншими девайсами, які значно полегшили процеси пошуку та зберігання інформації.

Юристи у практичній діяльності замість зберігання сотень необхідних для роботи нормативно-правових актів використовують електронні джерела та бази даних (Ліга закон та ін.). Конституційна галузь права стала винятком.

Факт заміни паперової Конституції на її електронний варіант, дозволяє подивитися на проблематику питання з боку зовнішнього вигляду, форми основного закону України у контексті поняття «Електронна Конституція». Дане формулювання не має легального закріпленого в законі визначення, у науковому співтоваристві воно є однозначним та загальноприйнятим.

Найбільш схильними до процесів цифровізації стали права та свободи, закріплені у першому розділі «загальні засади» і в другому розділі «Права та свободи людини і громадянина» Конституції України.

Стаття перша основного закону України закріплює статус України, як демократичної держави. Тому важливо зазначити, що однією з тенденцій впровадження цифрових технологій у правову систему стала взаємодія держави та народу за допомогою залучення громадян в управлінні справами країни з використанням нововведень цифровізації та мережі Інтернет.

Цифрові технології проникли у правовідносини у сфері звернень громадян, які регулюються статтею 40 Конституції України [2]. Мережу Інтернет можна назвати інструментом, який надалі використовується для здійснення громадянами, передбачених конституцією громадянських прав і свобод. Зростає кількість сфер і правовідносин, що реалізуються в їх межах, для яких, наприклад, подання звернення – це юридичний факт, який обов'язково має бути присутнім.

Виникають нові види звернень, які набувають юридичної сили. Розвивається та видозмінюється саме право. Про це свідчить виникнення «адміністративної послуги» як юридичного терміна.

Не обійшла стороною цифровізація правові відносини в галузі освіти, які регулюються Конституцією України. Інформаційні технології дозволили впровадити дистанційне навчання, використовувати інформаційно-комунікаційні технології при проведенні дистанційних занять за допомогою майданчиків Zoom, Teams, Skype [3]. Завдяки чому з'явилася можливість удосконалити стандарти освіти.

Говорячи про актуальність дистанційної освіти, що виникла у зв'язку з епідеміологічною обстановкою викликаній поширенням COVID-19, варто відзначити систему штрих кодів. У даному випадку використання цифрових технологій дозволяє суспільству певною мірою за допомогою використання порталу Дія реалізовувати конституційні права, з наданням відомостей про вакцинацію, вільно відвідувати громадські місця.

За допомогою запровадження цієї системи держава оберігає здоров'я громадян та забезпечує безпеку, реалізуючи конституційне право громадян на охорону здоров'я, прописану у статті 49 Конституції України.

Якщо розглядатимемо вплив процесу цифровізації на зміст Конституції, її норм, які встановлюють права, свободи та обов'язки людини та громадянина, то зіткнемося з новим, відмінним від попереднього поняттям «Цифрової Конституції». Саме воно більшою мірою цікавить правознавців, науковців та юристів. Його суть полягає в регулюванні дії самого Інтернет-простору та поведінку у віртуальному просторі шляхом закріплення відповідних норм у законодавстві.

З поширенням мережі Інтернет та незупинним процесом удосконалення сучасних технологій, проблема реалізації захисту прав, що стосуються приватного життя, стає все гострішою.

Насамперед це викликано відсутністю у законодавстві легального сформульованого законодавцем визначення «таємниці приватного життя», а також відсутність поняття «приватне життя». Дані поняття є оцінною категорією.

Конституція України проголошує право особи на захист честі та доброго імені, закріплює неприпустимість збору, зберігання, використання та поширення інформації про приватне життя особи без її згоди. Проте постійна реклама, що виникає на основі Інтернет запитів і контенту, що цікавить, спам-дзвінки та повідомлення, щодня порушують конституційні права тисяч громадян країни.

Формулювання конституційних норм не виключає встановлення орієнтирів для можливого втручання держави в особі її уповноважених органів та посадових осіб.

Зазначимо, що цифровізація суспільних відносин у межах сфери конституційного права полягає у переведенні інформації з друкованої та матеріальної в електронну форму – цифрову, при реалізації закріплених Конституцією України фундаментальних прав людини, у створенні нових

інститутів і правових моделей, яким необхідно надати законодавче регулюванню.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр#Text>
2. Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції: Закон України від 02.07.2015 р. № 577-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/577-19>
3. Деякі питання організації дистанційного навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 р. № 1115. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#n2>

ВЕКТОРИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Важливим аспектом ефективності адміністративно-правового забезпечення є визначення сильних та слабких сторін правових новел та обраних концепцій правового регулювання різних сфер суспільних відносин. Слід сказати, що проблему ефективності пов'язують з соціальною цінністю права. Правова норма не існує в абстрактному середовищі сама по собі, вона завжди з'являється у суспільних відносинах і слугує цілі їх упорядкування для досягнення певного правового результату, який у правовій демократичній державі має базуватися на принципах верховенства права та пріоритету прав і свобод людини та громадянина [1, с.134]. Можливість досягнути такого результату свідчить про існування певного соціального ефекту від затвердження і застосування реалізації правової норми, і пов'язане з визначенням її ефективності.

Питанням дослідження проблем ефективності у праві приділялося багато уваги [2, 3 та ін.]. На нашу думку, слід відрізняти ефективність правового забезпечення і ефективність правової норми. Право за своїм змістом значно ширше, ніж сукупність правових норм, і включає до своєї складної розгалуженої структури певні стратегії, доктрини, концепції, правові принципи та практику правореалізації. У сукупності цієї елементи характеризують систему правового забезпечення, окремим елементом якої є правова норма. Отже, ефективність правової норми є однією із складових ефективності правового забезпечення. Однак ефективність правового забезпечення ширша за своїм змістом, ніж ефективність правових норм, які до нього входять.

Перед правовою наукою і практикою вже багато років стоїть проблема визначення ефективності як правового забезпечення в цілому, так і правових норм зокрема. Вказане обумовлює увагу до проблеми правового моніторингу, який уявляє собою спостереження за особливостями реалізації правових норм, правових актів та галузей законодавства в цілому. Слід сказати, що прийняттю підзаконних правових актів, які зачіпають права і свободи людини і громадянина, передують обговорення, за результатами якого органи публічного адміністрування узагальнюють отримані відгуки, пропозиції та зауваження і оприлюднюють звіти, в яких міститься вказана інформація.

За умов дії правового режиму воєнного стану деякі нормотворчі процедури відбуваються у спрощеному порядку, а громадянська активність має певні обмеження. Отже, звичні для української політико-правової реальності інструменти коригування невдалих з точки зору громадськості правових новел (мітинги, блокування органів публічної влади тощо) нині не використовуються. Однак це не означає відсутності уваги громадськості до результатів нормотворення. Змінилися форми впливу на ефективність вказаного процесу: перевагу отримали експертні обговорення та публікації у засобах масової інформації.

Отже, визначення шляхів ефективності досліджуваного виду адміністративно-правового забезпечення має базуватися на залученні громадськості до оцінювання ефективності окремих правових норм для подальшого розвитку суспільних відносин, позбавлення від застарілих елементів правового регулювання, плідному та раціональному використанні досвіду демократичних держав, активному впровадженні новітніх інформаційних технологій та підвищенні прозорості процесів нормотворчості публічних адміністрацій.

Ефективність адміністративно-правового забезпечення основних видів публічного адміністрування – це співвідношення між застосованими зусиллями для досягнення цілі кожного з таких видів, і ступенем досягнення мети

публічного адміністрування в цілому та мети кожного із видів публічного адміністрування.

Шляхи підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення основних видів публічного адміністрування включають: а) зміцнення та модифікацію відповідно до потреб часу системи систематичного громадського моніторингу якості нормотворчої діяльності; б) своєчасне очищення системи адміністративно-правового забезпечення від рудиментів радянської епохи, лакун та суперечностей законодавства; в) акумуляцію, аналіз та раціональне використання здобутків правової практики розвинених демократичних держав у сфері публічного адміністрування; г) цифровізацію процесів нормотворення та правозастосування; г) підвищення транспарентності реалізації кожного із видів публічного адміністрування (з урахуванням інформаційних обмежень відповідно до правового режиму воєнного часу).

Список використаних джерел:

1. Шопіна І.М. Поняття та цілі публічного адміністрування в секторі безпеки і оборони. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. №3. С.133-136. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.25>
2. Лепех Л. Л. Видова характеристика ефективності механізму правового регулювання. *Митна справа*. 2013. №3. Ч. 2. Кн. 2. С. 271–278.
3. Настасяк І.Ю. Загальна характеристика ефективності правового впливу. *Митна справа*. 2012. № 4 (82), ч. 2, кн.1. С. 20–26.

Д. Є. Забзалюк,
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ТА РЕЛІГІЙНІ ЧИННИКИ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В ДОБУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Для фундаментального розуміння сутності військового конфлікту на Близькому Сході в добу Середньовіччя та чинників, котрі його формували, слід оцінити, перш за все, загальний ступінь загрози, яку представляв для християнського Заходу іслам в XI столітті. У цей період практично немає свідчень того, що релігії цих двох світів вели неминучу і постійну боротьбу. Варто зауважити, що навіть, не дивлячись на першу хвилю ісламської експансії, взаємодія між сусідніми християнськими і мусульманськими державами була цілком звичною: періоди гострих конфліктів змінювались періодами мирного співіснування.

У той же час, у певному сенсі мусульмани тиснули на межі Європи. На сході Мала Азія століттями залишалася полем битви між мусульманами і Візантійською імперією; і мусульманські армії неодноразово намагались захопити найвеличніший східний християнський центр – Константинополь. І тому загальній наростаючій картині незадоволення від мусульманської експансії сприяло в тому числі і становище в Візантії, навіть не дивлячись на релігійний розкол, що стався 1054 року між Західною та Східною церквами. Саме візантійський імператор Олексій Комнін звернувся по допомогу до Папи і великих західноєвропейських феодалів і, фактично, створив привід для здійснення головної мети – організації військової кампанії на Схід. Сам Папа виступив головним ідеологом цього процесу, в основі якого лежали не тільки духовні, але й політичні цілі.

Без сумніву, головним ідеологом Хрестоносного руху була Католицька церква. Вона допомагала світським феодалам об'єднати зусилля і дала Хрестовим походам ідеологічне обґрунтування, проголосивши їх благочестивою справою. Папство сповна використало військову силу середньовічного лицарства для встановлення свого панування над усім християнським світом і для створення на Сході нових володінь, підконтрольних апостольському престолу.

У той же час, приблизно у середині XI століття стався досить відчутний перелом в європейській колективній свідомості, перелом, який не міг не вплинути на колективне буття усього середньовічного суспільства. Тоді в Європі завершувався процес утворення держав, створювалася якась подоба консолідованого захисту від зовнішніх, неєвропейських ворогів; формувалося поняття європейської спільності.

Формувалася і система європейських цінностей, в якій не останнє місце займала ідеологія лицарського стану, покликаного стати моральним стрижнем суспільства, еталоном духовності, носієм саме тих якостей, які характеризують людину.

У міру того як західні європейці починали дивитися за межі горизонтів раннього Середньовіччя, торгівля і військова діяльність привели їх в контакт з багатьма народами, а також з великими цивілізаціями Середземномор'я: потужною східно-римською Візантійською імперією і швидко набираючим оберти арабо-ісламським світом. Ці давно існуючі «супердержави» були історичними центрами багатства, культури та військової могутності.

Папська роль ідейного натхненника Хрестоносного руху дійсно допомогла об'єднати і зміцнити римську церковну владу в таких регіонах, як Франція, і, до певної міри, практично в усіх куточках християнського світу.

Така тенденція стала домінуючою у середньовічному соціумі і сформувала стійке ставлення до Хрестоносного руху на усі наступні століття.

Ще одним важливим релігійним чинником Хрестоносного руху було паломництво і, беручи до уваги багаточисельні подорожі простих селян та

крупних феодалів в Єрусалим, дана форма «акту спасіння» вважалась найефективнішою. Латинські паломники часто подорожували в менш віддалені регіони, такі як Рим і Сантьяго-де-Компостела (північний схід Іспанії), і навіть до місцевих святинь. Але «Святе місто» вважався найбільш високошанованим. Адже по святості Єрусалим не мав собі рівних, і в середні віки це місто, зазвичай поміщали в самий центр карт світу. Все це безпосередньо вплинуло на захоплену реакцію народу на заклик до хрестового походу, адже священна війна представлялася формою збройного паломництва, що має своєю кінцевою метою звільнення Гробу Господнього в Єрусалимі [1, р. 35; 2, р. 549]. Щодо самої ідеї паломництва, то вона була головним підґрунтям на початковій стадії організації Хрестових походів у Святу Землю.

У другій половині XI століття латинське християнство справді підійшло ще ближче до схвалення ідеї священної війни. На ранніх стадіях реформ папство почало усвідомлювати необхідність військової «руки», якою можна було б підкріпити свої плани і продемонструвати волю. І Папи почали експериментувати зі спонсорством військових дій, закликаючи християн захищати церкву в обмін на певні преференції у вигляді духовних винагород. Так, зокрема, Папа Григорій VII істотно просунув доктрину застосування священного насильства. Бажаючи набрати папську армію, яка була вірна Риму, він почав по-новому інтерпретувати християнські традиції. Століттями теологи характеризували внутрішню духовну боротьбу, яку віддані християни вели проти гріха, як «війну Христа», і ченців іноді називали «воїнами Христа». Григорій переінакшив цю ідею, так щоб вона краще відповідала його цілям, заявивши, що все мирське співтовариство має один головний обов'язок – захищати латинську церкву, ставши «воїнами Христа» у цій війні.

Дійсно, Хрестові походи були одним з проявів широкої кампанії по омолодженню і розповсюдженню західного християнства, що проводилися Римом з середини XI століття в так званому «реформаторському русі». З точки зору папства будь-які невдачі в церкві були симптомами глибшого захворювання: порочного впливу світського світу, що зберігається завдяки

зв'язкам між священнослужителями і мирськими правителями. І єдиний спосіб позбутися від імператорів і королів, які «тримали церкву за горло мертвою хваткою», - реалізація Папою даного йому Господом права на верховну владу. Самим красномовним і активним виразником таких поглядів був Папа Григорій VII. Григорій ревно вірив, що був посланий на землю для реформації християнства, і з цією метою повинен взяти абсолютний контроль над латинськими церковними справами. Для досягнення цієї мети він був готовий використовувати будь-які засоби, навіть насильницькі дії, котрі чинять папські адепти, яких він назвав «воїнами Христа». Його сміливі кроки зробили багато для просування справи реформ і збільшення папських повноважень, створивши платформу, з якої один з його наступників (і колишній радник) Папа Урбан II (1088-1099) зумів організувати Перший Хрестовий похід [3, р. 373–387].

Геній Урбана II дозволив йому створити ідею Хрестових походів в рамках не тільки існуючої релігійної практики, але й у правовому полі таким чином, щоб, принаймні, кажучи мовою XI століття, зв'язок, встановлений ним між війною і порятунком, мав зрозумілий і раціональний сенс.

Поділивши між собою нові володіння, хрестоносці встановили в них феодальні порядки, багато в чому схожі з тими, які існували на їх батьківщині. Зокрема, слід відзначити «Єрусалимські Асізи», які являли собою свого роду кодекс звичаєвого права XIII століття, котрий діяв в створених хрестоносцями державах: Єрусалимському королівстві, Кіпрському королівстві та ін. «Асізами» називали як судові засідання, так і прийняті на них постанови. Хоча від XII століття – періоду розквіту Єрусалимського королівства – ніякі письмові юридичні тексти не збереглися, цілком очевидно, що і в цей час на латинському Сході існувала досить розвинена правова система.

Хрестові походи вплинули і на подальший суспільно-політичний та державно-правовий розвиток Західної Європи, оскільки вони прискорили ті процеси в житті феодального суспільства, які розпочалися ще до них. Зокрема, паломництво на Схід найвойовничіших елементів лицарства, а також найбільш войовничих сеньйорів, які претендували на політичну самостійність у себе на

батьківщині, сприяв посиленню централізації в тих країнах Європи, де ця тенденція намітилася.

Список використаних джерел

1. Hill J. H. and L.L. Contemporary accounts and the later reputation of Adhdmar, bishop of Le Puy. *Mediaevalia et humanistica*. Vol. 9. 1955. pp. 30–38/
2. Mayer H.E. Zur Beurteilung Adhemars von Le Puy. *Deutsches Archiv fur Erforschung des Mittelalterp*. Vol. 16. 1960. pp. 547–552
3. Hamilton B. Knowing the enemy: Western understanding of Islam at the time of the crusade. *Journal of the Royal Asiatic Society*. 1997. 3rd series. Vol. 7. 1997. pp. 373–387.

О.М. Ілюшик

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

С.-А.А. Синиця

*здобувач вищої освіти факультет № 3
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

В Україні соціальний захист осіб з інвалідністю є серед основних пріоритетів. Державна соціальна політика спрямована на розширення соціального захисту осіб з інвалідністю, а саме: на поліпшення не лише фінансово-матеріальної підтримки, а й створення сприятливих умов для повної реалізації прав людей з обмеженими можливостями, враховуючи їхні потреби та інтереси при прийнятті державних рішень.

З перших днів повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, під обстріли та авіаудари потрапляють як військові, так і цивільні громадяни в різних регіонах держави. Кожного дня кількість людей, які зазнали поранень, збільшується. Для багатьох українців наслідки втрати здоров'я від дій російської армії мають безповоротний характер, вони отримують інвалідність.

Захист держави осіб з інвалідністю виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей на рівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті, котрі визначені у Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [1]. Допомога держави людям з інвалідністю полягає в грошових виплатах (пенсії, допомоги, одноразові виплати), забезпеченні медикаментами, технічними й іншими

засобами, послугах з медичної, соціальної, трудової та професійної реабілітації, побутового та торговельного обслуговування. Якщо така особа має право на одну і ту ж пільгу за кількома нормативно-правовими актами, пільга надається тільки по одному з них на вибір (незалежно від підстави для встановлення пільги). Важливо, що людина може відмовитися від тієї чи іншої соціальної допомоги, якщо вона не відповідає її потребам, та отримати від держави грошову компенсацію вартості цього виду соціальної допомоги.

Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [2], цивільне населення наразі не прирівняне до осіб, які належать до осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Порядок надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам визначається Кабінетом Міністрів України. Згідно ст. 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» особам з інвалідністю внаслідок війни та прирівняним до них особам (стаття 7) надаються, серед інших, і такі пільги: безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів; позачергове безплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів), безплатне забезпечення іншими протезами і протезно-ортопедичними виробами; безплатне позачергове щорічне забезпечення санаторно-курортним лікуванням з компенсацією вартості проїзду до санаторно-курортного закладу і назад; 100-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 кв. метр загальної площі житла на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю); 100-відсоткова знижка плати за користування комунальними послугами (газом, електроенергією та іншими послугами) та скрапленням балонним газом для побутових потреб в межах середніх норм споживання; 100-відсоткова знижка вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню, для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення; безплатний

проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрірайонних, внутрі- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання за наявності посвідчення встановленого зразка, а в разі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду – також електронного квитка, який видається на безоплатній основі. Це право поширюється і на особу, яка супроводжує особу з інвалідністю I групи; позачерговий безплатний капітальний ремонт власних жилих будинків і квартир та першочерговий поточний ремонт жилих будинків і квартир у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України; позачергове обслуговування амбулаторно-поліклінічними закладами, а також позачергова госпіталізація; позачергове безплатне встановлення квартирних телефонів і позачергове користування всіма послугами зв'язку. Абонементна плата за користування квартирним телефоном встановлюється у розмірі 50 процентів від затверджених тарифів; користування при виході на пенсію (незалежно від часу виходу на пенсію) чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталями, до яких вони були прикріплені за попереднім місцем роботи; право на щорічне медичне обстеження і диспансеризацію із залученням необхідних спеціалістів; позачергове працевлаштування за спеціальністю відповідно до підготовки та висновків медико-соціальної експертизи. Праця осіб з інвалідністю внаслідок війни регулюється відповідними нормами законодавства України про працю і соціальний захист осіб з інвалідністю; переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємств, установ, організацій; виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності працюючим особам з інвалідністю внаслідок війни в розмірі 100% середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи; виплата працюючим особам з інвалідністю допомоги по тимчасовій непрацездатності до 4 місяців підряд або до 5 місяців протягом календарного року, а також

допомоги по державному соціальному страхуванню за весь період перебування в санаторії з урахуванням проїзду туди і назад у разі, коли для лікування не вистачає щорічної і додаткової відпусток; використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержання додаткової відпустки із збереженням заробітної плати строком 14 календарних днів на рік; позачергове забезпечення житлом осіб, які потребують поліпшення житлових умов, у тому числі за рахунок жилої площі, що передається міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, підприємствами та організаціями у розпорядження місцевих рад та державних адміністрацій; одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт жилих будинків і подвірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок з погашенням її протягом 10 років починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва. Зазначені позики надаються в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України; позачергове безоплатне забезпечення автомобілем (за наявності медичних показань для забезпечення автомобілем) на термін експлуатації до десяти років (з наступною заміною на новий), виплата компенсації на бензин (пальне), ремонт, технічне обслуговування автомобілів або на транспортне обслуговування в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; право на державну цільову підтримку для здобуття ними та їх дітьми професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти у державних та комунальних закладах освіти, передбачену статтею 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» для учасників бойових дій та їх дітей [2].

Пільги щодо плати за житло, комунальні послуги та паливо, передбачені пунктами 4-6 статті 12 зазначеного закону, надаються особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей, які проживають разом з ними, незалежно від виду житла чи форми власності на нього. Площа житла, на яку нараховується 100-відсоткова знижка плати, визначається в максимально можливому розмірі в межах загальної площі житлового приміщення (будинку)

згідно з нормами користування (споживання), встановленими цими пунктами, незалежно від наявності в складі сім'ї осіб, які не мають права на знижку плати. Якщо в складі сім'ї є особи, які мають право на знижку плати в розмірі, меншому ніж 100%, спочатку обчислюється в максимально можливому розмірі 100-відсоткова відповідна знижка плати.

Особам з інвалідністю внаслідок війни пенсії або щомісячне довічне грошове утримання чи державна соціальна допомога, що виплачується замість пенсії, підвищуються наступним чином: особам з інвалідністю I групи – у розмірі 50% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, II групи – 40% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, III групи – 30% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

Щорічно до 5 травня особам з інвалідністю внаслідок війни виплачується разова грошова допомога у розмірах, які визначаються Кабінетом Міністрів України в межах бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України.

Особам, зазначеним у пунктах 11-15 частини другої статті 7 попередньо зазначеного закону, за рахунок коштів державного бюджету призначається і виплачується одноразова грошова допомога у зв'язку з встановленням інвалідності у розмірі, визначеному підпунктом «б» пункту 1 статті 16-2 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [3]. Якщо особа у зв'язку з встановленням інвалідності одночасно має право на отримання одноразової грошової допомоги, передбаченої цією частиною, та одноразової грошової допомоги відповідно до інших законів України, виплата грошових сум здійснюється за однією з підстав за вибором такої особи. Порядок призначення і виплати одноразової грошової допомоги визначається Кабінетом Міністрів України.

Варто зазначити, що 21 березня набув чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо уточнення норм, що врегульовують питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей

загиблих Захисників та Захисниць України». Цим законом розширено коло осіб, віднесених до учасників бойових дій та до осіб з інвалідністю внаслідок війни, доповнивши їх:

1. добровольцями Сил територіальної оборони Збройних Сил України;
2. особами, які увійшли у склад добровольчого формування територіальної громади та особи, які увійшли до складу громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону відповідно до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»;
3. особами, які брали участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави, внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України [4].

Список використаних джерел:

1. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
4. Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо уточнення норм, що врегульовують питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників та Захисниць України: Закон України від 15.03.2022 № 2121-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-20#Text>

В. В. Карелін

*доктор юридичних наук, доцент
викладач кафедри правового забезпечення
військового факультету фінансів і права
(Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка)*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІЦІЇ

На всіх етапах розвитку суспільства система розслідування кримінальних правопорушень була одним з атрибутів забезпечення законності в державі. Серед цього не є винятком і система розслідувань військових кримінальних правопорушень у Збройних Силах різних країн. В умовах сьогодення це питання набуває більш значущого характеру. Виходячи із вищезазначеного проведемо огляд міжнародного досвіду діяльності військової поліції.

Сьогодні Військова поліція (Military Police – MP) існує в більшості європейських країн, а також у США, Канаді і навіть у Російській Федерації.

Зокрема, Військова поліція США (Military Police – MP) налічує понад 30 тисяч осіб при загальній чисельності американської армії в 1 млн осіб (3% від чисельності армії). Служба підтримує дисципліну серед військовослужбовців, веде розслідування військових злочинів, а також бере участь у проведенні антитерористичних заходів [1].

У Великій Британії чисельність військово-поліцейських підрозділів (Military Police – MP) перевищує 5 тисяч осіб при загальній чисельності армії 195 тисяч осіб (2,5% від чисельності армії). Там вона має назву Поліція Міноборони і гарантує безпеку військовослужбовців, охорону озброєння, військової техніки і майна на військових об'єктах [2].

Чисельність особового складу Військової поліції (Military Police – MP) у Німеччині становить близько 4,5 тисяч осіб при чисельності армії в 325 тисяч осіб (1,4% від чисельності армії). Вона охороняє військові об'єкти, органи

управління, забезпечує безпеку транспортних перевезень і підтримує дисципліну у військових формуваннях [1].

Цікаво влаштована Військова поліція (Military Police – MP) Швейцарії. Вона комплектується з поліцейських, які проходять строкову військову службу. Функції в неї ті ж самі, що й у поліції взагалі – вона має право затримати людину на 12 годин, а далі суд має ухвалити рішення щодо подальшого утримання під вартою. Але дисциплінарні стягнення, до яких належить і короткострокове взяття під варту, накладаються командирами військових підрозділів. Але варто зауважити, що у Швейцарії працюють військові суди та військова прокуратура і всі злочини, здійснені військовослужбовцями, підлягають їхній юрисдикції. Також у Швейцарії діє Військовий кодекс [2].

Військова поліція (жандармерія) – це окремий спеціалізований правоохоронний орган, який входить до складу Збройних сил Республіки Польща. Військова поліція діє на основі Закону від 24 серпня 2001 року «Про Військову поліцію та військові правоохоронні органи», який визначає сферу діяльності та організацію, а також права та обов'язки військовослужбовців військової поліції. Найважливіші завдання військової поліції, визначені законодавцем, включають: забезпечення дотримання військової дисципліни, охорону громадського порядку у місцях розташування військових об'єктів та військових частин, у громадських місцях, а також захист життя та здоров'я людей та військового майна від протиправних посягань. Крім того, військова поліція відповідає за розкриття та розслідування злочинів та інших правопорушень серед військовослужбовців та цивільного персоналу Збройних сил, включаючи фіскальні правопорушення. Очолює військову поліцію головний комендант військової поліції, який підпорядковується безпосередньо Міністру національної оборони. До складу військової поліції входять: штаб військової поліції, територіальні відділи військової поліції, спеціальні підрозділи військової поліції, а також слідчі, профілактичні та інші підрозділи. Таким чином, ми бачимо: у Республіці Польща створена повноцінна система військової юстиції, яка функціонує у мирний час та готова до виконання

завдань за призначенням під час воєнного стану, надзвичайних ситуацій, участі військ у міжнародних миротворчих операціях тощо, що неодмінно сприяє належному підтриманню правопорядку у Збройних Силах цієї країни [3].

Одним з елементів системи військової юстиції Республіки Болгарії є військова поліція, яка входить до складу Збройних сил цієї країни, функціонує при Міністрові оборони та у підрозділах болгарської армії. Військова поліція здійснює контроль за дотриманням військовослужбовцями громадського порядку та військової дисципліни; здійснює безпекову діяльність щодо запобігання, перехоплення та захисту від незаконних посягань людей, предметів, майна, озброєння, техніки та військових заходів; контроль за використанням військових транспортних засобів; забезпечення та контроль за дотриманням встановленого режиму доступу при в'їзді та виїзді з охоронюваних об'єктів Міністерства оборони, структур, що перебувають у безпосередньому підпорядкуванні Міністра оборони та болгарської армії, та внутрішнього порядку в них; спільно або у співпраці з Міністерством внутрішніх справ або Державним агентством з питань національної безпеки в межах їхньої компетенції здійснює охорону об'єктів, виявлення, припинення та попередження терористичних актів, розповсюдження зброї масового знищення та незаконний обіг зброї; затримання винних осіб у злочинах та звільнення заручників. Задля забезпечення законності та правопорядку військова поліція самостійно або у співпраці з іншими службами безпеки та громадського порядку виконує оперативно-розшукову та антитерористичну діяльність; діяльність з попередження, розслідування та розкриття злочинів загального характеру та поліцейський облік осіб; інформаційну діяльність; діяльність з безпеки та контролю; розслідування авіаційних аварій та інцидентів з військовою авіацією; контроль за дотриманням правил дорожнього руху та технічним станом військових транспортних засобів, а також реалізовує відповідні повноваження, що стосуються іноземних військовослужбовців або військових формувань, їхніх баз та транспортних засобів на території Республіки Болгарія, наскільки це передбачено та не суперечить міжнародним

договорам. Військова поліція здійснює діяльність зі збору, обробки, систематизації, зберігання, аналізу, використання та надання інформації, пов'язаної із захистом правопорядку та безпеки в Міністерстві оборони, структурах прямого підпорядкування Міністру оборони та болгарській армії, у спільних комерційних компаніях з державною участю в капіталі, в яких права держави реалізує Міністр оборони.

Підсумовуючи слід зазначити, що Військова поліція має бути повноцінним правоохоронним органом, який матиме весь необхідний інструментарій для боротьби з військовими злочинами та забезпечення правопорядку у військовому відомстві. Тобто, Військова поліція має розслідувати злочини, вчинені як військовослужбовцями, так і щодо них, а також, у передбачених законодавством випадках забезпечувати виконання кримінальних покарань та застосування адміністративних стягнень у виді арешту з утриманням на гауптвахті.

Список використаних джерел:

1. Military Police (MP) в Україні: Навіщо вона потрібна і чому її досі немає. URL: <https://milnavigator.com.ua/military-police-mp-v-ukraini-navishchovona-potribna-i-chomu-ii-dosi-nemaie/> (дата звернення: 25.05.2022).

2. Військова поліція: що це таке та навіщо Україні її створювати. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2814484-vijskova-policia-so-ce-take-ta-naviso-ukraini-ii-stvoruvati.html> (дата звернення: 25.05.2022).

3. Організація правоохоронної діяльності у сфері оборони: досвід Республіки Польща для України. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/04/27/organizacziya-pravoohoronnoyi-diyalnosti-u-sferi-oborony-dosvid-respubliky-polshha-dlya-ukrayiny/>

4. Військова юстиція: Болгарія і Україна. URL: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/pravova-pozytsiya/vijskova-yustytsiya-bolgariya-i-ukrayina/>

М. В. Ковалів,
кандидат юридичних наук, професор
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Р. М. Скриньковський,
кандидат економічних наук, професор
професор кафедри економіки підприємств
та інформаційних технологій
(Львівський університет бізнесу та права)

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним з головних елементів системи прав людини є громадянські права і свободи, які відкривають перелік прав і свобод людини і громадянина, що закріплені в розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України [1].

Громадянські права і свободи, є невід'ємним елементом свободи людини і забезпечують особі не тільки життєво важливі умови існування, а й надають фактичну можливість вільно розпоряджатися собою, гарантувати невтручання у сферу її індивідуальної життєдіяльності [3, с. 121]. Саме тому ці права поширюються не тільки на громадян конкретної держави, а й на всіх інших людей, які на законних підставах перебувають на її території. Так, Конституція України 1996 р. визначила якісно новий, сучасний статус людини і громадянина в Україні, запровадивши деякі новели та врахувавши міжнародні та європейські стандарти прав людини. Тим самим група громадянських прав і свобод зайняла належне місце в системі прав людини.

Сам термін «громадянські права і свободи людини» розуміється в двох значеннях – об'єктивному та суб'єктивному. В об'єктивному розумінні – це

сукупність конституційно-правових норм, які встановлюють і гарантують ці права, а в суб'єктивному – це конкретні громадянські права і свободи людини. За своєю суттю вони є певними можливостями людини, визначеними й гарантованими Конституцією та законами України. За змістом – це певні можливості, пов'язані з немайновими та фізичними благами особи, які визнаються й гарантуються державою. За формою – це міра або спосіб поведінки людини і держави, які визначаються ними щодо інших суб'єктів цих прав.

Крім того, в юридичній науці важливою була й залишається проблема дефініцій громадянських прав і свобод людини та неоднозначність їх тлумачення. Так, І. О. Шумак розглядає громадянські права і свободи людини як визнані та гарантовані Конституцією і законами України пріоритетні природні можливості людини користуватися невідчужуваними благами особистого життя та індивідуальної свободи [2, с. 16]. О. Б. Горова під громадянськими правами розуміє зумовлені відповідним рівнем розвитку суспільства та гарантовані державою однаковою мірою певні можливості людини, реалізація яких задовольняє матеріальні й духовні потреби людини, необхідні їй для нормального фізичного та морального існування [3, с. 20].

Громадянські права і свободи мають свої спеціальні ознаки, які за своїми специфічними якостями є: по-перше, пріоритетними відносно інших прав і свобод, що підкреслюється місцем їх розташування в розділі II Конституції України, тобто одразу після принципів правового статусу особи в Україні та перед політичними та іншими правами і свободами; по-друге, ці права є природними та невідчужуваними, оскільки належать кожній людині від народження, не набуваються і не відчужуються за власним бажанням, їх не можна подарувати, продати, передати у спадок та від них не можна відмовитись, а також вони не залежать від визнання їх державою та визначаються самим фактом людського буття; по-третє, це усталені суб'єктивні права людини.

У період воєнного стану в указі Президента України про введення воєнного стану зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає цілу низку заходів щодо забезпечення цього адміністративно-правового режиму, серед яких є перелік обмежень прав і свобод людини і громадянина, зокрема:

- запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Порядок залучення населення для оборонних робіт визначається постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно-корисних робіт в умовах воєнного стану» від 13 липня 2011 р.;

- примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;

- запроваджувати комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування;

- встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, а також рух транспортних засобів;

- перевіряти документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;

- забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;

- порушувати питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення;

- встановлювати заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан;

- забороняти громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Службі безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара чи керівника відповідного органу тощо [5].

У процесі трудової діяльності осіб, щодо яких запроваджена трудова повинність, забезпечується дотримання таких стандартів, як: мінімальна заробітна плата; мінімальний термін відпустки; мінімальний час відпочинку між змінами; максимальний робочий час; врахування стану здоров'я особи тощо.

Особи, винні у порушенні вимог або невиконанні заходів правового режиму воєнного стану, притягаються до відповідальності згідно з законом.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

2. Шумак І. Поняття громадянських прав і свобод людини в Україні. *Право України*. 1999. №10. С. 14–16.

3. Горова О. Б. Основні види прав і свобод в Конституції України і роль ОВС у їх забезпеченні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 1999. №1. С. 20-28.

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

М. В. Ковалів,
кандидат юридичних наук, професор
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

С. І. Сподарик,
здобувачка вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Конституцією України визначено головний принцип політики держави в галузі забезпечення прав людини і громадянина: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і головний напрям діяльності держави. Держава несе відповідальність перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Окреслені в Конституції України державні принципи, а саме соціальний і правовий передбачають увесь спектр політичних, соціально-економічних, світоглядних прав і свобод людини. Отож, першочерговою метою розвитку нашого суспільства є утвердження і всебічний захист прав і свобод людини і громадянина, а також жодного перешкоджання на шляху їх реалізації.

Наразі правова система України перебуває в стані реформування, обравши курс побудови демократичної, соціальної та правової держави. На стрижні такого реформування повинні стати насамперед конституційні основи, оскільки, головним гарантом захисту прав і свобод людини і громадянина є Конституція. Безумовно, орган, який здійснює захист прав і законних інтересів

людини, громадянина, юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, є суд, який покликаний забезпечити дотримання норм Конституції.

Права людини являють собою досить складне та багатоаспектне суспільне явище, і тому їх значення для сучасного суспільства важко переоцінити, оскільки вони наявні у всіх сферах життєдіяльності людини. Саме стан справ у сфері прав людини, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому.

У сучасній науковій літературі існують різні методологічні концепції щодо тлумачення змісту поняття «права людини». Загалом виокремлюють три основні підходи до цього поняття:

- 1) підхід, що розглядає права людини як можливості діяти в певний спосіб (або утримуватись від певних вчинків);
- 2) підхід, який наголошує на необхідності закріплення прав людини в нормативно-правових актах та ототожнює їх з поняттям «свобода»;
- 3) підхід, що розглядає права людини лише як можливості одержувати певні блага від держави [2, с. 29–30].

Термін «права» означає, по-перше, можливість людини діяти певним чином або утримуватися від певних вчинків з тим, щоб забезпечити собі достатній життєвий рівень, свій розвиток, задоволення власних потреб; подруге, ці можливості виникають з моменту народження людини і є невід’ємним від неї, людина не може бути позбавлена їх, оскільки вона не зможе формуватися як людина, особистість; по-третє, ці можливості людини, їхній зміст і обсяг залежать насамперед від досягнутого рівня економічного, соціального, політичного та духовного розвитку, можливостей суспільства.

Необхідність конституційно-правового регулювання для розвитку суспільства не викликає жодних сумнівів, оскільки воно забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина, а також стабільність, порядок і організованість суспільства, реалізацію перспектив економічного та соціального розвитку. При цьому, деякі науковці в конструкції поняття «правове регулювання» вказують

на певну змістовну невизначеність щодо того, чи повинне регулювання здійснюватися правовими засобами або відповідати вимогам справедливості, законності й доцільності.

На результативність конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина впливають такі основні чинники: 1) відповідність конституційних норм рівню соціально-економічного розвитку суспільства; 2) рівень досконалості конституційних норм; 3) рівень правової культури та правової свідомості всіх учасників правових відносин, які повинні чітко усвідомлювати свої суб'єктивні права та юридичні обов'язки й неухильно дотримуватись останніх, а також уявляти наслідки дотримання чи недотримання правових вимог [3, с. 135].

Варто наголосити, що низка положень норм Конституції України, в яких закріплені права, свободи та обов'язки людини і громадянина, вже не відповідають політико-правовим і соціально-економічним реаліям сьогодення і тому вимагають нових підходів і поглядів на їх конституційно-правове регулювання, а усунення наявних недоліків тільки сприятиме підвищенню рівня національного конституційного законодавства, розширенню номенклатури прав людини, забезпеченню мовної доступності конституційних норм, які були б з однозначним і суворо окресленим значенням та зрозумілі кожному громадянину та ґрунтувалися на потребах, які існують у суспільстві [4, с. 182], а також зближенню їх з міжнародними та європейськими стандартами у сфері прав людини, а отже, і розвитку демократії в Україні та побудови соціальної, правової держави з утвердженням верховенства права, і нарешті сприйняття України світовою спільнотою.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Пазенок А. С. Права та свободи людини і громадянина: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010. 176 с.

3. Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (25 червня 2021 р.) / упор. М.Т. Гаврильців. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 134-136.

4. Кириченко Ю. В. Конституція України: деякі питання вдосконалення її змісту. Актуальні питання публічного права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 11 листоп. 2011 р.). Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2011. С. 180-182.

М. В. Ковалів,
кандидат юридичних наук, професор
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

О. І. Качмарик,
лаборант навчально-допоміжного персоналу
Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Права людини являють собою досить складне та багатоаспектне суспільне явище, і тому їх значення для сучасного суспільства важко переоцінити, оскільки вони наявні у всіх сферах життєдіяльності людини. Саме стан справ у сфері прав людини, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому [1, с. 134].

Пріоритетними засадами організації демократичної правової держави визнаються конституційно закріплені права і свободи людини, а також передбачені конституціями засоби їх захисту. Саме гарантії прав і свобод людини і громадянина виступають реальними можливостями їх реалізації та захисту.

Конституція України від 28 червня 1996 р. визначила, що права і свободи людини та їх гарантії становлять зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження та забезпечення є її головним обов'язком. Одним з головних елементів системи прав людини є громадянські права і свободи, які відкривають перелік прав і свобод людини і громадянина, що закріплені в

розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України [2].

Основним у характеристиці прав і свобод людини та громадянина визнається те, що вони мають бути під захистом держави. Тобто, права і свободи гарантуються державою і не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів або внесенні змін чи доповнень не допускається звуження змісту та обсягу вже існуючих.

У енциклопедичній літературі під поняттям гарантії (від французького *garantie* – забезпечення, запорука) прав та свобод людини і громадянина розуміють умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі і всебічну охорону прав та свобод особи. Поняття «гарантії» охоплює всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення [3, с. 155].

Для гарантування можливості користуватися всіма правами та свободами людини і громадянина держава повинна забезпечити реалізацію конституційних прав і свобод, створити відповідний механізм їх гарантування [4, с. 3].

Перш за все, відмітимо, що свободи людини і громадянина складають інститут конституційного права, який містить норми, що визначають взаємини держави і особи. Тому, «..гарантії реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина – це умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, охорону і захист зазначених прав, є запорукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них з метою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина» [4, с. 4].

Гарантії прав і свобод людини можуть здійснюватися як в національному аспекті – шляхом їх визнання і закріплення в Конституції держави, законах, підзаконних актах, інших нормативно-правових актах, так і в міжнародному аспекті – шляхом підготовки і прийняття міжнародних документів, що містять в

собі стандарти з прав людини, наприклад, Статуту ООН, приєднанням до міжнародних договорів з прав людини, їх ратифікацією.

Сьогодні в Україні на тлі глибоких соціальноекономічних, політичних перетворень, створення належних умов для реального здійснення кожним своїх суб'єктивних прав виступає актуальною теоретичною і практичною проблемою. Основний Закон держави створює широку юридичну основу для активізації діяльності щодо забезпечення правових гарантій прав людини та громадянина. Правові гарантії виступають специфічними засобами забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав людини.

Чинна Конституція України значно розширила каталог прав і свобод людини та громадянина, включивши до неї усі основні права та свободи, закладені в Загальній декларації прав людини 1948 р.

При цьому було визнано принцип пріоритету прав і свобод людини над державою. Проте, за всієї важливості закріплення прав і свобод людини відповідно до міжнародних стандартів це, все-таки, є недостатньою умовою для того, щоб ці права і свободи реалізовувались громадянами.

Без наявності відповідного механізму і гарантій реалізації більшість прав і свобод можуть залишитися для людей лише деклараціями і красивими словами. А тому практична реалізація конституційних прав і свобод повинна забезпечуватися двома категоріями гарантій.

Це, по-перше, загальні гарантії, які охоплюють усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на практичне здійснення прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод щодо їх неповного або неналежного здійснення, на захист прав від можливих порушень. Загальні гарантії прав і свобод можна класифікувати на економічні, політичні, соціальні, організаційні та інші. По-друге, це спеціальні гарантії – правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права і свободи громадян, усуваються порушення прав і свобод, поновлюються порушені права.

Спеціальні гарантії встановлюються державою в Конституції, нормах поточного законодавства. Їхньою метою є реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення, охорони й захисту конституційних прав і свобод громадян.

Зокрема, Основний Закон передбачає низку конкретних гарантій, які є переважно традиційними для Конституції і законів України. Наприклад, такі: □ право на оскарження у суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55); □ право на правову допомогу, яке означає, зокрема, що кожний вільний у виборі захисника своїх прав і що у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно (ст. 59); □ принцип необов'язковості виконання явно злочинного розпорядження чи наказу (ст. 60); □ гарантія неприпустимості обмеження конституційних прав і свобод означає, що ці права і свободи не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією (ст. 64) та інші.

Список використаних джерел:

1. Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (25 червня 2021 р.) / упор. М.Т. Гаврильців. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 134-136.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. К.: Довіра, 2006. 789 с.
4. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: навч. посібник. К.: Атіка, 2004. 464 с.

Р. І. Крамар,

*доктор юридичних наук, доцент
завідувачка кафедри судоустрою, прокуратури
та прокуратури юридичного факультету
(Львівський університет бізнесу та права)*

Л. А. Гачак-Величко,

*кандидат юридичних наук
доцент кафедри морально-психологічного
забезпечення діяльності військ
(Національна академія сухопутних військ імені П. Сагайдачного)*

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Конституційний лад, його суть, зміст і значення завжди були предметом дискусій провідних вчених.

Як відзначають окремі сучасні фахівці, сьогоднішня держава немислима без конституції, а конституція, у свою чергу, є невід'ємним атрибутом правової держави [1]. Пріоритетним елементом основної частини Конституції є її загальні засади. Саме вони і містять основні засади конституційного ладу.

Необхідними ознаками конституційного ладу є: непорушність і невідчужуваність загальновизнаних природних прав і свобод людини, народний суверенітет, розподіл влади та ін.

Термін «конституційний лад», закладений у текст конституцій багатьох країн світу, не містить у собі офіційного поняття цього інституту. У різних країнах він, як правило, об'єктивно різний.

Конституційний лад являє собою систему суспільних відносин, передбачених і гарантованих Конституцією та законами, прийнятими на її основі й відповідно до неї [2, с. 135]. А складовими основ конституційного ладу є насамперед його загальні принципи, система та основні гарантії.

Так, одні автори визначають конституційний лад як систему соціальних (економічних і політико-правових) відносин, які встановлюються і охороняються конституцією та іншими конституційно-правовими актами кожної держави.

Інші визначають як порядок суспільних відносин, врегульованих конституційно-правовими нормами, що характеризує державу як підпорядкованість держави праву, сприяє закріпленню у суспільній практиці та правосвідомості справедливих, гуманних і правових взаємозв'язків між людиною, громадянським суспільством і державою.

Із загального поняття «конституційна держава» випливає і визначення конституційного ладу даної держави. Проте, конституція закріплює внаслідок свого призначення лише основи конституційного ладу, які є відправними для організації та діяльності держави.

Таким чином, основи конституційного ладу України - це основоположні принципи організації та діяльності держави, які визначають форму і засоби організації Української держави, забезпечують людині та громадянину права і свободи та характеризують її як конституційну державу.

Виходячи з цього, визначальним критерієм з'ясування змісту поняття «конституційний лад» є людина з її невід'ємними правами і свободами.

Загальні засади закріплюють окремі права громадянського суспільства у статтях 13, 15 та 19 розділу I Конституції, а також у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», на підставі яких і визначаються основні принципи конституційного ладу України. [3].

Зокрема, такими принципами є: право визначати і змінювати конституційний лад в Україні виключно народом, яке не може бути узурповане державою чи її органами або посадовими особами (ч. 3 ст. 5), принцип розподілу державної влади (ст. 6), принцип верховенства права (ст. 8) та ін.

У свою чергу на основі цих принципів конституційного ладу України з'ясовується сутність державного ладу (устрою) України.

Згідно з ч. 2 ст. 3 Конституції України «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Таким чином, у конституційній державі громадянське суспільство функціонує як самостійно, так і завдяки управлінню з боку держави. У свою чергу конституційна держава залежить від громадянського суспільства та його потреб.

Отже, загальні засади, як форма вираження конституційного ладу України, визнають як першооснову людину і громадянина, їх права і свободи, що є базою закріплення основних принципів конституційного ладу, на підставі яких будується державний лад (устрій) та основи громадянського суспільства в Україні.

Підтримуємо думку професора В. Шаповала, який звертає увагу на сутність категорії «конституційний лад в Україні», зважаючи на зміст розділів I, III і XIII Конституції України. Так, розділ I «Загальні засади» визначає основи конституційного ладу, містить положення сутнісного характеру, більшість із яких є юридичним підґрунтям, нормативною першоосновою для інших конституційних положень. Переважна більшість норм цього розділу є нормами-принципами, які забезпечують загальний рівень регулювання [4, с.279–280].

У тексті Конституції України не визначено поняття «конституційний лад», проте термін «конституційний лад» застосовується тричі. Так, із положень статей 17, 37 Конституції України випливає, що конституційний лад заборонено змінювати насильницьким шляхом. Неоднозначним також є положення статті 5 Конституції України, згідно з яким єдиним суб'єктом, котрий має право визначати та змінювати конституційний лад, є український народ.

На думку О. Скрипнюка, у розділі I Конституції України закріплені засади конституційного ладу становлять першооснову для інших положень Основного Закону України, а також для всієї системи чинного законодавства України та

інших нормативно-правових актів. Конституція України має будуватися згідно з положеннями засад конституційного ладу, які є основоположними принципами організації і діяльності держави та утворюють основи конституційного ладу України [5, с. 124].

Проблематика конституційного ладу залишається однією з найбільш дискусійних у конституційно-правовій науці.

Список використаних джерел:

1. Воронов І.О. Правова держава як предмет політологічного аналізу. К. : ВІРА ІНСАЙТ, 2000. 375 с.
2. Конституційне право України / За ред. В.Я. Тація, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодики. К. : Український центр правових студій, 1999. 373 с.
3. Конституція України від 28.06.1998 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2001. Т. 3: К–М. 736 с.
5. Скрипнюк О. Конституційний лад в Україні: методологічні проблеми розвитку та вдосконалення в контексті конституційної модернізації. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 123–134.

А. С. Кривицький,
аспірант кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ОСВІТУ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ

В умовах загальних глобалізаційних тенденцій важливе місце належить реалізації права на освіту у контексті міжнародної співпраці. Помітним проявом цього явища став Болонський процес, спрямований на створення державами Європи єдиного освітнього простору. Україна не залишається осторонь інтеграційних процесів у цій сфері.

19 травня 2005 р. в норвезькому м. Берген на Конференції міністрів держав Європи Україна приєдналася до Болонського процесу, зобов'язавшись внести відповідні зміни в національну систему освіти й приєднатися до роботи над визначенням пріоритетів у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти до 2010 року.

Освітня політика в Євросоюзі стосується компетенції держав-членів, а міждержавне співробітництво в сфері освіти реалізується на основі принципу субсидіарності, який припускає первинність дій держав-членів ЄС й допускає можливість досягнення ними інтеграційних цілей і завдань без прийняття рішень на рівні Європейського співтовариства. Як інструмент інтеграційної політики такий підхід ґрунтується на двох передумовах: визнанні необхідності інтеграції й неможливості її одночасного й однакового досягнення. На практиці підхід, що передбачає створення загального законодавства в сфері освіти на основі єдиних пріоритетів, цілей і принципів, що залишає простір для обговорення деталей і реалізації їх на національному рівні, виявився найбільш ефективним для співробітництва.

З прийняттям в Болоньї «Декларації про європейський простір вищої освіти» була започаткована довгострокова мета програми – «створення загальноєвропейського простору вищої освіти для підвищення мобільності громадян на ринку праці й посилення конкурентоспроможності європейської вищої освіти».

У січні 2000 р. Європейським парламентом і Радою було схвалене продовження програми Співтовариства в сфері освіти «Сократес», спрямованої на «розвиток якості освіти, підготовки й просування європейського виміру в освіті». Друга фаза програми – 1 січня 2000 – 31 грудня 2006 р. (підпрограми: «Коменіус» – шкільне партнерство, «Ерасмус» – вища освіта, «Грунтіг» – освіта для дорослих, «Лінгва» – викладання іноземних мов, «Мінерва» – відкрита і дистанційна освіта та інші підпрограми).

Зазначені програми стали найважливішим інструментом реалізації Лісабонської (1997) декларації, яка визначила нову стратегічну мету наступного десятиліття: «стати найбільш конкурентоспроможною й динамічною, заснованою на знаннях економікою в світі, здатною забезпечити стійке економічне зростання, робочі місця кращої якості й соціальну згуртованість суспільства». Наступним кроком стало Лісабонське рішення Ради й представників урядів держав-членів Євросоюзу від 14 грудня 2000 р. та прийняті документи щодо плану розвитку мобільності з 42 конкретних заходів.

Міністерство освіти і науки України і його заклади вищої освіти здійснюють співпрацю з Європейським Союзом в рамках Програми трансєвропейської співпраці в галузі вищої освіти – *Tempus (Tacis)* і на двосторонній основі з державами-членами ЄС, їх Центральними державними органами управління освітою та освітніми закладами зокрема, відповідно до Угоди про партнерство та взаємодію між Україною та ЄС, підписаної ще 16 червня 1994 р.

У рамках програми ЄС «*Темпус*» реалізовано більше 100 угод з питань освіти в нашій державі. За період її реалізації в Україні ЄС інвестував у процес реформування національної вищої освіти понад 27 млн. євро. Всього здійснено

107 проектів у 37 закладах вищої освіти. За роки реалізації Програми на конкурс було подано 380 заяв на проекти, які включали понад 1000 закладів вищої освіти України та держав-членів ЄС.

Найважливішим напрямом діяльності по підвищенню якості вищої освіти, її привабливості й конкурентоспроможності в Європі держави-члени ЄС вважають розвиток партнерства із третіми державами через програми Співтовариства. Так, у грудні 2003 р. Європейським парламентом і Радою було ухвалене рішення про створення програми «Еразмус-Мундус», спрямованої на підвищення якості вищої освіти й розвиток міжкультурного взаєморозуміння через співробітництво із третіми країнами. Україна також отримала доступ до цієї програми.

У грудні 2004 р. Європейська Комісія підготувала Пропозиції, які лягли в основу рекомендацій Ради і Європейського парламенту про подальше співробітництво в питаннях забезпечення якості вищої освіти. Ці рекомендації містять «п'ять кроків до взаємного визнання»: 1) створення всіма інститутами вищої освіти жорстких внутрішніх систем забезпечення якості; 2) незалежність агентств по забезпеченню якості й акредитації в їхніх оцінках, застосування загального набору стандартів, процедур і правил, викладених у рекомендаціях Ради 1998 року; 3) створення Європейського реєстру агентств по забезпеченню якості й акредитації, визначення умов реєстрації; 4) можливість для інститутів вищої освіти вибирати з реєстру агентство, що відповідає його потребам і профілю; 5) прийняття результатів оцінки агентств офіційного реєстру як основи для винесення рішень щодо ліцензування й фінансування, включаючи право на гранти й позики студентам. Вони ж формують загальноєвропейський простір вищої освіти в рамках Болонського процесу.

Поряд з цими «кроками» реалізується ціла низка джерел міжнародного права з питань освіти. Положення освітніх доктрин знаходять висвітлення в регіональних договорах і угодах. На сьогодні налічується кілька сотень джерел міжнародного права, які прийнято безпосередньо з питань освіти або які містять із зазначених питань окремі норми. До них відносяться, насамперед,

документи, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН та її спеціалізованими установами – ЮНЕСКО і Міжнародною організацією праці (МОП), регіональними міжнародними організаціями, а також двосторонні угоди держав.

Усі документи ЮНЕСКО ґрунтуються на принципах і нормах, закріплених Статутом ООН, Загальною декларацією прав людини, іншими документами ООН, зокрема Конвенцією про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти й Рекомендаціями про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, і містять конкретні нормативні положення, які регулюють освітні відносини в певній відносно самостійній сфері освіти, а також закріплюють діючі механізми, покликані забезпечити реалізацію цих положень у конкретних відносинах.

У Всесвітній декларації про вищу освіту для XXI століття: підходи й практичні заходи, вказується, що «ми є свідками безпрецедентного попиту на вищу освіту і її широкої диверсифікованості поряд із усе більшим усвідомленням її вирішального значення для соціально-культурного й економічного розвитку та створення такого майбутнього, у якому молодші покоління повинні будуть опановувати нові навички, знання й ідеї».

Саме зі «створенням такого майбутнього», на нашу думку, є нагальна необхідність врахування тих реалій, які пов'язані з військовою агресією РФ проти України, її руйнівними наслідками (у тому числі і в освітній сфері). Безпрецедентними стали приклади співпраці у реалізації права на освіту з боку європейських держав щодо України: надання можливості вимушеним біженцям – нашим співвітчизникам продовжити навчання чи здійснювати викладацьку діяльність в європейських освітніх закладах. Подібна практика нагально вимагає нових підходів до вдосконалення нормативно-правових актів у сфері освіти як в зарубіжних державах, так і в Україні, що надалі сприятиме реалізації права на освіту у контексті міжнародної співпраці.

А. М. Куп'янська
*аспірантка кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ВПЛИВ ЮРИДИЧНОЇ ДОКТРИНИ НА ОКРЕМУ ДУМКУ СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

«Altissima guaegue flumina minimo sono labuntur – найглибші ріки течуть з найменшим шумом. Тому рішення КС потребують ретельної аргументації», – наголошує відомий вчений-конституціоналіст М. В. Савчин. «Аргументація рішень, – продовжує вчений, – є ахіллесовою п'ятою вітчизняного правосуддя. У ньому наразі домінує юридичний формалізм. Деякою мірою картина змінюється останнім часом. Це пов'язано з реорганізацією самої судової системи. У цій системі координат особливо важливу роль відіграє саме Конституційний Суд України (далі – КСУ). Його діяльність має вирішальний вплив на наукову доктрину та усталену практику загальних судів» [1]. З огляду на це, у своїх рішеннях Конституційний Суд України керується і науковими доробками вчених-юристів, і коментарями до законодавства для аргументування власної позиції.

Юридична доктрина відіграє об'єктивно необхідну роль для розвитку романо-германської правової сім'ї, адже саме доктрина створює категорії та правові поняття, які використовує законодавець, а також безпосередньо впливає на законодавця, який приймає підготовлені вченими-дослідниками пропозиції. З огляду на це, від думок та поглядів учених, які створюють доктрину, від якості їхніх наукових розробок залежить певною мірою якість правових позицій КСУ, а також окремих думок суддів.

Оскільки в чинному законодавстві України є прогалини та колізії, судам у правозастосовній діяльності потрібно їх вирішувати. Однак у певних випадках навіть системне тлумачення норм права не дає змоги заповнити прогалини в

регулюванні суспільних відносин. У таких випадках суди вдаються до правової доктрини, посиляючись на рішення на зазначені джерела задля посилення ефекту правової позиції, що обґрунтовується. Це можна побачити в рішеннях КСУ, який спирається на загальновизнану в теорії та практиці правову доктрину, що виражає свого роду «*communis opinio doctorum*» з питання поняття права.

Так, КСУ виніс рішення у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання).

Конституційний Суд України, вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, звертався до правової доктрини, зокрема в частині роз'яснення конституційного принципу верховенства права та розмежування понять «право» і «закон». Так, згідно з рішенням КСУ від 2 листопада 2004 року, «верховенство права» тлумачиться як «панування права в суспільстві», що «...вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозахисну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права – є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права» [2].

Як бачимо, саме правові позиції КСУ спроможні розкривати особливості права як «живого організму» і виявляти приховані загальні принципи права, які мають не менше значення, ніж сама Конституція України, і слугують ідейною основою для об'єктивного права.

На особливу увагу заслуговує питання використання доктринальних положень в окремих думках суддів Конституційного Суду України. Принагідно зазначимо, що «окрема думка... виступає як інструмент діалогу з правовим середовищем, суспільством. Вона дає можливість показати особливості обставин розгляду справи, які не можна побачити в самому рішенні» [3]. Наприклад, висловлюючи свою позицію щодо принципів верховенства права та презумпції конституційності закону (стосовно Рішення у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020) суддя КСУ Лемак В. В. спирається на власний науковий досвід (є доктором юридичних наук, професором, відомим вітчизняним науковцем), а також на думку авторитетного судді Верховного Суду Сполучених Штатів Америки – Антоніна Скаліа [4].

У контексті розглядуваної теми варто згадати й інші окремі думки суддів КСУ, зокрема: окрема думка судді КСУ Шевчука С. В. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України; окрема думка судді КСУ Мойсика В. Р. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу першого пункту 40 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України; окрема думка судді КСУ Саса С. В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України

щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII; окрема думка судді КСУ Сліденка І. Д. у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII.

Досить часто українські судді посиляються на праці зарубіжних учених. Одним із таких прикладів є особлива думка судді Шевчука С. В., який, посиляючись на доктринальне джерело (Ray L. Justice Brennan and the Jurisprudence of Dissent), вказує, що, зважаючи на межі попереднього конституційного контролю, особливе значення має інститут окремої думки, адже обґрунтована окрема думка виконує важливу функцію виправлення помилок, допущених у рішенні, спонукає до законодавчого втручання у питання та може служити моделлю для виправлення і суддівських, і законодавчих помилок у майбутньому.

Показовою у цьому плані є окрема думка судді КСУ Лемака В. В. стосовно Ухвали про закриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень підпункту 17 пункту 10 постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 22 липня 2020 року № 641 зі змінами. Суддя Лемак нагадує, що варто пам'ятати формулу «нестримні суди формують нестримну реакцію» від Річарда Познера (Richard A. Posner), найчастіше цитованого в американських судових рішеннях вченого-правознавця.

Таким чином, юридична доктрина – це багатоаспектний елемент правової системи держави, науково обґрунтовані, авторитетні погляди й теорії щодо

елементів правової системи та юридичної діяльності, які мають науково-прикладний характер та безпосередньо регулятивні можливості. Законодавець використовує величезний масив вироблених юридичною доктриною дефініцій та принципів під час підготовки законопроектів, а саме у понятійно-категоріальному апараті, який ґрунтується на формулюваннях та визначеннях вітчизняних і зарубіжних учених, даних у монографіях, коментарях до законодавства, у наукових статтях тощо.

Список використаних джерел:

1. Савчин М. В. Чому рішення КС важливі для конституційної демократії. *Закон і Бізнес*. 2018. 11-17 серп. URL: <https://zib.com.ua/ua/134065.html> (дата звернення: 18.06.2022).
2. Рішення КСУ № 15-рп/2004 від 02.11.2004. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04> (дата звернення: 18.06.2022).
3. Окрема думка судді – що за процесуальний феномен? *Рада адвокатів Київської області: вебсайт*. URL: <https://radako.com.ua/news/okrema-dumka-suddi-shcho-za-procesualniy-fenomen> (дата звернення: 18.06.2022).
4. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В. В. стосовно Рішення у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb13d710-20#Text> (дата звернення: 18.06.2022).

П. М. Лепісевич,
кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах розвитку демократичної правової держави, яка відстоює ключові конституційні цінності дедалі більшої гостроти набуває питання теоретико-правового обґрунтування відповідальності органів та посадових осіб публічної влади, що уповноважені приймати важливі політико-правові рішення.

У юриспруденції сформовано концепт конституційно-правової відповідальності, який ґрунтується на ідеї, що громадянське суспільство не може існувати там, де відсутня відповідальність носіїв державно-владних повноважень. Якщо сила закону охороняється не лише силою державного примусу, а й відповідальністю громадян, то значно більшою мірою вона вимагає відповідальності вищих посадових осіб держави та інших суб'єктів, наділених народом владними повноваженнями. Звідси й з'являється виняткове політико-правове значення конституційно-правової відповідальності як інституту, що гарантує свободу, справедливість, верховенство права у сфері політико-правових відносин [1, с. 27].

Для національної правової системи конституційно-правова відповідальність є відносно новим інститутом, який все ще розвивається та проходить початковий етап становлення. Тому й усі проблеми, що пов'язані з цим правовим інститутом відносяться до розряду доволі дискусійних. Водночас, на сьогоднішній день в нашій державі відбувається інтенсивний процес розвитку інституту конституційно-правової відповідальності як основного заходу державно-правового примусу. На наше переконання,

становлення конституційно-правової відповідальності тісно пов'язане з формуванням галузі конституційного права, яка є динамічною системою, що адаптується і удосконалюється в залежності від розвитку суспільних відносин.

Специфічність інституту конституційно-правової відповідальності полягає передусім у тих санкціях, що не торкаються особистих прав і свобод учасників конституційно-правових відносин, їх соціального, майнового чи іншого статусу, а спрямовані передусім на примусову зміну виключно спеціального правового статусу владного органу, посадової чи службової особи, організації, фізичної особи чи іншого суб'єкта, що визначається нормами конституційного права.

Конституційно-правова відповідальність – це самостійний вид юридичної відповідальності, визначений нормами конституційного права, що передбачає заохочення державою позитивного діяння суб'єкта конституційно-правових відносин, наслідки якого перевищують вимоги конституційно-правових приписів (позитивний аспект) або негативну реакцією держави на конституційний делікт (правопорушення) [2, с. 129-130].

Конституційна відповідальність – це особливий вид юридичної відповідальності, що має складний політико-правовий характер, настає внаслідок конституційного делікту (правопорушення) та отримує свій вираз в несприятливих правових на соціальних наслідках для суб'єкта конституційного правопорушення. Таким чином, аналіз визначення поняття «конституційно-правова відповідальність», запропонованого вченим, свідчить про те, що в ньому основний наголос зроблено на фактичній підставі настання конституційної відповідальності, а окрім того негативних наслідках, які спрямовані на суб'єкта конституційного делікту (правопорушення).

Конституційно-правова відповідальність характеризується наступними рисами: вона ґрунтується на державному примусі та існуванні особливого державного апарату, який здійснює державну владу; це чітка і послідовна форма втілення конституційно-правових санкцій, що передбачені конституційно-правовими нормами; конституційно-правова відповідальність є

наслідком вчинення конституційного делікту (правопорушення); конституційно-правова відповідальність знаходить своє відображення у настанні конкретних негативних наслідків для суб'єкта конституційного правопорушення; конституційно-правова відповідальність завжди втілюється в процесуальній формі, чітко визначеній законодавством. Усі вказані ознаки науковець називає обов'язковими, а це означає, що відсутність хоча б однієї з них говорить про відсутність конституційно-правової відповідальності, і водночас дає суб'єкту правозастосовної діяльності відмежувати її від інших правових інститутів та категорій.

Перелік суб'єктів конституційної відповідальності є доволі особливим, він є більш вузьким ніж перелік суб'єктів конституційного права України. Суб'єктами конституційно-правової відповідальності, зокрема, можуть бути: держава (адже в частині 2 статті 3 Конституції України задекларовано, що «держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [3]); вищі посадові особи; органи державної влади та їх посадові особи; органи місцевого самоврядування та їх посадові і службові особи, народні депутати України тощо [4, с. 15].

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації в Україні 24 лютого 2022 р. був введений воєнний стан.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5]).

Питання конституційної відповідальності суб'єктів владних повноважень в умовах воєнного стану регулюється частиною 3 статті 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», якою було доповнено Закон 15 березня 2022 р. [5]. Згідно з зазначеною нормою, «В умовах воєнного стану особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не несе відповідальності, у тому числі кримінальну, за рішення, дії чи бездіяльність, негативні наслідки яких неможливо було передбачити або які охоплюються виправданим ризиком, за умови, що такі дії (бездіяльність) були необхідні для відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту» [5].

Отже, на час дії воєнного стану суб'єкти владних повноважень звільняються від усіх видів юридичної відповідальності, в тому числі конституційної, за діяння, що були необхідні для відсічі збройної агресії РФ проти України, або ліквідації збройного нападу на нашу державу.

Список використаних джерел:

1. Гаврильців М. Т. Співвідношення конституційно-правової та політичної відповідальності як засобів відповідальності органів влади перед народом. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф.* (м. Львів, 11 грудня 2020 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 27-32.
2. Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Бліхар М.М. Конституційне право України: навчальний посібник. Львів: ТОВ «Ліга-прес», 2014. 402 с.
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Боняк В.О., Завгородній В.А., Самотуга А.В., Філянкіна Л.А. Конституційне право України: навчальний посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 293 с.
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n199>

Н.Я. Лепіш,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ТА ОБМЕЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [1].

Статтею 3 Указу визначено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [2], а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб визначаються нормами Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Військовому командуванню в умовах воєнного стану надається право разом з органами виконавчої влади, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму воєнного стану. Для цього військове командування наділяється правом видавати обов'язкові до виконання накази і директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Які обмеження можуть бути запроваджені в умовах воєнного стану щодо фізичних осіб:

1) запроваджувати трудову повинність для окремих категорій працездатних осіб, які не залучені до роботи у сфері забезпечення життєдіяльності населення, оборонній сфері і не заброньовані за підприємствами, установами та організаціями.

Порядок запровадження трудової повинності регламентовано Порядком залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 № 753 [4].

Порядок № 753 більш детально дає відповідь на питання, кого саме може бути залучено до трудової повинності в умовах воєнного стану.

Так, до суспільно корисних робіт можуть бути залучені виключно працездатні особи віком від 16 років, які не мають обмежень за станом здоров'я до роботи в умовах воєнного стану, а саме:

- безробітні та інші незайняті особи;
- працівники функціонуючих в умовах воєнного стану підприємств (за погодженням з їх керівниками), - у порядку переведення;
- особи, зайняті в особистому селянському господарстві;
- студенти вищих, учні та слухачі професійно-технічних навчальних закладів;
- особи, які забезпечують себе роботою самостійно.

До суспільно корисних робіт забороняється залучати малолітніх дітей, дітей віком від чотирнадцяти до п'ятнадцяти років, жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також вагітних жінок у разі, коли виконання таких робіт може негативно вплинути на стан їх здоров'я.

2) запроваджувати комендантську годину;

3) встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів;

4) перевіряти документи в осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України.

Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2021 № 1456 [5].

5) встановлювати заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан;

6) забороняти торгівлю алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі, а також зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами;

7) запроваджувати у разі необхідності нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами;

8) встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ;

9) проводити евакуацію населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза

їх пошкодження або знищення, згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Щодо юридичних осіб:

1) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;

2) видавати накази (розпорядження) про відсторонення від роботи керівників підприємств, установ та організацій без збереження заробітної плати за неналежне виконання ними обов'язків, визначених цим Законом, та накази (розпорядження) про призначення виконувачів обов'язків керівників зазначених підприємств, установ і організацій на час дії правового режиму воєнного стану;

3) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку;

4) примусово відчужувати майно, в тому числі те, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка.

Водночас, якщо попередньо не було відшкодовано вартість такого майна, надалі має бути здійснено повне відшкодування його вартості в порядку, визначеному законом.

Якщо після скасування правового режиму воєнного стану майно, що було примусово відчужене, збереглося, колишній власник або уповноважена ним особа має право вимагати повернення такого майна у судовому порядку. Також,

колишній власник примусово відчуженого майна, може вимагати надання йому взамін іншого майна, якщо це можливо.

Під час дії правового режиму воєнного стану уповноважені органи мають право забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів, а також та право регулювати роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації та забороняти передачу інформації через комп'ютерні мережі.

У місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження та здійснення таких заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військове командування та військові адміністрації.

Зазначені обмеження можуть відбуватися виключено в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 р. № 753 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#Text>

5. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1456 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text>

Н. В. Лесько,
доктор юридичних наук, професор
В.о. завідувача кафедри адміністративного
та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

Сьогодні діяльність органів прокуратури практично неможлива без впровадження сучасних інформаційних технологій, оскільки зростаючий інформаційний потік вимагає підвищення ефективності та оперативності роботи. У цьому контексті одним з основних завдань органів прокуратури варто розглядати отримання, опрацювання та використання великої кількості інформації щодо питань охорони суспільного порядку, щодо боротьби зі злочинністю, а також інших відомостей, які забезпечують належну організацію та роботу правоохоронних органів. Важливо, що без інформаційних технологій практично неможливо створити ефективну систему взаємодії між владними структурами, що у свою чергу створює перешкоди у сфері підвищення рівня ефективності й якості прийняття рішень, забезпечення швидкості виявлення управлінських помилок. Тому запорука ефективного функціонування органів прокуратури полягає у сучасному й належному інформаційному забезпеченні її діяльності.

Зауважимо, що розвиток суспільства характеризується збільшенням ролі інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя. Новітні інформаційні технології мають важливий вплив на політичну, оборонну, економічну й інші сфери безпеки держави. При цьому сучасні технології являють собою одну з сфер сучасного життя, яка найбільш активно

розвивається, тому необхідність використання інформаційних технологій вже не викликає ніяких сумнівів. Крім того, використання сучасних інформаційних технологій сприяє підвищенню ефективності навчання та переходу до процесу неперервної освіти, а також дозволяє вирішити проблему доступу до нових джерел інформації [1, с. 42].

Важливо, що без інформаційних технологій практично неможливо створити ефективну систему взаємодії між владними структурами, що у свою чергу створює перешкоди у сфері підвищення рівня ефективності й якості прийняття рішень, забезпечення швидкості виявлення управлінських помилок. Тому запорука ефективного функціонування органів прокуратури полягає у сучасному й належному інформаційному забезпеченні її діяльності [2, с. 115].

Очевидно, що ймовірність прийняття правильного управлінського рішення (що часто є обмеженим у часі) є вищою у випадку надходження до органів прокуратури більш достовірної та повної інформації про конкретні події. Виходячи з цього, варто зауважити, що прийняття прокурором у визначений законом проміжок часу науково обґрунтованих, правильних та ефективних рішень не буде ефективним без належного інформаційного забезпечення органів прокуратури та без використання сучасних інформаційних технологій [3, с. 114].

У контексті нашого дослідження, необхідно проаналізувати поняття «інформаційні технології», що являють собою сукупність процесів, які полягають у використанні засобів й методів збору, отримання, зберігання, обробки та передачі первинної інформації з метою отримання оновлених даних про стан інформаційного продукту. Ці процеси включають в себе чітко регламентовану послідовність виконання дій, а також різного ступеня складності етапи з інформацією, що зберігається на комп'ютерах. Таким чином, основна мета сучасних інформаційних технологій полягає в обробці за допомогою чітко визначеної сукупності дій первинної інформації з метою прийняття ефективних рішень про виконання певної дії [1, с. 43].

Водночас категорія «інформатизація» в доктрині, незважаючи на її синергетичну близькість до терміну «інформація», має багато принципових відмінностей. Якщо інформація – це будь-яка інформація або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронній формі, то процес інформатизації стосується інформації, що відображена в електронній формі. Отже, інформатизація – це насамперед процес роботи з цифровими даними, а також перетворення різних видів інформації в дані, які можна обробити за допомогою апаратних засобів та технологій.

Широке впровадження інформаційних технологій є елементом сучасного розвитку суспільної енергетичної діяльності, а її нормативний аспект виявляється у стимулюванні та державній підтримці впровадження інформаційних технологій в управлінські процеси; розробці відповідного внутрішньовідомчого регулювання інформаційних процесів; посиленні юридичних гарантій використання інформаційних технологій державними особами та службовцями; уніфікації політики інформаційного забезпечення автоматизованих робочих місць чиновників та посадових осіб; розвитку інститутів електронної взаємодії в системі електронного урядування між суб'єктами публічного права.

Загалом, щодня в органах прокуратури створюються та аналізуються великі інформаційні масиви, які включають інформацію необхідну як для прийняття прокурорами процесуальних та управлінських рішень, так і для функціонування всієї системи правоохоронних органів. У цьому контексті важливо підкреслити, що ефективність й результативність виконання прокурорами своїх обов'язків та обґрунтованість прийнятих рішень залежать, насамперед, від правильної організації роботи з інформацією й належного інформаційного забезпечення.

Вчений С. Мазурик визначає інформаційне забезпечення діяльності органів прокуратури як комплексне явище, що спрямоване на створення системи інформаційних ресурсів органів прокуратури, які забезпечують можливості для досягнення цілей, завдань й реалізації функцій, покладених на

органи прокуратури. Крім того, інформаційне забезпечення діяльності органів прокуратури має на меті організацію отримання, реєстрації, зберігання, аналізу, передачі й використання інформації, необхідної для ефективного здійснення прокурорської діяльності, а також забезпечення режиму безпеки цієї інформації; формування передумов для надання громадськості повної, достовірної й своєчасної інформації щодо процесів, які відбуваються в системі органів прокуратури, їх досягнення й невдачі [4, с. 31 – 32].

Таким чином, можна підсумувати, що інформатизація діяльності органів прокуратури має безперечні перспективи. Процесуальний статус прокурора під час здійснення електронного кримінального провадження частково регламентований нормами Кримінального процесуального кодексу України і перебуває у процесі формування. Необхідно вдосконалити правові механізми запровадження інструментів «електронного правосуддя», а також забезпечити чітку взаємодію інформаційних систем судів, прокуратури, адвокатури, пенітенціарної служби та інших органів юстиції.

Список використаних джерел:

1. Андрощук О. В. Інформаційні технології та їх вплив на розвиток суспільства. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2014. № 1. С. 42 – 47.
2. Блажівський Є. М. Значення інформації у діяльності органів прокуратури України. *Науково-інформаційний вісник*. 2013. № 7. С. 115 – 119.
3. Лушер В. В. Питання інформатизації органів прокуратури України. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. 2014. № 2. С. 114 – 117.
4. Мазурик С. Поняття інформаційного забезпечення та класифікація інформації в прокурорській діяльності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 3. С. 30 – 34.

Ю. Р. Лозинський,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ

Питання про забезпечення права на громадянство є надзвичайно гострим у світовій спільноті, оскільки реалізація права на громадянство означає самоідентифікацію та приналежність до певної держави. Необхідність поглибленої розробки взаємовідносин особи і держави впливає із проголошення України у ст. 1 Конституції України демократичною, правовою державою та визнання у ст. 3 людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки в Україні найвищою соціальною цінністю, та формування нової концепції «особа – держава – суспільство» [1]. Проблематика розвитку прав і свобод громадян у контексті взаємовідносин людини й держави є надзвичайно важливою для розуміння сучасної системи забезпечення прав і свобод громадян України у сфері публічного управління та адміністрування, до відання якої й відносяться питання з набуття, зміни та припинення громадянства.

Для обґрунтування власного розуміння системи принципів громадянства варто звернути увагу на вирішення цього питання у міжнародному праві. Так, Європейська конвенція про громадянство 1997 р. містить спеціальний другий розділ «Загальні принципи, що стосуються громадянства», ст. 4 якого закріплює: правові норми кожної держави-учасниці, що регулюють громадянство, базуються на таких принципах:

- 1) кожна особа має право на громадянство;

2) безгромадянства слід уникати;

3) жодна особа не може бути безпідставно позбавлена громадянства;

4) ні укладення шлюбу, ні розірвання шлюбу між громадянином держави-учасниці та особою, яка має громадянство іншої держави, ні зміна громадянства одним із подружжя під час перебування в шлюбі не впливають автоматично на громадянство другого з подружжя. Крім того, у ст. 5 Конвенції викладено принцип рівного громадянства, який називається «заборона дискримінації» [3].

Вітчизняні дослідники виділяють такі спеціальні принципи громадянства: єдність громадянства України; рівне громадянство як основа правового статусу особи; загальний порядок прийому до громадянства України; поєднання принципу ґрунту і принципу крові; невизнання автоматичної втрати громадянства; недопустимість позбавлення громадянства; єдність громадянства членів сім'ї; невизнання подвійного громадянства; дозвільний порядок виходу з громадянства; принцип невидачі громадян України іноземній державі; свобода і добровільність вибору громадянства; збереження громадянства України особами, які проживають за кордоном [4, с. 230].

Особа, яка має право на набуття громадянства України за народженням, є громадянином України з моменту народження. Згідно з ст. 7 Закону України «Про громадянство України» громадянином України за народженням є:

- особа, батьки або один з батьків якої на момент її народження були громадянами України;

- особа, яка народилася на території України від осіб без громадянства, які на законних підставах проживають на території України;

- особа, яка народилася за межами України від осіб без громадянства, які постійно на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства іншої держави;

- особа, яка народилася на території України від іноземців, які на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства жодного з батьків;

- особа, яка народилася на території України, одному з батьків якої надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, і не набула за народженням громадянства жодного з батьків або набула за народженням громадянство того з батьків, якому надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні;

- особа, яка народилася на території України від іноземця і особи без громадянства, які на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства того з батьків, який є іноземцем;

- новонароджена дитина, знайдена на території України, обоє з батьків якої невідомі (знайда) [2].

Власне громадянство як право особи з наявним адміністративно-правовим механізмом забезпечення спеціально уповноваженими на це органами державної влади є ще зовсім не дослідженим інститутом. Відсутність такого комплексного підходу створює передумови для проведення додаткових наукових досліджень в цьому напрямку, адже для сучасної держави вкрай фундаментальне значення має унормування громадянства, що відбивається не тільки на правових засадах відносин особи та держави, як показник забезпечення прав людини, але й на стан забезпечення належного рівня безпеки самої держави. Нормативно-правове регулювання забезпечення права на громадянство України наразі залишається досить неоднозначним, фрагментарним і неузгодженим, а процес його формування носить здебільшого безсистемний і непослідовний характер, стосується переважно лише окремих аспектів його організації, без урахування потреб правоохоронної практики і досвіду зарубіжних країн. Так, на сьогодні все ще остаточно не отримали належного законодавчого регламентування процедурні аспекти діяльності органів міграційної служби, здійснення чого є необхідним для удосконалення адміністративно-правового забезпечення права на громадянство.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

2. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
3. Про ратифікацію Європейської конвенції про громадянство: Закон України від 20.09.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/163-16>
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. О. В. Совгиря, Н. Г. Шукліна. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.

Ю. Р. Лозинський,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

В. Р. Порцін,
здобувачка вищої освіти
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ПРАВОПОРЯДКУ В УКРАЇНІ

Забезпечення законності та правопорядку у будь-якій цивілізованій державі не може відбуватися стихійно. Цей процес вимагає цілеспрямованого впливу на діяльність суб'єктів суспільних відносин, тобто є управлінським процесом.

Для успішного впливу на цей процес необхідне знання механізмів реалізації правових норм у діяльності людей; факторів, що впливають на поведінку, визначаючи його чи правомірність протиправності, а також засобів, за допомогою яких можна керувати цим поведінням, забезпечуючи його відповідність правовим розпорядженням і вимогам.

Результатом застосування адміністративно-правового механізму повинно бути, в першу чергу, упорядкування діяльності відповідних суб'єктів, які вступили між собою у правові відносини; удосконалення форм і методів управлінської діяльності; реальне дотримання прав і свобод людини і громадянина, а також ефективний захист у разі їх порушення [1, с. 39].

Неухильне додержання органами законодавчої, виконавчої та судової влади Конституції та законів України забезпечує реалізацію принципу поділу

влади і є запорукою їх єдності, важливою передумовою стабільності, підтримання громадського миру і злагоди в державі.

У доктрині адміністративного права засобами забезпечення законності прийнято вважати сукупність завдань, функцій, повноважень, форм, методів і порядку діяльності державних органів, їх посадових осіб. До основних груп засобів забезпечення законності у державному управлінні належать:

1) різні види контрольної діяльності з боку державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій;

2) різні способи реагування державних органів, насамперед органів виконавчої влади, на звернення громадян із метою правової охорони і захисту їхніх прав і свобод;

3) здійснення спеціалізованого судового захисту порушених прав і свобод громадян у порядку адміністративного судочинства;

4) притягнення до різних видів юридичної відповідальності посадових осіб державних органів за протиправні дії у сфері державного управління, а також застосування заходів адміністративної відповідальності до громадян [2, с. 80].

Будь-яке суспільство потребує чіткої, узгодженої і несуперечливої системи правових норм. Це дозволяє покращити прогнозованість і зміцнити стабільність соціального розвитку. Такої системи норм особливо потребує наше суспільство, де закон і влада є головними джерелами і гарантами позитивних реформ. Тільки за цих умов можна не тільки говорити про законність, але й насправді сприяти її втіленню в життя, перетворення законності на дієвий фактор соціальних змін, антикризової політики.

Список використаних джерел:

1. Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія. Харків. 2014. 544 с.
2. Ленівський Р.В. Сутність адміністративно-правових засобів забезпечення законності і правопорядку в Україні та їх систематизація. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 6(2). С.79-82.

Г. Ю. Лук'янова,
доктор юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права, психології та
інноваційної освіти
(Національний університет «Львівська політехніка»)

М. Т. Гаврильців,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

Реалізація національних інтересів – природне право кожного народу на самовизначення та гідне існування, що набуває особливої гостроти в моменти виникнення якихось загроз у конкретних історичних умовах.

У найзагальнішому вигляді поняття національних інтересів розглядають як сукупність збалансованих інтересів людини (громадянина), суспільства, держави в різних сферах життєдіяльності, реалізація яких гарантує збереження національних цінностей, державного суверенітету, територіальної цілісності та прогресивний суспільно-політичний і соціально-економічний розвиток.

Національний інтерес – визначальне джерело формування стратегічної мети, стратегічних завдань, об'єкта спрямувань і напрямів розвитку нації, механізму, методів і форм їх реалізації. За своєю спрямованістю національні інтереси зорієнтовані на забезпечення виживання та прогресивний розвиток і, певною мірою, лідерства особи, суспільства, держави [1, с. 46].

Таким чином, національні інтереси – це, по суті, інтегральне вираження інтересів усіх членів суспільства, що реалізується через політичну систему та

забезпечує поєднання в собі інтересів кожної людини, інтересів національних, соціальних, політичних груп з інтересами держави.

Зовнішній аспект національних інтересів передбачає збереження суверенітету та територіальної цілісності держави, а також визначення її місця й ролі в геополітичному просторі в конкретних історичних умовах, забезпечення балансу сил і ресурсів через міжнародні правові, політичні, військово-оборонні, економічні та гуманітарні інститути.

Внутрішній аспект національних інтересів полягає у забезпеченні стабільного розвитку суспільства, підвищенні його економічного рівня, а також політичної стабільності та утримання влади правлячих сил держави.

Національним інтересам властиві певні ознаки, за допомогою яких можна досить чітко охарактеризувати їхню сутність. Зокрема: наявність в держави власної території; чисельність нації; культурні відмінності, за якими нації відрізняються між собою; наявність правосуб'єктності у зовнішніх відносинах; національна самоідентифікація і відчуття єдності з іншими представниками своєї нації тощо.

Аналізуючи різні наукові підходи до розуміння категорії національних інтересів та виходячи з їх особливостей можна зробити висновок, що національні інтереси охоплюють широкий спектр відносин у державі та містять такі основні елементи як військову безпеку, економічне процвітання і розвиток та державний суверенітет як контроль за певною територією і населенням.

Становлення концепції національних інтересів України на офіційному рівні розпочалось з прийняттям Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року.

Фундаментальним національним інтересом Декларація про державний суверенітет України проголосила «державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах» [2].

Згідно з конституційними положеннями, що лягли в основу засад конституційного ладу нашої держави, «Зовнішньополітична діяльність України

спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права» (ст. 18 Конституції України [3]).

Закон України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 року визначає національні інтереси України як життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян (п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону) [4].

Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо. Реалізація таких інтересів можлива за умови нормального функціонування національної безпеки України, тобто необхідного рівня захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [5, с. 19].

Закріплення національних інтересів держави на нормативному рівні дає змогу для нормального їх функціонування, визначає подальші напрямки розвитку держави, які можливі за наявності нормального забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України.

На сьогоднішній день наша країна переживає одну з найдраматичніших сторінок своєї історії. Це зумовлено окупацією частини території України у 2014 та повномасштабною військовою агресією зі сторони російської федерації 24 лютого 2022 року. Такі дії супротивника безумовно створюють ряд загроз та викликів нашим національним інтересам, захист яких забезпечується системою національної безпеки держави.

Закон України «Про національну безпеку України» містить нормативне визначення національної безпеки, згідно з яким «це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу

та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» (п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону) [4].

Таким чином, у найзагальнішому вигляді національні інтереси слід розглядати як сукупність збалансованих інтересів людини, суспільства, держави в різних сферах її життєдіяльності, реалізація яких гарантує збереження національних цінностей, державного суверенітету, територіальної цілісності та прогресивного суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку держави.

За своєю сутністю національні інтереси є інтегральним вираженням інтересів усіх членів суспільства, що реалізується через політичну систему та забезпечує поєднання в собі інтересів кожної людини, інтересів національних, соціальних, політичних груп з інтересами держави. Національні інтереси охоплюють широкий спектр відносин у державі та містять такі основні елементи як військову безпеку, економічну стабільність і розвиток та державний суверенітет як контроль за певною територією та населенням.

Державна політика у сфері національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки Української держави тощо. Реалізація таких інтересів можлива за умови нормального функціонування системи національної безпеки України, тобто заходів захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних та потенційних загроз.

В Україні правові засади захисту національних інтересів держави закріплені на конституційному та законодавчому рівні, а також в ряді міжнародних документів. Така нормативна регламентація дає змогу оптимального нормативно-правового регулювання цього питання та визначає напрямки подальшого розвитку України, що стають можливими за наявності ефективного забезпечення суверенітету та територіальної цілісності держави.

В умовах сучасних викликів і загроз національним інтересам України політика забезпечення національних інтересів спрямована, в першу чергу на виконання таких завдань: по-перше – захист державного суверенітету (тобто верховенства, самостійності, повноти і єдності державної влади в межах її території, а також незалежність і рівноправність держави в зовнішніх відносинах); по-друге – захист територіальної цілісності та національної безпеки держави (протидія сепаратизму, протидія територіальним претензіям з боку інших країн, запобігання спроб втручання у внутрішні справи держави).

Список використаних джерел:

1. Шахов В., Мадіссон В. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України. *Вісник Національної академії державного управління. Філософія, методологія, теорія та історія державного управління*. 2013. Вип. 2. С.44-56.
2. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
5. Гаврильців М.Т. Правові засади захисту національних інтересів держави у сфері забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України. *Соціологія права*. 2020. № 4 (35). С. 17-21.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИТИНОЮ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНІ УМОВИ ЖИТТЯ

Поступове імплементація Україною у національне законодавство міжнародних гарантій захисту прав і свобод дитини, водночас вимагає належного функціонування механізму їх реалізації, посилення організаційних та правових заходів щодо безумовного виконання взятих міжнародних зобов'язань з прав дітей, активного залучення громадянського суспільства до проблем захисту прав і свобод дитини, посилення громадського контролю за виконанням державою зауважень та рекомендацій Комітету ООН з прав дитини, інших міжнародних та регіональних конвенційних органів.

Оптимальним для сучасного стану громадянського суспільства та врахування демократичних засад світового розвитку видається побудова такої держави, яка спроможна забезпечити повноцінну реалізацію дитиною права на безпечні умови життя, що включає протидію таким основним загрозам як сексуальна експлуатація та насильство на дітьми, домагання в сексуальних цілях (кібергрумінг/розбещення), заклики до насильства та нанесення собі ушкоджень, зокрема, самогубств; булінг (цькування), використання контенту, що принижує людську гідність, містить мову ворожнечі та заклики до дискримінації; порнографічний контент або непридатний для дитини рекламний контент; кібербулінг та кіберсталкінг (залякування, переслідування та інші форми утисків і погроз), розповсюдження приватних та інтимних зображень дитини, шантаж; використання персональної інформації дитини в комерційних цілях, таких як прямий маркетинг, профілювання та орієнтована на поведінку реклама тощо. Тому, розробляючи способи впровадження

ефективної системи протидії таким загрозам, які здатні негативно вплинути на фізичне, емоційне та психологічне благополуччя дитини, а також можуть призводити до порушення її прав, потрібно не лише враховувати надбання вітчизняної практики, а й передусім вивчати світовий досвід та міжнародні стандарти дотримання права дитини.

Наприклад, Фінляндія однією з перших країн приєдналася до Конвенції ООН про права дитини. Як наслідок, з 1991 року захисту дитинства у цій країні приділяється досить значна увага, що знайшло продовження в реалізації інституту ювенальної юстиції, а також закріпленні основних прав дитини та механізму їх дотримання у Законах «Про охорону дитинства» і «Про опіку та доступ до дітей». Безпосередній захист прав дітей в Фінляндії здійснюється муніципалітетами, яким делеговані відповідні повноваження із захисту прав дитини федеральною владою. Завдання щодо захисту прав дітей у Фінляндії покладено безпосередньо на соціальних працівників (муніципальне соціальне бюро), а також на вчителів, вихователів, керівників дитячих гуртків. Якщо дитині загрожує небезпека і їй потрібна термінова допомога, застосовується екстрене переміщення на заміщувальне піклування. Уповноважений орган приймає всі заходи повернення дитини в сім'ю. Якщо воно неможливе, то ведеться підготовка до звичайного вилучення дитини з сім'ї. У разі досягнення дитиною 12-річного віку або наявності заперечень батьків рішення про вилучення приймає спеціальний адміністративний суд. Ця процедура отримала назву примусового вилучення дитини. Рішення адміністративного суду може бути оскаржене. За діяльністю органів захисту прав дітей Міністерство соціальних справ та охорони здоров'я Фінляндії здійснює контроль та у випадках порушення законодавства може вжити заходів владного характеру [1, с. 137-143].

У шведському законодавстві питання захисту прав дитини регулюються законами «Про соціальне забезпечення» (Social Services Act), «Про дітей та батьків» (Act on the Children and Parents Code) [2], Стратегією зміцнення прав

дитини [3], відповідно з якої було прийнято План боротьби з сексуальною експлуатацією дітей.

Відповідно до закону «Про соціальне забезпечення» [4] здійснення діяльності із захисту дітей федеральною владою Швеції передано комітетам із соціального забезпечення, які функціонують у кожному муніципалітеті. Останні гарантують підтримку дітям, які перебувають у важкій життєвій ситуації. При цьому кожній дитині надається право самостійного звернення до комітету із проханням надання допомоги.

Важливим адміністративно-правовим засобом реагування на можливі загрози безпеці дитини в Швеції є проведення експертизи. У разі підтвердження факту перебування дитини у небезпеці складається спеціальний план дій з надання допомоги.

Доволі ефективною є практика адміністративно-правового забезпечення реалізації дитиною права на безпечні умови життя деяких європейських країн, у зв'язку із чим фактично склалося дві характерні моделі: французька та шведська. Для першої примітним є закріплення за ювенальними судами соціально-правового статусу та функцій головної структури системи адміністративно-правової профілактики та запобігання правопорушенням неповнолітніх, а також домінування теоретико-прикладної орієнтації на індивідуалізацію ювенального правосуддя та профілактичної роботи. Особливістю французької моделі правового захисту дітей є не лише наявність ювенальних судів, але й функціонування разом із ними різних державних та громадських соціальних та психологічних служб, які сприяють здійсненню правосуддя у справах неповнолітніх, превентивному контролю та соціальній реабілітації молодих правопорушників.

Французька система захисту прав дитини включає два компоненти, що пояснюється необхідністю досягнення одночасно двох цілей, одна з яких – робота з профілактики, що реалізується в межах так званого «організаційного захисту», коли сім'ї, усвідомлюючи труднощі, що виникли у них, самі звертаються за допомогою або дають згоду на втручання компетентних

структур та допомогу з їхнього боку; інша – захист прав та життєвих інтересів дитини, що реалізується в рамках так званого «правового захисту», коли є підтвердження того, що ситуація приймає небезпечний характер для дитини (у цьому випадку судовий орган вимагає від сім'ї виконання певних заходів) або щодо дитини вчинено кримінальне чи адміністративне правопорушення.

Служби, які перебувають у підпорядкуванні голови Генеральної ради Франції, спеціально займаються питаннями охорони прав дітей, серед яких:

- служба соціальної допомоги дітям (відіграє головну та стрижневу роль на службі сімей);
- служба з охорони материнства та дитинства;
- соціальна служба у масштабі секторів;
- служба пропаганди здорового способу життя серед учнів шкіл та шкільна соціальна служба;
- служба психіатричної допомоги дітям та підліткам.

Судовий орган має дуже широкі та різноманітні за формою повноваження, які в залежності від ситуації дозволяють здійснювати контроль, обмежувати, призупиняти або позбавляти батьківських прав осіб, які жорстоко поведуться зі своїми дітьми; крім того, ці особи можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності.

Шведській моделі адміністративно-правового забезпечення реалізації дитиною права на безпечні умови життя навпаки властива відсутність спеціалізованих судів у справах неповнолітніх у поєднанні з наявністю у кримінальному, кримінально-процесуальному та кримінально-виконавчому законодавстві особливих заходів впливу та процедур для цієї категорії осіб. Для цієї моделі досить принциповим є широка участь громадськості у адміністративно-правовій профілактиці правопорушень серед дітей. Правозастосовна практика у справах неповнолітніх відрізняється винятковою «м'якістю» та широким застосуванням заходів покарання, не пов'язаних із позбавленням волі. Соціальні служби, що займаються профілактичною роботою з неповнолітніми правопорушниками, функціонують у системі органів

місцевого самоврядування та є незалежними від правоохоронних органів. Вони працюють не тільки з неповнолітніми правопорушниками, але також з усією молоддю загалом, щоб не протиставляти правопорушників іншим категоріям молоді та у соціальному плані не виокремлювати їх від законослухняної молоді [5, с. 115-116].

Вище викладене свідчить про доцільність використання позитивного зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення реалізації дитиною права на безпечні умови життя в Україні, насамперед в частині:

- введення до чинного українського законодавства спеціальної норми, яка регулювала б порядок реалізації дитиною у повному обсязі свого права на самозахист, включаючи вибір її можливих форм;

- створення комплексного законодавчого забезпечення захисту прав дитини та реалізації нею права на безпечні умови праці за різними напрямками, зокрема: охорони здоров'я; екологічної безпеки; організації роботи суб'єктів публічного адміністрування в згаданій сфері; охорони прав дітей-інвалідів; контролю за обігом продукції сексуального характеру та ін.;

- впровадження закордонного досвіду щодо проведення комплексних профілактичних заходів, спрямованих на запобігання насильству щодо дітей, а також застосування адміністративно-правових заходів щодо подібних фактів тощо.

Список використаних джерел:

1. Шамрин М.Ю. Защита прав детей: административно -правовой аспект. *Евразийский юридический журнал*. 2013. № 3 (58). С. 137-143.
2. Act on the Children and Parents Code (SFS 1949:381) URL: <http://www.government.se/content/1/c6/02/76/55/12308db5.pdf>
3. Strategy to strengthen the rights of the child in Sweden (Govt. Bill 2009/10:232) URL: <http://www.government.se/content/1/c6/17/85/39/7fef497a.pdf>

4. Social Services Act (SFS 2001:453) URL:
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453/

5. Барановский Н.А. Социально-правовая система предупреждения правонарушений несовершеннолетних и ювенального правосудия. *Доклады Национальной академии наук Беларуси*. 2014. Том 58. № 3. С. 112-118.

М. М. Микієвич,

*доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри європейського права
(Львівський національний університет імені Івана Франка)*

С. В. Сеник,

*доктор філософії у галузі права
доцент кафедри європейського права
(Львівський національний університет імені Івана Франка)*

КОНСТИТУЦІЙНА РАДА ФРАНЦІЇ, ЯК КВАЗІСУДОВИЙ ОРГАН КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Конституційна рада Франції, була сформована 1958 року, відразу після ухвалення Конституції П'ятої республіки. У роки Четвертої республіки органом конституційного нагляду був Конституційний комітет, що складався з Президента, Голови Ради Республіки, Голови Національних Зборів, 7 членів від Ради Республіки та 7 членів від Національних Зборів. Конституційний комітет надавав висновок про відповідність законів Конституції, але на відміну від Конституційної ради його рішення могли скасовувати.

Конституційна рада складається з 9 осіб, що призначаються терміном на 9 років без права на перепризначення Президентом та спікерами Національних Зборів та Сенату. Особливістю Конституційної ради є те, що додаткову квоту складають по праву мають колишні президенти, які є по життєвими її членами. Голову Конституційної ради призначає з її складу Президент Франції. Голова має право вирішального голосу у разі розподілу голосів порівну [1].

Під час конституційної реформи 2008 року Сенат запропонував перейменувати Конституційну раду на «Конституційний Суд», а також скасувати членство в Раді колишніх Президентів Республіки; проте сенатські поправки не пройшли у другому читанні Національних Зборах і не потрапили до тексту конституційних змін.

Особливих обмежень щодо призначення членів Конституційної ради немає. Будь-які кваліфікації юридичного характеру відсутні. На відміну від України де суддею Конституційного Суду може бути призначений громадянин України, який володіє державною мовою, досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої [2].

У Конституційній раді Франції є лише одна вимога до кандидата у члени Ради, ним може стати лише французький громадянин у якого є громадянські та політичні права.

Функції Конституційної ради нагадують функції конституційного суду в інших країнах, однак у ряді пунктів вони є істотними. Наприклад, Рада не може скасувати чинного закону, та не має права перевіряти конституційність законів за власною ініціативою. Запит про перевірку можуть дати лише президент, прем'єр-міністр, голови Сенату та Національних зборів.

Лише з 1974 року Конституційна рада почала приймати звернення від груп депутатів чи сенаторів чисельністю не менше 60 осіб, проте Конституційна рада не може приймати звернення від звичайних громадян. Закони, що були ухвалені на референдумі є обов'язковими та не можуть переглядатись.

Конституційна рада також вирішує питання про статус правових документів («закон або підзаконний акт») та розмежування повноважень між законодавчою та виконавчою владою. Також Рада стежить за проведенням виборів президента, визначає їх результат, проголошує новообраного президента і визначає порядок очолення держави у разі вакансії на цій посаді згідно зі ст. 58 Конституції. Аналогічно Рада проводить і підсумовує референдуми [1].

Конституційна рада виносить рішення про правильність обрання депутатів та сенаторів, якщо воно оскаржується (ст. 59 Конституції), окрім цього Рада

консультує Президента Франції про існування умов запровадження країни надзвичайного стану (ст.16 Конституції) і констатує існування перешкод, які не дозволяють Президенту виконувати свої функції (наприклад, хворобу). Проте, Вказані функції Конституційної ради не роблять її гарантом дотримання Конституції. Це закріплено за Президентом Франції. Рішення Конституційної ради не підлягають оскарженню і відповідно до ст. 62 Конституції є обов'язковими до виконання. Іншою особливістю Конституційної ради, що відрізняє її від конституційних судів в інших країнах, є те, що особливі думки суддів, які не згодні з думкою більшості, не публікуються.

Конституційна рада – європейський виняток. Усі європейські конституційні суди є конституційними судами, неупередженість яких менш сумнівна, ніж у Франції. Моделі конституційних судів переважно відрізняються від моделей Конституційної ради Франції.

Список використаних джерел:

1. Constitutions of French Republic of October 4, 1958 URL: https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constiution_anglais_oct2009.pdf

2. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Т. Я. Назар

кандидат юридичних наук

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін

Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОЛІЦІЇ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Правовий статус визначає загальне правове становище будь-якого органу Міністерства внутрішніх справ шляхом наділення його комплексом прав та обов'язків [1, с. 7]. Одним із ключових елементів правового статусу органу державної влади науковці виділяють компетенцію, як сукупність владних повноважень і підвідомчості. На думку Ю.П. Битяка, компетенція становить певний обсяг державної діяльності, що покладений на конкретний орган, або коло питань, передбачених законодавством, іншими нормативно-правовими актами, які орган має право розв'язувати в процесі практичної діяльності [2, с. 59]. У поліцейсько-правовій теорії категорія «повноваження поліції» загалом тлумачиться як сукупність закріплених законодавчо конкретних юридичних прав та обов'язків суб'єктів поліцейської діяльності (окремих органів або службових/посадових осіб), необхідних для реалізації функцій та виконання завдань [3, с. 26].

Стаття 23 Закону України «Про Національну поліцію» легітимізує 27 основних повноважень поліції, серед них наступні : 1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; 2) виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; 3) вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення; 4) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній

безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення; 5) здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та інші повноваження. Аналізуючи основні повноваження Національної поліції можна дійти висновку, що одним пріоритетним завданням поліції є надання поліцейських послуг у сфері забезпечення публічної безпеки й порядку.

На період запровадження воєнного стану особливого значення в обороні нашої держави від російської агресії набуває діяльність Національної поліції. Так, Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану» зазначено : військовому командуванню (Генеральному штабу Збройних Сил України, Командуванню об'єднаних сил Збройних Сил України, командуванням видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, управлінням оперативних командувань, командирам військових з'єднань, частин Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Управління державної охорони України) разом із Міністерством внутрішніх справ України, іншими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» заходи і повноваження, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави.

Запровадження воєнного стану в Україні зумовило зміни в організації роботи Національної поліції. Уведення правового режиму воєнного стану надає особливі повноваження органам виконавчої влади, військовому командуванню, органам місцевого самоврядування порівняно з повноваженнями, встановленими їм законодавством для мирного часу, і створює необхідні умови для здійснення цих особливих повноважень, а також концентрації всіх необхідних ресурсів для забезпечення оборони держави [4, с. 10].

В умовах воєнного стану пріоритетними завданнями будь-якого органу публічної влади є забезпечення оборони держави, захисту безпеки населення та інтересів держави. З цією метою Верховна Рада України прийняла відповідні закони, які дозволяють органам державної влади ефективно виконувати свої завдання. Зокрема відповідно до Закону України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» [5], розширено повноваження поліцейських. Зокрема, серед основних повноважень: 1) за письмовим запитом в установленому законом порядку безоплатно одержує від державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб державної форми власності інформацію, необхідну для виконання визначених законом завдань та повноважень поліції, у тому числі стосовно військовополонених, у вигляді та у формі, що зазначені в такому запиті; 2) здійснює конвоювання осіб, затриманих за підозрою в учиненні кримінального правопорушення, узятих під варту, обвинувачених або засуджених до позбавлення волі, а також охороняє їх у залі суду; 3) у межах визначеної законодавством компетенції здійснює розмінування, що має оперативний характер, у частині виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень; 4) організовує взаємодію правоохоронних та інших державних органів України з Міжнародною організацією кримінальної поліції - Інтерполом, Європейським поліцейським офісом (Європолом), а також компетентними органами інших держав з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу; 5) під час дії воєнного стану поліцейський має право застосовувати заходи примусу стосовно осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без врахування вимог та заборон, передбачених Законом України «Про Національну поліцію»; 6) під час дії воєнного стану у разі застосування поліцейським заходу примусу стосовно осіб, які здійснюють агресію проти України, та завдання зазначеним особам

тілесних ушкоджень, каліцтва, застосування вогнепальної зброї, за наявності можливості, з урахуванням подій на відповідній території, поліцейський усно або за допомогою засобів комунікаційного зв'язку повідомляє свого безпосереднього керівника, який у разі необхідності за можливості повідомляє центральний орган управління поліції та відповідного прокурора. Нові повноваження Національної поліції регулюють питання взаємодії підрозділів поліції з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними особами державної форми власності, зокрема щодо військовополонених, забезпечення конвоювання та утримання затриманих осіб, розмінування та допуску поліцейських до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт, а також представництва в Міжнародній організації кримінальної поліції - Інтерполі.

Крім того, повноваження поліцейських безпосередньо пов'язані із виявленням і документуванням кримінальних правопорушень учинених під час військової агресії російської федерації проти України. Так, починаючи з 24 лютого 2022 року розпочато понад 12 500 тисяч кримінальних проваджень, зокрема таких: порушення законів та звичаїв війни; посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; колабораційна діяльність; диверсія; планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни; терористичний акт; державна зрада [6].

Здійснюючи свої основні повноваження Національна поліція на період воєнного стану, також, разом із військовими формуваннями, які утворені відповідно до закону, залучається до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, згідно з їх призначенням та специфікою діяльності.

Отже, в умовах воєнного стану правовий статус Національній поліції України як правоохоронного органу, уточнено, шляхом надання ширшого спектру повноважень, які мають на меті ефективно забезпечення оборони держави, захисту безпеки населення та інтересів держави.

Список використаних джерел:

1. Алексійчук М. М. Адміністративно-правовий статус міського, районного органу внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 18 с.
2. Адміністративне право України. / за ред. Ю.П. Битяка. Харків : Право, 2001. 528 с.
3. Проневич О. С. Повноваження Національної поліції України : доктринально-правовий вимір. *Журнал Східноєвропейського права*. № 48. 2018. С. 24–35. URL: [file:///C:/Users/lenovo/Downloads/jousepr_2018_48_6%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/lenovo/Downloads/jousepr_2018_48_6%20(1).pdf)
4. Кириченко С. О., Лобко М. М., Семененко В. М. Щодо питання правового режиму воєнного стану і стану війни. *Наука і оборона*. № 2. 2019. С. 9–16. URL: <file:///C:/Users/lenovo/Downloads/179718-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-542454-1-10-20210707.pdf>
5. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022р. № 2123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#n6>
6. Національна поліція забезпечує виявлення та документування понад 95% кримінальних правопорушень, учинених під час війни. Урядовий портал. Міністерство внутрішніх справ України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/nacpoliciya-zabezpechuye-viyavlennya-ta-dokumentuvannya-ponad-95-kriminalnih-pravoporushen-uchinenih-pid-chas-vijni>

А. М. Наконечна

кандидат юридичних наук

молодший науковий співробітник Львівської

лабораторії прав людини і громадянина

(НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування

Національної академії правових наук України)

ПРОБЛЕМИ ОБМЕЖУВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ (З ПОЗИЦІЙ ПОТРЕБОВОГО ПІДХОДУ)

Як відомо, законодавець в Україні використовує терміно-поняття «інтерес», «потреба» як спільнокореневі для формулювання підстав правообмежень, якими, за визначенням проф. П. Рабіновича, виступають «певні особисті, групові чи загальносоціальні інтереси, задля забезпечення яких правовстановлюючий або правозастосовний орган вважає за потрібне обмежити здійснення тих чи інших людських прав» [1, с. 377; 370, с. 53-54].

Розглянемо це детальніше на прикладі Конституції України [3], що передбачає основні права людини. Так, право на невтручання в особисте і сімейне життя може бути обмежене лише *в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини* (ч. 2 ст. 32).

Згідно із абз. 3, 5 пп. 3.3 п. 3 рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 № 2-рп/2012 [4] інформацією про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) є будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших

сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Отже під час воєнного стану така інформація може бути поширена без згоди особи в інтересах національної безпеки.

Реалізація права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань може бути обмежене законом *в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам* (ч. 3 ст.34)

Наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 року № 73 [5] серед іншого встановлено перелік відомостей, розголошення яких може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України та інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану, а саме:

- найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів в районах виконання бойових (спеціальних) завдань, географічні координати місць їх розташування;
- чисельність особового складу військових частин (підрозділів);
- кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їх стан та місця зберігання;
- та інше.

Здійснення права на свободу світогляду і віросповідання може бути обмежене законом лише *в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей* (ч. 2 ст. 35).

Так, згідно з Указом Президента України від 26 листопада 2018 року № 393 [6] на період воєнного стану дозволяється у разі потреби тимчасово обмежувати конституційне право громадян на мирні зібрання, під яке

підпадають вуличні релігійні заходи чи процесії. Крім цього, релігійні діячі та віруючі можуть зазнати обмежень у праві на свободу пересування, що може стосуватися місіонерської чи іншої діяльності на території, де введено воєнний стан.

Право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації можуть бути обмежені *в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей* (ч.1 ст. 36).

Відповідно до абз. 4 пп. 3.2 п. 3 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 [7] наділення відповідно до законодавства України окремих громадських об'єднань або їх представників певною компетенцією у сфері формування або забезпечення виконання їх повноважень органами державної влади або органами місцевого самоврядування свідчить про набуття такими об'єднаннями громадян та їх представниками публічного характеру їх діяльності. Тобто представники громадськості у процесі реалізації своїх передбачених законодавством можливостей брати участь у проведенні чи реалізації публічної політики можуть реально впливати на ухвалення органами державної влади їх рішень. У зв'язку з цим Конституційний Суд України вважає, що держава має право запроваджувати у таких випадках відповідний контроль за діяльністю об'єднань громадян та їх представників з метою запобігання виникненню і в їх діяльності корупційних ризиків, недопущення неправомірного набуття матеріальних або нематеріальних благ, вчинення інших зловживань при реалізації наданих їм прав щодо участі в публічному управлінні.

Право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації обмежується лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку - з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ч. 2 ст. 39).

Це обумовлено тим, що під час воєнних дій масові скупчення людей сприяють роботі диверсійних груп, котрим власне потрібно багато жертв.

«Принцип невідчужуваності об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів *суспільної необхідності*, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану» (ч.5 ст.41).

Тобто, можуть бути вилучені автомобілі для користування ЗСУ, приватна техніка для моніторингу пересування ворожої техніки, використані приватні будинки для штабів ЗСУ тощо.

Список використаних джерел:

1. Рабінович П. М. Обмеження прав людини. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права* / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 375-377.
2. Рабінович П. М., Панкевич І. М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти). *Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України* / Редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Серія І. Дослідження та реферати. Вип. 3. Львів : Астрон, 2001. 108 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text>

5. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану: Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 03.03.2022 р. № 73. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS36785.html
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 26.11.2018 р. № 393. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3932018-25594>
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 10, пункту 3 частини другої, частин п'ятої, шостої статті 11, статті 15, частини першої статті 17, статті 24, пункту 3 розділу VI “Заключні положення” Закону України “Про політичні партії в Україні” (справа про утворення політичних партій в Україні) від 12.06.2007 р. № 2-пп/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-98#Text>

О.В. Нестерцова-Собакарь

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ НОРМ ТРУДОВОГО ПРАВА

Повноцінний розвиток трудового права прямо залежить від ефективності реалізації його норм. Однак цей процес нині гальмується нездатністю багатьох норм гарантувати з правової точки зору досягнення поставлених законодавцем цілей, недоліками їх правової конструкції, численними прогалинами у законодавстві, дублюванням окремих положень Кодексу законів про працю України та підзаконних нормативно-правових актів, невідповідністю значної частини норм трудового законодавства реаліям сьогодення, численними скаргами громадян щодо порушення їх трудових прав, «застарілістю» окремих положень КЗпПУ.

Про ефективність будь-якої норми можна казати лише тоді, коли вона досягає бажаного результату, певної соціальної мети. Тобто ефективність правової норми виступає співвідношенням між фактичним результатом її дії і теми соціальними цілями, для досягнення яких ця норма була прийнята.

Ефективність правових норм пов'язується з правильністю, оптимальністю, корисністю, доцільністю, економічністю тощо. Ефективність визначається досягненням максимального результату за найменших витрат. Термін «ефективний» (від лат. effectus – дія) в українській мові визначається як дієвий, такий, що призводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект [1, с. 653]. За цим розумінням, елементами ефективності будь-якого суспільного процесу чи явища, в тому числі й законотворення, правозастосовної діяльності, виступають «мета – засіб – результат» [2, с.97-98;].

Так само й ефективність норм трудового права, насамперед, пов'язана із змістом і формою правових приписів. Безумовно, будь-яка правова норма, в

тому числі трудова, матиме високу ефективність лише у випадку, якщо вона відповідає науковим вимогам як з точки зору змісту (соціально обумовлена, відповідає об'єктивним закономірностям протидії адміністративним деліктам), так і форми вираження у правовому приписі (проста і зрозуміла за стилем викладення, точно і однозначно виражає волю законодавця, внутрішньо збалансована та вільна від протиріч, повторів та інших вад).

Відтак під ефективністю дії норми трудового права слід розуміти забезпечене високою соціальною обумовленістю, оптимальністю змісту і техніко-юридичної конструкції, а також правильністю застосування, функціональна властивість норми, що виражається в повній або частковій реалізації тієї мети, яку переслідував законодавець під час її створення.

Найважливішими показниками ефективності норм трудового права є: а) відповідність безпосередньої соціальної мети законодавця об'єктивним потребам даного суспільства; б) оптимальність обраного масштабу поведінки для досягнення поставленої мети, можливість досягнення цієї мети юридичними засобами; в) відповідність засобів досягнення мети соціальній цінності передбачуваного результату; г) мінімальність соціальних витрат при максимально отриманому результаті; д) відповідність між реальним результатом дії норми і поставленою перед нею соціальною метою.

Інакше кажучи, проблема ефективності реалізації норм трудового права пов'язана не тільки з виявленням соціальних результатів дії норми права, але і з дослідженням тих соціальних умов, які викликали прийняття цієї норми.

Істотним дефектом законодавчої діяльності у сфері праці нині є недостатня орієнтація законодавця на глибинні закономірності регульованих відносин. Бажання пристосувати чинні норми до сучасних реалій призводять до зниження ефективності останніх.

Також при формулюванні соціально значущої мети окремого інституту трудового права необхідно враховувати не тільки чисто юридичний аспект, надзвичайно важливу роль відіграє психологічний аспект, а значить мотивація сучасної найманої праці. Феномен полягає в тому, щоб сформулювати

спонукальні мотиви поведінки сторін трудового договору з реалізації здібностей до праці і забезпечити їх дію переважно примусовими заходами.

Окремими стимулами до реалізації своїх здібностей в трудових відносинах слід вважати зацікавленість людини в конкретній трудовій функції, застосування методів матеріального стимулювання працівників і немонетарної мотивації. Сюди можна віднести встановлення гнучкого режиму робочого часу, надання додаткових вихідних днів, створення «банку неробочих днів», застосування винагород - визнань, забезпечення просування по службові, організацію підвищення кваліфікації за рахунок засобів працедавця, надання використання спортивних споруд, поліпшення оснащення робочого місця працівника, надання соціального пакету за рамками обов'язкового соціального страхування і т.ін.

Дотримання правил юридичної техніки в процесі нормотворчої діяльності також становить необхідну умову якості норм трудового права. Правові акти трудового законодавства мають бути: внутрішньо узгодженими, тобто одні їх норми не повинні суперечити іншим; стабільними, тобто розрахованими на перспективу; завершеними, тобто поряд з цілями регулювання вказувати на правові засоби їх досягнення і т. д.

Важливе значення має і якість правової стилістики: точний, зрозумілий виклад норми впливає на її правильне розуміння і підвищує якість правозастосовчої діяльності.

Враховуючи викладене, головними показниками ефективності норм трудового права, на нашу думку, слід визнати: чітке визначення мети прийняття норми трудового права; повнота відображення в нормі трудового права особливостей сучасної ситуації та ринку праці; прогнозування – наскільки ефективною виявиться запропонована норма або норма, що проектується; урахування при прийнятті норми економічних, політичних, ідеологічних та інших соціальних процесів, що відбуваються в суспільстві; порівняння результатів застосування норм з їх безпосередньою метою; оптимальність, доцільність і результативність норм тощо.

Отже, неефективність норм трудового права нині пов'язана з декларуванням в трудовому законодавстві багатьох трудових прав працівників, монополізацією окремими виробниками видів і умов праці, слабкою інформованістю працівників і працедавців про можливості правового регулювання трудових відносин з урахуванням норм і основоположних принципів міжнародного права. Недостатній облік законодавцем об'єктивних процесів розвитку суспільства породжує негативні тенденції в правотворчості – націлювання його на вирішення найближчих, а іноді і не основоположних завдань.

Список використаних джерел

1. Новий тлумачний словник української мови. В 4-х томах / [уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко]. Т. 4. К.: Вид-во «Аконіт», 2004. 928 с.
2. Ковальська В. В. Пошук критеріїв ефективності діяльності органів внутрішніх справ / В. В. Ковальська. *Вісник Націон. ун-ту внутр. справ*. 2002. № 17. С. 147-150.

О. Б. Онишко,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права, конституційного та
приватного права факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН У РІШЕННЯХ ЄСПЛ

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція або ЄКПЛ) була прийнята 4 листопада 1950 року як інструмент захисту громадянських і політичних прав у міжнародній системі захисту прав людини. Проте за останні 20 років спостерігається збільшення порушень соціальних справ громадян, які підлягають розгляду Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) у рамках розгляду індивідуальних скарг щодо порушень державами-учасниками Конвенція про права, що в ній містяться. Значна частина цих питань, які мають принципове значення, особливо для питання трудового права, відбулася в останнє десятиліття, коли внаслідок глобалізації, економічної кризи 2008 р., європейської інтеграції та збільшення міжнародної торгівлі баланс між соціально-економічними свободами, особливо свободою поведінки, порушувалася економічна діяльність, і основні соціальні права особи.

У європейській системі захисту прав людини питання захисту соціальних прав не врегульовано окремо чи комплексно. Його формальна нормативна основа походить із загальної системи конфіденційності, заснованої на співіснуючих національних, наднаціональних та міжнародних стандартах.

Розглядаючи можливість захисту соціальних прав працівників, здебільшого, бачимо тенденцію їх захисту на підставі застосування дискримінаційних дій з боку держави чи працедавця (ст. 14 ЄКПЛ) в сукупності з іншими статтями, що стосується порушення права на приватне та сімейне життя (ст. 8 ЄКПЛ), свобода вираження поглядів (ст. 10 ЄКПЛ),

свобода думки, совісті, релігії (ст. 9 ЄКПЛ), тощо. Також багато справ стосуються порушень як соціальних так і економічних прав у сукупності, що підпадає під норми Першого протоколу ЄКПЛ [1, 2].

Так, у справі «Ломбарді Вілалурі проти Італії» від 20.10.2009 мова йшла про відмову взяти на роботу до релігійної школи вчителя з поглядами, які суперечили католицькій доктрині. Заявник стверджував, що при прийнятті керівництвом рішення про відмову до уваги не бралися результати пройденої ним співбесіди, практичний досвід викладання та інші професійні якості у порівнянні з іншими кандидатами. Суд прийняв рішення на користь заявника і зазначив, що мало місце порушення ст. 10 (свобода вираження поглядів) Конвенції. Він заявив, що інтерес університету у забезпеченні освіти на основі католицької доктрини не може поширюватися на порушення суті процесуальних гарантій, якими користується заявник відповідно до ст. 10. У зв'язку з вищезазначеним, з огляду на конкретні обставини справи, втручання у право заявника на свободу висловлення думки не було «необхідним у демократичному суспільстві». З тих самих причин Суд постановив, що заявник не мав реального доступу до суду та встановив порушення ст. 6 § 1 (право на справедливий суд) Конвенції [3].

Справа «Да Сілва Карвалхо Ріхо проти Португалії» від 01.09.2015 стосувалася зменшення пенсійних виплат після вжиття Португалією заходів жорсткої економії, зокрема надзвичайного податку на солідарність (далі – CES). Заявниця, пенсіонерка, пенсія якій нараховувався від державного пенсійного фонду, стверджувала, що ці заходи порушили її право на захист права власності. Суд визнав заяву неприйнятною, оскільки вона була явно необґрунтованою. Особливістю справи було те, що держава застосувала заходи жорсткої економії після початку економічної кризи 2008 р., враховуючи загальні суспільні інтереси Португалії, а також тимчасовий та обмежений характер вжитих заходів щодо пенсій не лише заявниці, а й численної кількості інших пенсіонерів. Відповідно, Суд дійшов висновку, що зниження пенсії було

пропорційним обмеженням права заявника на захист власності з метою досягнення середньострокового відновлення економіки в країні [4].

У справі «Барбулеску проти Румунії» від 05.09.2017 моніторинг листування співробітника електронною поштою був порушенням його права на повагу до приватного життя та листування, встановив Європейський суд з прав людини. Справа стосувалася звільнення заявника з роботи на приватному підприємстві після перевірки приватної електронної кореспонденції та ознайомлення з її змістом роботодавцем. Йшлося про використання Інтернету на роботі в неробочих цілях у робочий час. Заявник стверджував, що рішення роботодавця припинити співпрацю з ним було наслідком попереднього порушення його права на повагу до його приватного життя.

Зокрема, національні суди не встановили, чи був пан Барбулеску раніше поінформований роботодавцем про можливість контролю за його кореспонденцією. Суди також не врахували той факт, що заявник не був поінформований ні про характер, ні про обсяг моніторингу, ні про ступінь втручання в його приватне життя та листування. Крім того, національні суди не встановили, по-перше, жодних конкретних причин, які б виправдовували використання моніторингу; по-друге, чи міг роботодавець використовувати менш нав'язливі засоби щодо приватного життя та листування заявника; по-третє, чи міг бути доступ до його кореспонденції без його відома. Таким чином, Рішенням Великої палати 11 голосами проти 6, Суд визнав порушення статті 8 (право на повагу до приватного, сімейного життя, житла та кореспонденції) Конвенції [5].

У справі «Райніс і Гаспарявічус проти Литви» заявники скаржилися на втрату їх роботи у сфері адвокатської діяльності, а також заборону згідно зі статтею 2 Закону про оцінку діяльності Комітету державної безпеки СРСР (НКВС, НКГБ, МГБ, КДБ) та нинішня діяльність постійних працівників Організації («Закон») щодо їх працевлаштування в різних сферах приватного сектора до 2009 року. Такі норми національного законодавства, на думку заявників, порушували ст. 8 Конвенції, взяту окремо та в поєднанні зі статтею

14 (дискримінація). Основний аргумент Уряду полягав у тому, що застосування Закону було добре збалансованим з огляду на законний інтерес для захист національної безпеки держави, оскільки оспорювані обмеження щодо зайнятості накладалися на заявників через відсутність їх лояльності до держави. Запізнілий характер норм національного законодавства, який накладає на заявників оспорювані обмеження щодо зайнятості через десять років після відновлення незалежності Литви та припинення роботи заявників у КДБ, є вагомим аргументом, що норми національного законодавства по відношенню до заявників були дискримінаційним заходом. Таким чином, суд визнав порушення ст. 14, але не визнав порушення ст. 8, оскільки не мало місця втручання держави у сферу приватного життя заявників [6].

Справа «Брінкат та інші проти Мальти» від 24.07.2014 стосувалася працівників на верфі, які з 1950-х до початку 2000-х років зазнавали впливу азбесту, і, таким чином, страждали на пов'язані з цим захворювання. Заявники скаржилися на те, що їх і їхніх померлих родичів уряд не зміг захистити від фатальних наслідків впливу азбесту. Суд встановив, що мало місце порушення ст. 2 (право на життя) Конвенції щодо заявників, родич яких помер, та порушення ст. 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя) Конвенції щодо інших заявників. У ньому, зокрема, зазначалося, що розлади здоров'я та смерть сталися внаслідок ризиків, пов'язаний з роботою з азбестом, і уряд Мальти не зміг виконати свої позитивні конвенційні зобов'язання, прийняти або вжити інших практичних заходів для забезпечення належного захисту та інформування заявників про ризики для їхнього здоров'я та життя. Насправді, до початку 1970-х років уряд Мальти знав або повинен був знати, що працівники верфі можуть постраждати від наслідків впливу азбесту, але він не зробив жодних позитивних кроків для подолання цього ризику до 2003 року [7].

У справі «Косек проти Німеччини» від 28.08.1986 заявник оскаржував рішення національних судів, де йому було відмовлено у отриманні посади викладача університету з причин його політичної діяльності та політичних переконань (порушення ст. 10 Конвенції). Суд не підтримав заяву, оскільки за

наданими доказами на рівні національного права, заявник проходив співбесіду, надавав документи, де вказувався його практичний досвід і не пройшов за конкурсом. Таким чином, порушення соціальних прав в контексті ст. 10 не мало місця [8].

Першочергово, національні органи влади повинні оцінити ступінь суспільного занепокоєння щодо ефективності захисту суспільних прав. Ураховуючи й інші сфери правового регулювання, на які поширюються гарантії Конвенції, державні органи влади користуються широкою свободою розсуду. Наприклад, така свобода розсуду, якою наділений законодавчий орган для реалізації соціальної та економічної політики, матиме широкі межі, а отже, Суд поважатиме рішення законодавчого органу щодо визначення поняття «суспільний інтерес», якщо це рішення не є явно необґрунтованим (*Belane Nagy v. Hungary* [ВП], § 113). Крім того, поняття «суспільний інтерес» є неодмінно широким за змістом (*Vistins and Perepjolkins v. Latvia* [ВП], § 106; *R.Sz. v. Hungary*, § 44; *Grudic v. Serbia*, § 75). Суд зазвичай враховує аргументи Договірних Держав про те, що втручання було здійснено в інтересах суспільства, а інтенсивність проведення перевірки щодо втручання є низькою. Отже, докази заявника про те, що такий показник в дійсності відображав зовсім іншу мету, ніж та, на яку посилялася держава-відповідач в контексті даної справи перед Судом, рідко має серйозні перспективи успіху. У будь-якому випадку для Суду достатньо, щоб втручання слугувало саме суспільним інтересам, навіть якщо воно відрізняється від того, на що прямо посилався Уряд у судовому провадженні. У деяких випадках Суд навіть визначив мету з власної ініціативи (*Ambruosi v. Italy*, § 28; *Marija Bozic v. Croatia*, § 58) [9].

У справі «Н.К.М. проти Угорщини» від 14.05.2013 заявницею виступала державний службовець, яка стверджувала, що стягнення 98% податку на частину її вихідної допомоги відповідно до закону, який набув чинності за десять тижнів до звільнення заявниці, було рівнозначно невинуватеному позбавленню заявниці її майна без будь-яких засобів правового захисту. Суд встановив, що у цій справі мало місце порушення статті 1 Протоколу № 1

ЄКПЛ. Не зважаючи на широку свободу правозастосування, якою користується Угорська держава в податкових питаннях, Суд встановив, що вжиті нею заходи були непропорційними меті захисту державного бюджету від надмірної вихідної допомоги. Заявниці не було надано перехідного періоду, протягом якого вона могла адаптуватися до нового режиму звільнення. Більше того, заявницю позбавили права, яке служило особливим суспільним інтересом у реінтеграції ринку праці, угорська влада наклала на неї невиправданий тягар. Таким чином, заява заявниці була задоволена і мало місце порушення соціальних прав [10].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що як видно з проаналізованих вище рішень, позитивні вимоги, що висувуються до держав-учасниць Конвенції з прав людини та основоположних свобод Європейським судом з прав людини щодо реалізації соціальних прав громадян, фактично незначні. Суд вимагає від держав забезпечення вищих соціальних стандартів на національному рівні. Враховуються лише вагомі обставини, які застосовують держави у випадку зменшення соціальних стандартів та пільг, так як вони мають бути спричинені реальною вимушеною необхідністю та враховувати інтереси суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97>
2. Протокол до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод зі змінами, внесеними Протоколом № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text
3. Ломбарди Валлаури против Италии [Lombardi Vallauri v. Italy] (№ 39128/05). Постановление от 20 октября 2009 г. [вынесено II Секцией]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf>
4. Prawa związane z pracą. Dostęp do pracy. European Court of Human Rights. Maj 2018 r. URL: <https://arch-bip.ms.gov.pl/pl/>

5. Prawo do prywatności również w miejscu pracy - wyrok ETPCz 5 września 2017 r. Europejski Trybunał Praw Człowieka – Wielka Izba – wydał wyrok w sprawie Bărbulescu przeciwko Rumunii (61496/08). URL: <https://www.rp.pl/prawo-w-firmie/art>

6. Case of Rainys and Gasparavičius v. Lithuania. European Court of Human Rights. Third Section. (Applications nos. 70665/01 and 74345/01). Strasbourg. 7 April 2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng>

7. Практика ЄСПЛ: Фактичні дані – Здоров'я. Брінкат і інші проти Мальти. 24 липня 2014 року. URL: <https://unba.org.ua/publications/1262-praktika-espl-faktichni-dani-zdorov-ya.html>

8. Жеплінський Андрій. Свобода висловлювання і захист інформації, що загрожує національній безпеці і правопорядку, у рішенні органів Конвенції про захист прав людини та основних свобод. 04.09.2000. Харківська правозахисна група. Інформаційний портал «Права людини в Україні». URL: <https://khpg.org/968017272>

9. Посібник за статтею 1 Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Захист власності. Пер. з англ. О.М. Дроздова, В.П. Плотнікова, О.В. Дроздова, О.В. Вінського, Ю.М. Ісаєвої. 2019. С. 23/75. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/news/publikacii/>

10. Степанова Катерина. Майбутнє поруч. Огляд практики ЄСПЛ у податкових спорах. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/maybutne-poruch-oglyad-praktiki-espl-u-podatkovih-sporah.html>

С. Г. Онопрієнко,
кандидат юридичних наук
старший викладач кафедри правового забезпечення
(Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка)

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА, ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕС ТА ХАРАКТЕР РИЗИКІВ: СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ

Досліджуючи питання видів інформаційної безпеки, слід, перш за все, розглянути інформаційну безпеку сфери публічного адміністрування, в якій, власне, і закладається підґрунтя інформаційної безпеки інших суб'єктів суспільних відносин. Відносини, що складаються у сфері публічного адміністрування, спрямовані на забезпечення публічного інтересу. Категорія «інтерес» є надзвичайно широкою, цей термін вживається у різних сферах суспільних відносин, маючи різні значення [1, с.57]. Під публічним інтересом ми розуміємо сукупність цілей, прагнень, потреб, які виникають у фізичних та юридичних осіб у процесі їх діяльності (життєдіяльності), задоволення яких потребує здійснення суб'єктами публічного адміністрування юридично значущих дій. Отже, ті учасники суспільних відносин у сфері публічного адміністрування, які не мають статусу посадових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування, можуть бути фізичними особами, представниками громадянського суспільства, суб'єктами господарської діяльності тощо. Для кожного з них реалізація свого публічного інтересу за участю органів публічного адміністрування породжує ситуацію ризику, ситуацію можливого виникнення інформаційної небезпеки. Отже, інформаційна безпека сфери публічного адміністрування, на нашу думку, уявляє собою складову національної інформаційної безпеки, яку, на наш погляд, можна представити як сукупність інформаційної безпеки законодавчої і судової влади, а також інформаційної безпеки органів публічного адміністрування (як сукупності

органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування). При цьому, відповідно до специфіки функціонування органів публічного адміністрування, загрози інформаційній безпеці у їх діяльності можуть мати як зовнішній, так і внутрішній характер.

Інформаційна безпека сфери публічного адміністрування може також бути класифікована за характером ризиків. Якщо ризики носять технологічний характер і стосуються безпеки обладнання та програм, використовують поняття «кібербезпека». У Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» кібербезпека розуміється як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі [2]. Невдалість вказаного легального визначення значним чином утруднює його розуміння, оскільки більшість його складових потребує окремого тлумачення. Так само було б доцільно для цілісного сприйняття розмежувати категорію «кібербезпека» з категорією «інформаційна безпека». На нашу думку, кібербезпека є складовою інформаційної безпеки, поряд з особистою та корпоративною інформаційною безпекою.

Слід сказати, що проблеми підвищення рівня інформаційної безпеки є надзвичайно важливими у сучасний період реформування системи публічного управління. Вирішення цих проблем потребує використання низки заходів політичного, економічного, технологічного, соціально-психологічного характеру. Проте, на нашу думку, саме право має стати тією інтегруючою категорією, яка органічно поєднає різновекторні складові інформаційної безпеки, надасть останній структурований характер, дасть змогу кожному суб'єкту правовідносин у сфері публічного адміністрування розуміти коло своїх прав та обов'язків, а також міру своєї юридичної відповідальності за порушення правових приписів. Це вимагає кардинального удосконалення як

інформаційно-правових актів, так і законодавства у сфері публічного управління, оскільки цінність теоретичних положень може бути втілена у площину правовідносин лише за допомогою відповідних змін у правовому регулюванні. Вказане потребує створення несуперечливого правового забезпечення інформаційної безпеки, достатньо гнучкого, щоб відповідати викликам часу, і, й той же час, такого, що відповідає принципу правової визначеності (для попередження довільного тлумачення змісту правових норм та відмови від їх виконання внаслідок надмірної складності використовуваних правових конструкцій і термінології). На нашу думку, це має відбуватися шляхом конкретизації обов'язків органів публічної влади у досліджуваній сфері, а також встановлення заходів юридичної відповідальності за невиконання відповідних правових приписів.

Список використаних джерел:

1. Kasianenko, L., Shopina, I., Karmalita, M., Muliavka, D. Interest in the context of tax relations: traditional approach and trends of tax management development. *Juridical Tribune (Tribuna Juridica)*. 2020. № 10.1. P.56-68. URL: <https://search.proquest.com/openview/7e1a407012cc9e901424ba0fe56820a0/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2035665>.
2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення 10.06.2022).

І. О. Остапенко

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правового забезпечення
військового факультету фінансів і права
(Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка)*

СТРАТЕГІЧНІ НАРАТИВИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

В умовах повномасштабного російського вторгнення інформаційна сфера стала ареною протистояння на фоні класичної збройної агресії. Будь-яка війна – це не лише збройне протистояння сторін, а й змагання наративів щодо причин і цілей участі в ній.

Перехід життя громадян у більш небезпечну реальність в умовах повномасштабної російської агресії призвів до неминучих змін у способах комунікації між людьми. Набула нового значення співпраця між урядовими структурами та громадянами шляхом збирання даних за допомогою, наприклад, гугл-форм, чат-ботів, а також інших форм опитувань [1]. Наприклад, на даний час функціонують: а) офіційний бот, за допомогою якого можна повідомляти про переміщення диверсантів, військ і ворожої техніки; б) бот кіберполіції для повідомлень про виявлені мітки, які залишають окупанти та пересування російської армії; в) бот для допомоги дітям, до якого можна вносити дані про дітей, яких побачили без дорослих, або про загублених дітей; г) бот Служби Безпеки України для виявлення зрадників і мародерів та інші.

Також є боти, які не лише збирають дані, а власне побудовані на основі відкритих даних, постійно оновлюють цю інформацію та доносять її до користувачів: а) бот для перевірки товарів на предмет взаємозв'язків із російським ринком; б) бот, який розповідає, що не так з конкретним російським культурним діячем у контексті ставлення до України та її культури тощо.

На часі також спостерігаємо незвичні форми взаємодії влади й громадян. Наприклад, в офіційному telegram-каналі Верховної Ради України час від часу публікують бази даних російських урядовців, медійників, пропагандистів, із закликами писати певні повідомлення для інформаційної атаки. Також на каналі поширюють певні шаблони повідомлень для твіттеру з позначенням іноземних діячів з метою просування інформації про події в Україні.

Міністерство внутрішніх справ України запустило сайт, де розміщує фото та документи загиблих та полонених окупантів, щоб їхні родичі могли їх знайти, а Головне управління розвідки публікує дані російських військових, які воювали на території України та здійснювали тут воєнні злочини (наприклад, списки бригад, які чинили звірства у м. Буча, Київська обл.).

Поряд з формуванням власних стратегічних наративів під час повномасштабного російського вторгнення, необхідно виробити і стратегію адекватної відповіді на наративи російської пропаганди проти України.

Під час збройного конфлікту інформація поширюється дуже динамічно, а можливість відфільтрувати правдиве повідомлення від неправдивого мінімальна. Навички критичного мислення під час психологічного напруження та паніки слабшають. Тож єдиний і найкращий спосіб у такий час – це сформувати свій інформаційний простір так, аби отримувати новини лише з достовірних та перевірених джерел.

Для цього насамперед необхідно відписатися від російських сторінок та псевдоекспертів. Зокрема, оминати такі Telegram-канали, що входять до списку ворожих, визначених Центром протидії дезінформації, їх понад 40, у тому числі такі канали як: «Легитимный», «Резидент», «Картель», «Черный квартал», «Политический расклад», «Киевский кейс» та інші. А також оминати усі Telegram-канали, у назві яких є літера «Z» (у різних варіаціях) [2].

Натомість необхідно додати до своєї новинної стрічки у соцмережах офіційні сторінки державних установ такі, як: Генеральний штаб ЗСУ, МЗС, Офіс Президента України та інші. Серед ЗМІ обрати ті, які входять до Білого списку, визначеного Інститутом масової інформації, серед яких: «Суспільне»,

«Громадське», «Ліга», «Українська правда», Укрінформ, Радіо Свобода, «Дзеркало тижня», НВ, «Еспресо» та «Бабель».

У досягненні своїх політичних і військових цілей Російська Федерація створювала, залежно від розвитку подій, різні наративи проти України, використовуючи при цьому різноманітні методи. Ключовими антиукраїнськими наративами російської пропаганди, під час повномасштабного російського вторгнення, на нашу думку, є меседжі про те, що 1) Україна сама зриває евакуацію власних громадян і обстрілює автобуси із цивільними; 2) «Мирне життя» на окупованих територіях; 3) важка поразка Збройних Сил України на «Азовсталі»; 4) Захід майже вичерпав арсенал санкцій проти Російської Федерації; 5) Російська Федерація протистоїть колективному Заходу.

Звісно, не кожен фейк легко визначити з першого погляду. Доречно час від часу перевіряти сайти та сторінки у соцмережах фактчекінгових організацій, наприклад, StopFake, а також державних ресурсів, таких як: Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, а також Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України. Можливо, ту інформацію, яку ми щойно отримали і збираємося повірити, уже давно спростували професійні фактчекери на сторінках цих організацій.

Варто звернути увагу на особливості комунікації та стратегічні наративи під час окупації окремих регіонів України російськими підрозділами та запровадження тимчасового контролю над суспільним життям таких територій. Такі обставини вимушено призвели до більш обережного спілкування громадян та сприйняття інформації. Адже на окупованих територіях можуть спостерігатися провокації. Зокрема застосовування в соціальних мережах такого прийому як підміна акаунтів, що передбачає розміщення запитань мов би від місцевих жителів з актуальних проблем [2].

На підставі вказаного вище можна зробити висновок, що в умовах активного розвитку інформаційних технологій і повномасштабної російської агресії протидія інформаційним загрозам національній безпеці є надзвичайно важливою для України. З огляду на російську інформаційну кампанію в Україні,

наративи є потужною зброєю під час повномасштабного російського вторгнення. Тож уважне та відповідальне споживання та донесення є важливим кроком на шляху до перемоги.

Список використаних джерел:

1. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. URL: <https://spravdi.gov.ua>.
2. Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України. URL: <https://cpd.gov.ua>.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану: Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 03.03.2022 № 73.

Я. П. Павлович-Сенета,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТРУДОВА ПОВИННІСТЬ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Людина, її права і свободи становлять у правовій державі найвищу соціальну цінність, саме на їхнє забезпечення й найповнішу реалізацію у суспільному житті має бути спрямована уся державна діяльність і насамперед діяльність у сфері державного управління. Гарантування прав і свобод людини є головним обов'язком держави, держава відповідальна перед людиною та суспільством за свою діяльність [1].

Конституційним принципом є принцип верховенства права який закріплений у ст. 8 Конституції України, громадяни здійснюють свої права за принципом «дозволено все, що прямо не заборонено законом», а державні органи та їх посадові особи — за принципом «дозволено лише те, що прямо визначено законом». Україна визнає пріоритет загальнолюдських цінностей, дотримується загальновизнаних норм і принципів міжнародного права.

Разом з тим важливо усвідомлювати, що будучи фундаментальними, права людини разом із тим не є абсолютними. В ліберальному дискурсі такі обмеження характеризуються висловом про те, що «Ваші права закінчуються там, де починаються права інших людей».

В соціально-правовій практиці права можуть обмежуватися з метою захисту інших соціальних цінностей. Наприклад, заборона пропаганди расизму або закликів до бунту обмежують свободу слова; деякі заходи правоохоронних органів обмежують таємницю приватного життя, тощо. Важливо те, що таке втручання в сферу особистих прав не може бути свавільним й встановлюється

вимогами закону. В демократичній державі умови, за яких права людини можуть бути обмежені, детально визначені в Конституції. Так у ст. 64 Конституції України встановлено, що «В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції» [1].

Права людини і громадянина в Україні можуть обмежувати тільки у випадках, прямо передбачених Конституцією і з метою:

- врятування життя людей та майна;
- запобігання злочинів чи його припинення;
- забезпечення інтересів національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, економічного добробуту;
- забезпечення охорони здоров'я і моральності населення, захисту репутації або прав і свобод інших людей;
- запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно.

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації, в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [2].

Заходи правового режиму воєнного стану, визначені Законом України «Про правовий режим воєнного стану», передбачають суттєві зміни в організації суспільного і політичного життя з його переорієнтацією на оборону країни [3].

Одним із заходів забезпечення правового режиму воєнного стану є можливість військових адміністрацій запроваджувати *трудова повинність* для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану. Донедавна такий захід більшості українців, напевно, видавався б тягарем. Однак високий

патріотизм і воля до перемоги настільки згуртувала українців, що сьогодні кожен так чи інакше долучається до волонтерської діяльності. А кількість людей, які хочуть займатися волонтерством в Україні постійно зростає.

Трудова повинність – це короткостроковий трудовий обов’язок на період мобілізації і воєнного часу з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, які виникли в період воєнного стану, та їх наслідків, що не потребує обов’язкової згоди особи, стосовно якої запроваджується такий трудовий обов’язок [3].

Суспільно корисні роботи, що виконуються в порядку трудової повинності, виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб [4].

Військове командування разом з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а якщо це неможливо, самостійно приймає рішення про запровадження трудової повинності та залучення працездатних осіб до виконання суспільно корисних робіт, яке доводиться до відома населення через засоби масової інформації.

У рішенні зазначаються обставини, що склалися в регіоні (місцевості, населеному пункті), і несприятливі фактори техногенного, природного та воєнного характеру, що створюють загрозу для населення та істотно знижують рівень забезпечення його життєдіяльності, шляхи протидії таким факторам і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року № 753 «Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» [4], до суспільно корисних робіт залучаються працездатні особи, у тому числі особи, що не підлягають призову на військову службу, які за віком і станом здоров’я не мають обмежень до

роботи в умовах воєнного стану (крім працездатних осіб, що залучені до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і заброньовані за підприємствами на період мобілізації та воєнного часу з метою виконання робіт, що мають оборонний характер), а саме:

- безробітні та інші незайняті особи;
- працівники функціонуючих в умовах воєнного стану підприємств (за погодженням з їх керівниками), що не залучені до виконання мобілізаційних завдань (замовлень) та не зараховані до складу позаштатних (невоєнізованих) формувань цивільного захисту, - у порядку переведення;
- особи, зайняті в особистому селянському господарстві;
- студенти вищих, учні та слухачі професійно-технічних навчальних закладів;
- особи, які забезпечують себе роботою самостійно.

Забороняється залучати до суспільно корисних робіт малолітніх дітей та дітей віком від чотирнадцяти до п'ятнадцяти років, жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також вагітних жінок у разі, коли виконання таких робіт може негативно вплинути на стан їх здоров'я. Забороняється виконання суспільно корисних робіт на радіаційно або хімічно забруднених територіях, у районах ведення бойових дій, районах виникнення небезпечних і особливо небезпечних інфекційних хвороб, місцях розташування вибухонебезпечних предметів, а також на необоронюваній місцевості [4].

Працівникам функціонуючих в умовах воєнного стану підприємств за виконання суспільно корисних робіт забезпечується оплата відповідно до умов оплати праці, встановлених за професією (посадою), на яку їх зараховано, і розмір такої оплати не може бути нижчим від розміру середньої заробітної плати за основним місцем роботи.

Іншим працездатним особам за виконання суспільно корисних робіт забезпечується оплата відповідно до умов оплати праці, встановлених за професією (посадою), на яку їх зараховано, і розмір такої оплати у разі

виконання норми праці не може бути нижчим від розміру мінімальної заробітної плати, встановленого на дату її нарахування.

Незважаючи на те, що трудова повинність не запроваджена сьогодні в межах тих заходів, які реалізуються в умовах воєнного стану в Україні, можна стверджувати, що громадяни України вже реалізують її в добровільному порядку. Адже чи не кожен з нас виконує ту чи іншу суспільно корисну роботу, що спрямована на підтримку ЗСУ, допомогу внутрішньо переміщеним особам, забезпечення правового порядку та публічної безпеки. Українсько-російська війна неабияк згуртувала націю у боротьбі проти єдиного ворога і надала нового поштовху для волонтерського руху. Завдяки цьому на початковому етапі війни вдалося уникнути багатьох економічних та соціальних труднощів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. Голос України від 24.02.2022. № 37.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-19. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
4. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року № 753. Урядовий кур'єр від 10.08.2011. № 145.

Я. П. Павлович-Сенета,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Б. Шукалович,
здобувачка вищої освіти 3 курсу
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ
ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ, ОГЛЯДУ РЕЧЕЙ, ТРАНСПОРТНИХ
ЗАСОБІВ, БАГАЖУ ТА ВАНТАЖІВ, СЛУЖБОВИХ ПРИМІЩЕНЬ І
ЖИТЛА ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХОДІВ
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

На початку воєнних дій на території України доїхати до населених пунктів стало значно важче, адже для перетину кожного блокпосту та перевірки документів йшло немало часу. Законодавство України, що визначає порядок реалізації заходів правового режиму воєнного стану передбачає низку повноважень для визначених посадових осіб, що стосуються зупинки транспортних засобів, перевірки документів, огляду транспортних засобів, а також огляду службових приміщень і житла.

Правовою основою перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян є Конституція України [1], Кримінальний процесуальний кодекс України [2], Кодекс України про адміністративні правопорушення [3], Закони України «Про основи національного спротиву»[4], «Про правовий режим воєнного стану» [5], «Про оборону України» [6], «Про Національну поліцію» [7], «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [8], указ

Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях [9], затверджений Верховною Радою України, тощо.

Загальний порядок перевірки особистих документів, огляду транспортних засобів, речей та багажу під час воєнного стану визначено Законом України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» [5] та Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1456 «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану» [10].

Право на проведення перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян надано відповідним уповноваженим особам:

- Національної поліції України
- Служби безпеки України
- Національної гвардії України
- Державної прикордонної служби України
- Державної міграційної служби України
- Державної митної служби України
- Збройних Сил України [10].

Під час проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян уповноважена особа може застосовувати технічні прилади та технічні засоби, що мають функції виявлення вибухонебезпечних предметів та речей (речовин), обіг яких заборонено чи обмежено, фото-, аудіо- і відеофіксації. Аудіо- і відеофіксація житла громадян та їх особистих речей здійснюється уповноваженими особами за згодою громадян.

Уповноважена особа має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, лише у таких випадках:

- якщо особа має зовнішні ознаки, схожі на ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи;

- якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;

- якщо особа перебуває на території чи об'єкті із спеціальним режимом;

- якщо в особі є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином не можливо;

- якщо особа перебуває в місці вчинення кримінального, адміністративного правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події;

- якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення;

порушення особою відповідних заборон, введених на території, де запроваджено правовий режим воєнного стану [10].

У разі відсутності документів, що посвідчують особу, представник силових структур затримує громадянина для встановлення його особи. Статтею 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначено, що адміністративне затримання може тривати не більш як 3 години [3].

Проте для громадян, які порушили правила перетину державного кордону України, порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України, вчинили злісну непокору законному розпорядженню військовослужбовця чи іншого представника силових структур, може бути задіяно затримання на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи та/або з'ясування обставин правопорушення й до трьох діб [3].

Поряд із перевіркою документів може бути проведено поверхневу перевірку, якщо існує достатньо підстав вважати, що особа має при собі речі, обіг яких заборонено чи обмежено або які становлять загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб. Поверхнева перевірка здійснюється шляхом візуального огляду особи, проведення по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуального огляду речей, багажу, вантажів та/або транспортного засобу (салону, багажника). Поверхнева перевірка проводиться уповноваженою особою відповідної статі. У невідкладних випадках поверхневу перевірку може проводити будь-яка уповноважена особа лише з використанням спеціального приладу або засобу [10].

Уповноважена особа має право проводити поверхневу перевірку речей, транспортних засобів, багажу та вантажу:

- якщо існує достатньо підстав вважати, що у транспортному засобі перебуває правопорушник або особа, свобода якої обмежується в незаконний спосіб;

- якщо існує достатньо підстав вважати, що у транспортному засобі перебувають речі, обіг яких заборонено чи обмежено або які становлять загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб;

- якщо існує достатньо підстав вважати, що речі, багаж, вантажі або транспортний засіб є знаряддям вчинення правопорушення та/або вони перебувають в тому місці, де може бути скоєно кримінальне правопорушення, для запобігання якого необхідно провести поверхневу перевірку [10].

Під час поверхневої перевірки речей або транспортного засобу особа повинна самостійно показати уповноваженій особі вміст особистих речей чи транспортного засобу.

Варто зазначити, що вищезазначені особи не уповноважені перевіряти документи у всіх без винятку осіб, які пересуваються на транспортних засобах.

Уповноважена особа має право зупиняти транспортні засоби в разі:

- порушення водієм Правил дорожнього руху;

- якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу;

- якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення;

- якщо транспортний засіб перебуває в розшуку;

- необхідності здійснення опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути;

- необхідності залучення водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод;

- необхідності обмеження чи заборони руху транспортних засобів;

- якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху;

- порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв;

- проїзду транспортних засобів через блокпости та контрольні пункти в'їзду-виїзду [10].

Огляд житла громадян, службового приміщення проводиться відповідно до вимог законодавства.

Так, уповноважена особа може проникнути до житла громадянина без рішення суду лише в невідкладних випадках, пов'язаних із: рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій; безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення; припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які перебувають в житлі [10].

За захистом своїх законних прав та інтересів в умовах воєнного стану громадянам слід звертатися до правоохоронних органів – підрозділів

Національної поліції України, прокуратури, Служби безпеки України, а також до інших органів публічної влади, які продовжують працювати у відповідній місцевості. Також захистити свої права можна звернувшись до адміністративного суду.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
4. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-19. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
6. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
7. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
8. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 № 3099-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text>
9. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. Голос України від 24.02.2022. № 37.
10. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#n8>

Я. П. Павлович-Сенета,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Т. Нагибайло,
здобувачка вищої освіти 2 курсу
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Охорона здоров'я, на сучасному етапі цивілізаційного розвитку, забезпечує основу життєдіяльності будь-якого суспільства, визначає рівень його добробуту, є показником соціально-економічного, демографічного прогресу країни, впливає на стан її національної безпеки. Право на охорону здоров'я – є невід'ємним природнім правом людини кожної держави світу. Охорона здоров'я – один із найпріоритетніших напрямів державної діяльності, що передбачає створення сприятливих передумов для підтримання високого рівня здоров'я населення та продовження тривалості його життя, попередження та лікування захворювань, забезпечення працездатності та соціальної активності кожного громадянина.

2020 рік ознаменувався виникненням надзвичайної ситуації світового масштабу у сфері охорони здоров'я. В подальшому Всесвітня організація охорони здоров'я назвала її пандемією нової коронавірусної інфекції COVID-19 [1]. Реакція державних і міжнародних структур на ці події також була надзвичайною. З 2009 року Всесвітньою організацією з охорони здоров'я було прийнято шість декларацій про надзвичайні ситуації міжнародного значення в

сфері охорони здоров'я [2]. Проте, до 2020 року ні ВООЗ, ні Рада Безпеки ООН жодного разу не виступали за ізоляцію держав і закриття кордонів.

Пандемія COVID-19 повною мірою торкнулася й України. Для забезпечення безпеки і захисту населення, органи публічної влади змушені були піти на жорсткі заходи щодо стримування поширення інфекції, багато з яких було поєднано з обмеженнями прав людини [3; 4; 5; 6]. Застосування зазначених заходів вплинуло на характер і ступінь здійснення права на свободу і особисту недоторканість, свободу пересування, свободу слова, права на працю, права на освіту, свободу зборів і об'єднань, права на інформацію тощо. Дотримання карантинних обмежень – це не тільки один із способів захисту здоров'я населення, а і обов'язкова вимога законодавства України, порушення якої тягне за собою накладення штрафів або навіть притягнення до кримінальної відповідальності.

Введення обмежувальних правових режимів передбачає також покладання на громадян обов'язків публічного характеру, зокрема:

виконувати законні вимоги державних органів і посадових осіб, пов'язані з здійсненням карантинних заходів та заходів із запобігання надзвичайним ситуаціям, а також

заборона вчиняти дії, що створюють загрозу здоров'ю, санітарно-епідемічному благополуччю населення.

Адміністративна відповідальність за порушення карантинного законодавства встановлена ст. 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУАП) [7]. Однак, конкретні правила поведінки, за порушення яких встановлено адміністративну відповідальність за статтею 44-3 КУпАП, містяться в інших нормативно-правових актах – Законі України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [8], інших актах законодавства, а також рішеннях органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами.

Відповідно до ст. 44-3 КУпАП, порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм з питань

боротьби з інфекційними хворобами, - тягне за собою накладення штрафу на громадян від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 17 000 грн. до 34 000 грн.) і на посадових осіб - від двох до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 34 000 грн. до 170 000 грн.) [7].

Перебування в громадських будинках, спорудах, громадському транспорті під час дії карантину без вдягнутих засобів індивідуального захисту, зокрема респіраторів або захисних масок, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно, - тягне за собою накладення штрафу від десяти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 170 грн. до 255 грн.) [7].

Про порушення правил щодо карантину людей має бути складено протокол. КУАП встановлює чіткий перелік посадових осіб, які мають право складати протоколи за ст. 44-3. Це зокрема, уповноважені на те посадові особи: органів внутрішніх справ (поліції); органів охорони здоров'я; органів державної санітарно-епідеміологічної служби; посадові особи, уповноважені на те виконавчими комітетами або виконавчими органами, сільських, селищних, міських рад [7].

До адміністративної відповідальності притягаються особи, які досягли 16-річного віку.

Справи про адміністративні правопорушення пов'язані з порушенням карантинних обмежень уповноважені розглядати: по ч. 1 – місцеві загальні суди, по ч. 2 - виконавчі комітети (виконавчі органи) сільських, селищних, міських рад; поліція; органи державної санітарно-епідеміологічної служби України.

Дії, за які особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності за ст. 44-3 КУпАП відображені у тексті Постанови Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. № 1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання

поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [6].

Підсумовуючи, варто зазначити, що дотримання карантинних обмежень має надзвичайно важливе значення для усього українського суспільства. Незважаючи на деякі обмеження прав людини в умовах карантину, вони є виправдані загальною метою таких заходів – збереження життя і здоров'я усіх громадян країни. За порушення правил щодо карантину людей, громадяни відповідають «самі за себе», а от посадові особи несуть відповідальність і за порушення, виявлені на їх підприємствах, установах та організаціях.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я. Coronavirus disease (COVID-19) advice for the public. URL: <https://www.who.int/ru/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> (дата звернення 15.11.2021).

2. Оголошення Всесвітньої організації охорони здоров'я про надзвичайні ситуації в галузі охорони здоров'я, що мають міжнародне значення/ URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-51322642> (дата звернення: 15.11.2021).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню й поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17.03.2020 р. № 530-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 16. Ст. 100.

4. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова КМУ від 11 березня 2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text>

5. Про тимчасове обмеження перетинання державного кордону, спрямоване на запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Розпорядження КМУ від 14 березня 2020 р. № 287-р. URL:

<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-timchasove-obmezhennya-peretinannya-derzhavnogo-kordonu-spryamovane-na-zapobigannya-poshirennyu-na-teritoriyi-ukrayini-gostroyi-respiratornoyi-hvorobi-covid-19-287140320>

6. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова КМУ від 9 грудня 2020 р. № 1236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-%D0%BF#Text>

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

8. Про захист від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 № 1645-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>

О. З. Панкевич,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
старший науковий співробітник Львівської
лабораторії прав людини і громадянина
(НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України)

В. В. Цибульська,
здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГЕНОЦИД – КРАЙНЯ ФОРМА ДИСКРИМІНАЦІЇ

Міжнародна поліцейська енциклопедія визначає дискримінацію – в найзагальнішому значенні – як «уявлення про відмінність, розрізнення або ж відмінне ставлення. У цьому морально нейтральному значенні дискримінація за певних обставин може розглядатися як вимога аристотелівського принципу справедливості, згідно з яким до подібних випадків слід підходити однаково, а до різних – по-різному» [1, с. 127].

На думку С.В. Стеценко, дискримінація (лат. *discriminatio* – відокремлення, розділення, розрізнення) це – «умисне обмеження або позбавлення прав певних юридичних та фізичних осіб. Відбувається шляхом прийняття відповідного законодавства, фактично чи приховано» [2, с. 195].

Як видається, крайньою формою дискримінації є геноцид.

Основним розробником Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. був Рафал Лемкін (1900–1959), що здобув юридичну освіту у Львівському університеті.

«У 9 розділі (книга «Правління держав «Осі» в окупованій Європі». – О.П.) Лемкін відкинув терміни «варварство» і «вандалізм» і створив новий – амальгаму з грецького слова «*genos*» (плем'я або раса) і латинського «*cide*» (убивство). Геноцид стосувався дій, «спрямованих проти окремих осіб не через їхні індивідуальні якості, а через те, що вони належали до національних груп», – написав Лемкін у 9-му розділі. «Нові поняття потребують нових термінів» [3, с. 276].

Остаточною метою геноциду є руйнація або знищення цільової групи, але воно не передбачає фізичне нищення всіх її членів. Лемкін пояснює це таким чином: «Геноцид не обов'язково означає нагальне знищення нації. Він, скоріше, означає скоординований план різних дій, спрямованих на знищення суттєвих основ життя національних груп, з метою знищити самі групи. Такий план має на меті дезінтеграцію політичних та соціальних установ, культури, мови, національних почуттів, релігії та економічного існування національних груп, та знищення особистої безпеки, свободи, здоров'я, гідності та навіть життя осіб, що належать до даної групи» [3, с. 24].

Згадка про «геноцид» прозвучала й на Нюрнберзькому процесі, на якому й Р.Лемкін, й інший правознавець із львівськими коренями –Г.Лаутерпахт були залучені в якості наукових консультантів стороною обвинувачення. Можна погодитися з думкою Ф. Сендса, що в той час відбувалася й «битва ідей, які поділяли двоє чоловіків з Лемберга: ідей захисту окремої особи і групи» [3, с. 444]. Не заперечуючи індивідуальні права, Лемкін, однак, вважав, що надмірне зосередження уваги на окремих особах є наївним, що воно ігнорує реальність конфліктів і насильства: злочини проти індивідів розглядали тому, що вони належали до певної групи, а не через їхні індивідуальні якості. У розумінні Лемкіна, закон має виявляти реальні мотиви і справжні наміри, ті фактори, які пояснюють, чому окремих індивідів – з певних цільових груп – убивали. На його думку, фокус на групах був практичним підходом [8]. Натомість Г.Лаутерпахт керувався прагненням посилити захист кожного індивіда, незалежно від його приналежності до тієї чи іншої групи, обмежити потужний

вплив ідей трибалізму, а не посилити його. Зосереджуючи увагу на окремій особі, а не групі, він хотів зменшити силу конфлікту між групами [3, с. 417]. Лаутерпахт «не дуже схвалював» «так званий злочин геноциду», і пояснював чому: він вважав, що «якщо надто сильно наполягати, що вбивати цілий народ є злочином, це може послабити переконання у тому, що також вже є злочином – убивати окрему особу» [3, с. 505]. Попри однакове походження і спільне прагнення до ефективного підходу, погляди Лаутерпахта і Лемкіна були різко поділені щодо запропонованих ними рішень великого питання: «Як закон може запобігти масовим убивствам?». «Захищати окрему особу», – каже Лаутерпахт. «Захищати групу», – каже Лемкін [3, с. 418].

Відповідно до ст. 2 Конвенції про запобігання та покарання злочинів геноциду, під геноцидом розуміються наступні дії, вчинені з наміром знищити, повністю або частково національну етнічну, расову чи релігійну групу як таку:

- 1) Вбивство членів такої групи;
- 2) Спричинення серйозних тілесних чи психічних ушкоджень членам групи;
- 3) Навмисне створення для будь-якої групи умов життя, які мають на меті призвести до фізичного знищення її цілком або частково;
- 4) Заходи з метою запобігання народжуваності в групі;
- 5) Насильницьке переміщення дітей з одної людської групи в іншу [4].

Важливо наголосити, що Р. Лемкін став першим із фахівців з міжнародного права, який визначив злочини сталінського комуністичного режиму проти українців як *геноцид*: «Те, про що я хочу говорити, – це, мабуть, класичний приклад радянського геноциду, його найдовший і найширший експеримент русифікації – винищення української нації» [5, с. 37]. Виступаючи в 1953 році в Нью-Йорку на відзначенні двадцятої річниці Великого Голоду, Р.Лемкін визначив *чотири основні етапи* винищення української нації комуністичним режимом:

Перший удар спрямований на інтелігенцію – мозок нації, – щоб паралізувати решту організму. У 1920-му, 1926-му і знову в 1930–1933 роках

учителі, письменники, митці, мислителі і політичні діячі були убиті, ув'язнені або депортовані.

Разом із цим ударом по інтелігенції ішов наступ на Церкви, священиків і вище духовенство – «душу» України.

Третє вістря радянської атаки було спрямовано на хліборобів – велику кількість селян-одноосібників, хранителів традицій, фольклору і музики, національної мови та літератури, національного духу України. Зброя, яку застосували проти них, є, мабуть, найстрашнішою – виморювання голодом [5, с. 39].

Четвертим кроком у тому процесі стала фрагментація українського народу шляхом поселення в Україні чужинців і водночас розпорошення українців по цілій Східній Європі. Таким чином була б знищена етнічна єдність та перемішані нації. Між 1920 і 1939 роками частка українців в населенні України знизилася з 80% до лише 63% [5, с. 40-41].

Такими були, на думку Р.Лемкіна, головні кроки систематичного нищення української нації, її поступового поглинання новою радянською нацією [5, с. 41].

Проте, історія має звичку повторюватися. 24.02.2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабний воєнний наступ на територію України. Російські війська скоюють масові злочини щодо України та Українського народу.

Виходячи з розуміння терміно-поняття геноцид, вважаємо, що Верховна Рада України цілком справедливо визнала «дії, вчинені Збройними силами Російської Федерації та її політичним і військовим керівництвом під час останньої фази збройної агресії Російської Федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, геноцидом Українського народу» [6].

Станом на 11 травня 2022 року парламенти шести іноземних країн (Естонії, Латвії, Канади, Польщі, Литви та Чехії) підтримали таку позицію [7].

«Це є геноцид, але не в сенсі етнічної приналежності, а в сенсі державної приналежності українців», – підкреслив радник голови Офісу Президента України М. Подоляк.

На завершення наголосимо: на наше переконання, покарання для осіб, винних у геноциді Українського народу, є невідворотним! Все буде Україна!

Список використаних джерел:

1. Голдмен А. Дискримінація. *Міжнародна поліцейська енциклопедія*: В 10 т. К.: Ін Юре, 2005. Т. II. Права людини у контексті поліцейської діяльності. С. 127.
2. Стеценко С.В. Дискримінація. *Юридична енциклопедія*: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: Українська енциклопедія, 1999. Т. 2: Д-Й. С. 195.
3. Сендс Ф. Східно-Західна вулиця. Повернення до Львова. Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. 652 с.
4. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
5. Лемкін Р. Радянський геноцид в Україні (стаття 28 мовами) / ред. Р. Сербин, упоряд. О.Стасюк. К.: Майстерня книги, 2009. 208 с. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/wpcontent/uploads/2019/04/978-966-2260-15-1.pdf>
6. Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text>
7. Вже 7 парламентів світу визнали дії російських окупантів геноцидом українського народу – Стефанчук. <https://hromadske.ua/posts/vzhe-7-parlamentiv-svitu-viznali-diyi-rosijskih-okupantiv-genocidom-ukrayinskogo-narodu-stefanchuk>
8. Панкевич О. З. Правова спадщина Г. Лаутерпахта і Р. Лемкіна: аспекти використання. *Концептуалізація та використання правової спадщини: матеріали Всеукраїнського круглого столу онлайн* (м. Одеса, 26 грудня 2018 р.). Одеса: НУ «Одеська юридична академія», 2018. С. 56–60.

ОНТОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Онтологія як розділ філософської науки дозволяє отримати цілісне предметне уявлення про будь-яке явище або процес. Особливістю онтологічного розуміння є можливість обробляти знання про досліджуваний об'єкт, у тому числі математично. Відповідно, онтологічне розуміння включає до себе модель структури та її елементів.

Отже, онтологія знаходить своє відображення у змісті певного явища або процесу. Слід відзначити, що згідно з тлумачним словником української мови, зміст – це те, про що говориться, розповідається де-небудь, те, що описується, зображується; суть, внутрішня особливість чого-небудь; певні властивості, характерні риси, які відрізняють дане явище, предмет від подібних явищ, предметів тощо; розумна основа, мета, призначення чого-небудь [1, с. 624]. Таким чином, ґрунтуючись на загальному понятті, визначаємо, що змістом адміністративно-правового забезпечення громадського контролю є відповідні категорії (складові елементи), які в сукупності створюють умови для ефективного, правильного та належного функціонування громадського контролю в Україні.

Щодо елементів змісту адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади, то В. Бойко вважає, що до них слід віднести: 1) судову публічну адміністрацію як владний суб'єкт адміністративно-правового забезпечення; 2) об'єкт адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади; 3) принципи адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади; 4) адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення ефективності

функціонування судової влади, їх зміст; 5) інші складники змісту адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади [2, с.99]. Доцільним також є приділення уваги думці науковців О.М. Гуміна та Є.В. Пряхіна, які виокремлюють такі п'ять елементів адміністративно-правового забезпечення: 1) об'єкт; 2) суб'єкт; 3) норми права (норми адміністративного права); 4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення [3, с.48]. До елементів механізму адміністративно-правового регулювання діяльності державних службовців А.Р. Решетнік відносить: норми адміністративного права, включаючи нормативні акти відомств, адміністративно-правові відносини управлінського та службового характеру; практичну діяльність апаратів, служб та окремих працівників і правозастосовні акти [4, с. 271]. Інші науковці виокремлюють такі елементи механізму адміністративно-правового регулювання: норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження джерела права; публічна адміністрація; принципи діяльності публічної адміністрації; індивідуальні акти публічної адміністрації; адміністративно-правові відносини; форми адміністративного права; тлумачення норм адміністративного права; методи адміністративного права; процедури реалізації адміністративно-правових норм; принцип законності [5]. Зі свого боку професор З.С. Гладун, розглядаючи механізм адміністративно-правового регулювання, виділяє в ньому елементи механізму та функціональні складові частини механізму. До елементів належать норми права, акти реалізації норм права, правові. До функціональних складових частин механізму адміністративно-правового регулювання належать юридичні факти, правова свідомість і правова культура, законність, акти тлумачення норм права, акти застосування норм права [6, с. 117].

Зважаючи на широку систему елементів змісту адміністративно-правового забезпечення, вважаємо за доцільне об'єднати відповідні елементи адміністративно-правового забезпечення громадського контролю у дві ключові групи. Таким чином, на підставі аналізу положень адміністративного права та

законодавства у сфері регулювання громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування в Україні, виділяємо таку систему елементів його змісту: 1) основні: об'єкт, суб'єкт, адміністративно-правові відносини; 2) додаткові: принципи, засоби, способи, форми та методи. Також, необхідно зауважити на тому, що порівнюючи вказані елементи між собою та оцінюючи їх вплив на адміністративно-правове забезпечення громадського контролю, слід констатувати, що всі зазначені вище елементи перебувають у постійній динаміці (зміні, трансформації, а також ступені впливу на громадський контроль). При цьому варто розрізняти громадянський, громадський, публічний, та неурядовий контроль [7, с.677-678].

Наведене вище дає змогу підсумувати, що адміністративно-правове забезпечення громадського контролю – це регламентована законодавством діяльність суб'єктів державно-владних повноважень, спрямована на забезпечення функціонування, упорядкування, розвиток та охорону суспільних відносин у сфері діяльності органів місцевого самоврядування через вчинення організаційно-правових та розпорядчих дій публічного характеру з метою виконання завдань та реалізації цілей громадського контролю.

Наявність ефективного адміністративно-правового забезпечення громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування в Україні дозволяє: 1) чітко розмежувати компетенцію щодо вчинення окремих дій у сфері громадського контролю; 2) з'ясувати особливості функціонування громадського контролю; 3) виявити колізії адміністративно-правового забезпечення громадського контролю.

Список використаних джерел:

1. Білодід І. К. Словник української мови: в 11-ти т. Київ: Наукова думка, 1970-1980.
2. Бойко В. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. Адміністративне право і процес. 1/2020. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/18.pdf>

3. Гумін О.М., Пряхін Є.В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nashp_2014_4_9.pdf

4. Решетнік А.Р. Деякі особливості механізму адміністративно-правового регулювання діяльності державного службовця в судовій установі. *Форум права*. 2015. № 1. С. 269–274.

5. Механізм адміністративно-правового запобігання та протидії корупції: Тереховлянська районна державна адміністрація. URL: <http://www.oda.te.gov.ua/tepebovlyansNa/ua/publication/content/6924.htm>.

6. Корсун С.І. Механізм адміністративно-правового регулювання запобігання фінансуванню тероризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2010. № 2. С. 116–118.

7. Kobets M., Tarasov S., Shopina I. Non-Governmental Control in the Sphere of National Security of Ukraine. *International Conference on Business, Accounting, Management, Banking, Economic Security and Legal Regulation Research (BAMBEL 2021)*. Atlantis Press, 2021. T.19. P. 677-678. URL: <https://doi.org/10.2991/aebmr.k.210826.034>

С. Ю. Петрів,

*здобувачка вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ).*

С. С. Єсімов,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративно-правових
дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ У СФЕРІ ПРЕВЕНЦІЇ ПРАВОПОРУШЕНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ НА ОСНОВІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Організація роботи у сфері запобігання правопорушенням неповнолітніх на основі використання інноваційних та інформаційних технологій є однією з важливих у системі правоохоронної діяльності.

Для неповнолітніх, які вчинили кримінальне правопорушення, характерні такі негативні прояви, як постійна демонстрація зневаги до норм загальноприйнятої поведінки; пристрасть до спиртних напоїв, наркотиків, що у азартних іграх; бродяжництво, систематичні втечі з дому, навчально-виховних та інших закладів; ранні статеві зв'язки, статева розбещеність; систематичне прояв, зокрема й у безконфліктних ситуаціях, злості, мстивості, грубості, актів насильницької поведінки; створення конфліктних ситуацій, постійні сварки у ній, тероризування батьків та інших членів сім'ї; культивування ворожнечі до інших груп неповнолітніх, що відрізняються успіхами у навчанні, дисциплінованою поведінкою; звичка до присвоєння всього, що погано лежить, що можна безкарно відібрати у слабого.

Сьогодні, в умовах воєнного стану, першорядним завданням правоохоронних органів має бути охорона підростаючого покоління від залучення в криміногенне, кримінальне середовище.

До суб'єктів запобігання кримінальним і адміністративним правопорушенням, скоєними неповнолітніми відносяться: спеціалізовані державні органи та організації, які здійснюють функцію профілактичного нагляду за неповнолітніми правопорушниками; державні та недержавні органи, громадські об'єднання та громадяни, які здійснюють функцію профілактичного контролю за неповнолітніми з поведінкою, що відхиляється від норми.

Основні технології соціальної роботи, що застосовуються у роботі ювенальної поліції: організаційно-управлінські; соціальна діагностика; соціальна корекція; соціальна адаптація; соціальний контроль; соціальна профілактика; соціальне обстеження; консультування та посередництво; соціальне забезпечення.

До обов'язків підрозділів ювенальної превенції Національної поліції (далі – ЮП) входить: участь у виявленні дітей та підлітків, які залишилися без піклування батьків; надання необхідної соціальної, правової, матеріальної, педагогічної допомоги; проведення профілактичних робіт із неблагополучними сім'ями; контроль за умовами проживання підопічних, навчанням, поведінкою, дозвіллям; виявлення осіб, які бажають стати опікунами, яка залишилася без піклування батьків; облік дітей та підлітків, переданих під опіку; надання опікунам та підопічним дітям всебічної допомоги; здійснення зв'язку з батьківським комітетом школи з метою знаходження найоптимальніших шляхів сприяння взаємодії сім'ї та школи.

До прийняття Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України законодавство регламентувало переважно роботу з підлітками, або які вже вчинили правопорушення, або що знаходяться в зоні ризику [1]. Виховно-профілактичну роботу необхідно здійснювати з усіма підлітками як запобіжні заходи, що створюють сприятливі соціальні умови у розвиток підлітка.

Через велику завантаженість (заповнення паперів, підшивка справ, збір документів) підрозділів ювенальної превенції, взаємодію з організаціями, що у вихованні підлітків, йде другий план.

Виконання роботи не завжди відповідає плануванню. Практичні заходи часто проводяться рідше, ніж належить. Сімейна реабілітація неповнолітніх є однією з дієвих, оскільки в сімейних відносинах проявляється повний спектр сімейних міжособистісних проблем, рідні та близькі члени сім'ї особливо активно впливають на розвиток дитини, її соціалізацію. Тому контакти з сім'ями та закладами освіти, де розвиваються неповнолітні діти, є дуже значущими для поліцейського з ЮП для прийняття рішень щодо «важких» підлітків.

Упровадження інформаційних технологій в діяльність поліції сприяло розробленню автоматизованого робочого місця інспектора з ювенальної превенції відповідно до Положення про інформаційно-комунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України, з метою скоротити витрати часу на оформлення документів, відстеження ситуації з конкретною дитиною [2].

На основі аналізу функціональних обов'язків інспектора з ЮП було виділено завдання, що підлягають автоматизації: облік сімей; облік неповнолітніх; облік правопорушень; облік профілактичних робіт; прогнозування кількості правопорушень; формування плану профілактичних робіт на звітний період; контроль за термінами проведення профілактичних робіт; формування звітів та документів.

Для графічного опису інформаційних потреб інспектора з ювенальної превенції за допомогою інформаційних моделей було використано методологію IDEF0 – функціонального моделювання та графічної нотації, призначеної для формалізації та опису різних процесів. Системне відпрацювання матеріалів дозволяє отримати на виході дані у межах інформаційної системи: уточнені списки сімей, батьків, неповнолітніх, плани проведення профілактичних робіт та акти щодо їх проведення, статистичні звіти щодо скоєних правопорушень та інші матеріали. Після побудови контекстної діаграми наступним кроком є побудова діаграми нульового рівня, що будується шляхом декомпозиції контекстної діаграми та складається з наступних підсистем: облік даних;

прогнозування кількості правопорушень; формування плану профілактичних робіт; контроль проведення профілактичних робіт; формування звітів та документів.

Для детальнішого моделювання системи використовується декомпозиція отриманих підсистем «Облік даних», що складається з п'яти: облік сімей; облік батьків; облік неповнолітніх; облік правопорушень; облік профілактичних робіт.

Впровадження автоматизованого робочого місця дозволяє інспектору з ЮП своєчасно здійснювати контроль за термінами проведення профілактичних робіт; формувати план проведення профілактичних робіт, виходячи з математичних обчислень; збільшити швидкість роботи з документами та даними; підвищити надійність зберігання даних; захистити дані від несанкціонованого доступу за рахунок автентифікації користувача у системі. Вивільняється час щодо проведення робіт безпосередньо з закладами освіти, з сім'ями та дітьми, з метою профілактики правопорушень серед неповнолітніх та створення умов для повноцінної соціалізації.

Попередження правопорушень неповнолітніх здійснюється інспекторами з ЮП на загальному та на індивідуальному рівні. Робота проводиться в основному за напрямками: обмеження впливу негативних соціальних факторів, пов'язаних із причинами та умовами скоєння правопорушень неповнолітніх; вплив на причини та умови, що сприяють цьому виду правопорушень.

Для підвищення ефективності роботи зі превенцією правопорушень неповнолітніх впроваджуються інноваційні методи та технології.

Відновне правосуддя (відновний підхід). Передбачає програми примирення потерпілих та правопорушників шляхом посередництва – медіації. У ході безпосередньої добровільної зустрічі потерпілого та правопорушника віч-на-віч у справах, які надходять від органів досудового слідства та судових органів, якщо правопорушник визнав факт скоєння правопорушення, медіатор намагається переконати обидві сторони примиритися.

Центральним моментом у цій практиці є створення умов для виправлення

зла, завданого конфліктами та кримінальним правопорушенням: переживань конфліктуючих сторін, травм жертв кримінального правопорушення, прагнення помститися, підвищення рівня агресії та злоби всіх залучених у конфліктну чи кримінальну ситуацію учасників.

Важливим результатом відновлювальної медіації може бути угода або договір примирення, що передається до органу, який організував медіацію. Договір (угода) може враховуватись цим органом (судом) при прийнятті рішення про подальші дії щодо учасників ситуації. Дії учасників технологій відновного правосуддя спрямовані на надання не стільки карального, скільки виховного впливу на неповнолітніх, які опинилися в конфлікті із законом.

Кейс-менеджмент технології. Кейс-менеджмент використовується як методика безперервного індивідуального супроводу неповнолітніх, які вчинили асоціальні вчинки, адміністративне чи кримінальне правопорушення.

Будучи важливою частиною відновного правосуддя у системі ювенальної юстиції, кримінального правосуддя щодо неповнолітніх, ця методика довела ефективність на практиці та продовжує удосконалюватися.

Практика діяльності поліції ювенальної превенції правопорушеннями неповнолітніх свідчить про те, що підвищення якості виховного впливу на підлітків з потребує впровадження інформаційних та інноваційних технологій, здатних забезпечити досягнення позитивних результатів.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС України від 19.12.2017 р. № 1044. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>
2. Про затвердження Положення про інформаційно-комунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України»: Наказ МВС України від 28.10.2017 р. № 676. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1059-17#n13>

Т.С. Подорожна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії держави і права
(Львівський торговельно-економічний університет)*

ПРАВОВА ДОКТРИНА, ПРАВОПОРЯДОК ТА КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ: ВЕКТОР ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Окремим напрямом юридичної науки міждисциплінарного змісту, який концептуально охоплює основні аспекти права як суспільного феномену, що створений і діє на конституційних засадах є теорія конституціоналізації правового порядку. Це нова наукова парадигма, що має свій специфічний предмет вивчення та методологічну основу. Через конституціоналізацію право стає не тільки таким, що системно відображає та утворює основні демократичні цінності, а й забезпечує їх оптимізацію відповідно до конституційних принципів і цілей, стаючи певним правогенеруючим феноменом. З огляду на це, важливою умовою розвитку вітчизняного права є комплексний аналіз теорії і практики конституціоналізації правового порядку, переосмислення норм чинного законодавства і, насамперед, положень Конституції України.

Актуальність таких досліджень зумовлена тим, що сьогодні фактично відсутні доктринально обґрунтовані механізми екстраполювання конституційно-правового знання у зміст правових норм. Зважаючи на це, потрібно науково осмислити й узагальнити практику Конституційного Суду України, яка є правовою основою для вироблення механізмів конституціоналізації правового порядку в Україні.

Реальне втілення конституції та законів у життя залежить від правосвідомості громадян, яка є основою правової культури: культури законодавства, культури органів державної влади, культури пересічних громадян. Правова культура населення проявляється в повазі до законів, їх

знанні, дотриманні та виконанні. Вона забезпечує здатність громадян захищати свої права та відповідати за виконання своїх обов'язків. У контексті означеної проблеми важливою також є культура суб'єктів законотворчості, яка обумовлює ефективність законотворчої діяльності держави, відповідність законів соціокультурним потребам, рівневі розвитку суспільства. Від правової культури влади залежить її авторитет і довіра до неї. Корупція, зловживання владою, неправомірні дії представників влади – головні чинники, які негативно впливають на правопорядок та його конституціоналізацію.

Тому ідея конституціоналізації, не зважаючи на існуючий науковий доробок, залишається переважно гіпотетичною та лише частково має відношення до реалій та «якості» правового порядку. Інтерес до процесів конституціоналізації відображає потребу сучасної юридичної теорії і практики у формуванні загальних системних основ правопорядку, чіткому розумінні ролі чинників, які впливають на становлення й розвиток правового упорядкування суспільних відносин, у виробленні чітких заходів і технологій (елементів механізму конституціоналізації) по забезпеченню та зміцненню правового порядку в контексті реалізації Основного закону. З огляду на це, дослідження, які охоплюють питання конституціоналізації права, правової системи і правового порядку, можуть розглядатись як самостійний напрям праводержавознавства [1, с. 58].

Сучасне тлумачення правопорядку є поєднанням положень теорії юридичного позитивізму та ідеології природного права. Правопорядок у загальному контексті розглядається, перш за все, як відображення юридичного буття, один із засобів функціонування й відтворення існуючого права. Водночас недостатньо розробленим залишається питання конституційних засад правового порядку (на існування в державі правопорядку безпосередньо вказує ст. 19 Конституції України) [2], про його опосередкованість в Основному законі як нормативній основі, яка містить соціально-правові цінності. Окремі спроби дослідження проблеми конституціоналізації правового порядку як процесу дотримання правил, встановлених Основним законом, поваги до

конституційних цінностей, формування правового світогляду, як гарантії дотримання прав людини не набули достатнього поширення у вітчизняній юриспруденції. Відтак сучасне осмислення правового порядку в умовах модернізованої правової системи вимагає відповідно і нової соціокультурної інтерпретації, альтернативних методологічних схем, що дозволяють усвідомити його місце і роль у процесі формування вітчизняної соціонормативної системи, яка ґрунтується на положеннях Основного закону.

Домінанта прав та свобод людини і громадянина, закріплена в чинній Конституції України, встановлення в суспільстві правозаконності та правопорядку пов'язані не лише з існуванням вимог юридичних норм, а й з тим, наскільки учасники суспільних відносин можуть скористатися своїми суб'єктивними правами, втілювати в життя свої правові вимоги чи претензії. Конституційні цінності, закріплюючи основи правопорядку, основні права людини і громадянина, визначають оптимальні параметри аксіологічного поля конкретної правової системи. Значення конституційних цінностей отримує своє відображення через систему конституційних принципів і виражається в тому, що останні детермінують законотворчий процес, закріплюють критерії конституційності норм права, забезпечують найоптимальніший розвиток особи, суспільства і держави на основі балансу приватних і публічних інтересів.

Дослідження доктринальних засад Конституції України та інших нормативно-правових актів, судової практики (зокрема рішень Конституційного Суду України) дозволило багатьом ученим запропонувати зміни до чинного законодавства, а в окремих випадках – і прийняття нових законів, які удосконалили процес конституціоналізації правового порядку, забезпечили його ефективність. Окреслені у наукових працях висновки є важливими та необхідними у забезпеченні правопорядку, адже без нього неможливі: побудова громадянського суспільства і правової держави; ефективне функціонування інститутів демократії, реалізація прав і свобод людини, зміцнення гарантій їх забезпечення та захисту; чітка робота державного апарату, всіх його ланок, органів, структур, посадових осіб; боротьба зі злочинністю, корупцією, правовим

свавіллям, тероризмом; забезпечення правотворчого та правозастосовного процесів; формування правової культури й підвищення правосвідомості громадян і всього суспільства тощо.

Отже, новизна зазначених проблем, що розв'язуються вітчизняною наукою, стан правозаконності і правопорядку вимагає з'ясування природи правового порядку як юридичної категорії та явища правової дійсності; обрання певного методологічного інструментарію для подальшого дослідження проблем конституціоналізації правового порядку; окреслення системи чинників, які впливають на даний процес; визначення основних умов і юридичних підстав конституціоналізації правового порядку; характеристику стану наукової розробки проблеми конституціоналізації права в цілому і правового порядку зокрема; з'ясування складових механізму конституціоналізації правового порядку і виокремлення основних гарантій його забезпечення; розкриття ефективності конституціоналізації правового порядку крізь призму ефективної дії правових норм, висвітлення основних критеріїв цього процесу; визначення зв'язку реалізації конституції та ефективності конституціоналізації правового порядку в контексті конституційності національного законодавства та його якості; характеристики стану і шляхів вдосконалення правової системи.

Якщо звернутися до доктрини, то термін конституціоналізація правопорядку розглядається в ній в рамках конституційної телеології як науки про цілі і завдання конституційного регулювання та визначається відповідно до судового викладу норм Конституції і законодавчого забезпечення їх реального втілення в життя. Основу конституційної телеології становлять конституційні принципи і цінності, що виводяться через інтерпретацію конституційно-правових норм уповноваженими суб'єктами в практиці конституційного правосуддя.

Конституціоналізація розглядається в різних зрізах. Наприклад, «ідеологічна» конституціоналізація, під якою розуміється вивчення основоположних конституційних ідей та принципів і їх конкретизація в різних галузях права. «Нормативна» конституціоналізація – забезпечення

відповідності прийнятих нормативно-правових актів або окремих положень законів Конституції України. «Практична» конституціоналізація передбачає конституціоналізацію застосування права і правозастосовної практики. Безумовно, наукові розробки спрямовані на виявлення механізмів втілення правових ідей і положень в практику конституційного будівництва. З іншого боку, наука не могла б належно виконати свої завдання, якби не спиралася на практику. Тому джерелом науки є діяльність органів державної влади, всіх суб'єктів правових відносин, що здійснюється на основі норм конституційного права. Тож в сучасних умовах особливого значення для розвитку науки конституційного права і конституційно-правової доктрини набуває практика органів конституційного правосуддя.

Сформувати головні напрямки конституціоналізації дозволяє інтеграційний підхід до вивчення Конституції України як чинника, що об'єднує правову систему. Вчені, які дотримуються цього підходу, основним призначенням конституційних норм вважають об'єднання всіх інститутів та галузей національного права в єдину, взаємопов'язану, організовану систему. При цьому завданням конституційного права і надалі є визначення цілей права, встановлення основних принципів, необхідних для всіх галузей права. Така ідея інтеграційної ролі конституційного права як основної знаходить підтримку і просування в сучасній науці права. Безсумнівно, дуже важливе розуміння і втілення ідеї конституціоналізації правосвідомості та створення конституційно спрямованої професійної свідомості юристів як підґрунтя зміцнення конституційного правопорядку і конституційного правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Подорожна Т.С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 536 с.
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.06.2022).

В. А. Приймак,

*ад'юнкт наукового відділу організації підготовки
та атестації науково-педагогічних кадрів
науково-методичного центру організації
наукової та науково-технічної діяльності
(Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського)*

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ В ОРГАНАХ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

Розуміння причин та умов, які сприяють вчиненню корупційних правопорушень, дозволяє скоординувати зусилля на їх виявлення і запобігання. При цьому варто пам'ятати, що перевірки та декларування як традиційні інструменти виявлення корупційних правопорушень у період дії правового режиму воєнного стану не застосовуються. Вказане обумовлює необхідність пошуку інших дієвих антикорупційних інструментів, до яких можна віднести численні соціологічні опитування, проведення фокус груп, аналіз публікацій в засобах масової інформації та ін.

Вказане обумовлює важливість вироблення нових стратегічні напрямів удосконалення превентивних антикорупційних механізмів в органах військового управління, оскільки корупційні ризики негативно впливають на боєздатність військових частин Збройних Сил України та інші складові сектора безпеки і оборони [1, с.48].

Слово «стратегія» походить від давньогрецьких слів «stratos» – «армія» та «agos» – «я керую». Відповідно, поняття «стратегія» первинно тлумачили як мистецтво або наука ведення воєнних дій [2]. Стратегії визначають спосіб дій організації на тривалу перспективу з урахуванням ключових факторів оточуючого середовища, вплив на які є необхідним для досягнення поставлених цілей. Стратегічне планування в секторі безпеки і оборони включає базові програмні документи, такі, як Стратегія національної безпеки

України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. Захист особи, суспільства та держави від правопорушень, зокрема корупційних, забезпечення відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди у вказаному документі віднесено до напрямів реалізації пріоритетів національних інтересів України. І, відповідно, утвердження принципу нульової толерантності до корупції, забезпечення ефективної діяльності органів, які запобігають корупції та протидіють корупційним правопорушенням, віднесено до пріоритетних завдань правоохоронних, спеціальних, розвідувальних та інших державних органів відповідно до їх компетенції [3]. Наказом Міністерства оборони України від 31 серпня 2021 року № 264 було затверджено Антикорупційну програму вказаного Міністерства на 2021-2024 роки. У вказаному документі конкретизовані заходи запобігання та протидії корупції.

На підставі аналізу нормативно-правової бази та практики діяльності органів військового управління у сфері запобігання корупції, можна виокремити наступні стратегічні напрямки удосконалення превентивних антикорупційних механізмів в органах військового управління.

По-перше, оцінка корупційних ризиків, що включає: а) аналіз антикорупційних повідомлень; б) визначення причин та умов, які сприяють вчиненню корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією; в) уточнення переліку корупційних ризиків відповідно до актуальної ситуації.

По-друге, зменшення впливу факторів, пов'язаних з конфліктом інтересів: а) мінімізація можливості виникнення конфлікту інтересів; б) врегулювання конфлікту інтересів у разі його виникнення.

По-третє, зміцнення системи декларування як запобіжника вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією: а) забезпечення своєчасного подання декларацій особами, уповноваженими на виконання функцій держави; б) збільшення рівня достовірності інформації, що міститься у деклараціях осіб, уповноважених на виконання функцій держави.

По-четверте, формування у військовослужбовців нульової толерантності до корупції: а) виховання високого рівня доброчесності військовослужбовців; б) зміцнення внутрішньовідомчої корпоративної етики антикорупційної спрямованості.

Безумовно, правовий режим воєнного стану наклав свій відбиток на реалізацію деяких з означених заходів. Так, тимчасово обмежено використання декларування та низки інших заходів фінансового контролю. Однак запобігання корупції як напрям діяльності держави зберігає свою актуальність.

Список використаних джерел:

1. Шопіна І.М., Тарасов С.В. Корупційні ризики, які впливають на боєздатність військових частин Збройних Сил України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. №4/2 (52). С.47-52.

2. Бурик З. Генеза понятійно-категоріального апарату стратегічного управління. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2014. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2014_1_2

3. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

М. О. Приліпко,
*аспірант кафедри адміністративного,
фінансового і банківського права
(Міжрегіональна Академія управління персоналом)*

ПИТАННЯ ВИРОБЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВИХ ПОСАДОВИХ ОСІБ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

У теоретичних джерелах висловлювалася думка, що методи правового забезпечення – це заходи юридичного впливу, що застосовуються у правовому регулюванні суспільних відносин. У теорії адміністративного права виділяють наступні методи забезпечення прав і свобод громадян: субординації, тобто імперативний метод, який реалізується шляхом регулювання суспільних відносин на владно-імперативних засадах; а також координації, тобто диспозитивний метод, який реалізується шляхом надання суб'єктам суспільних відносин рівних можливостей у своїй поведінці [1, с.89]. Як можна побачити, у вказаному підході відбувається ототожнення адміністративно-правового забезпечення та адміністративно-правового регулювання, що викликає доцільність у межах процитованого підходу виокремити два притаманних ще радянській правовій науці методи субординації та координації. Безумовно, вказані методи зберігають свою актуальність і сьогодні, разом з тим розвиток науки адміністративного права сприяв узагальненню та обґрунтуванню існування багатьох інших методів, які дозволяють більш повно розкрити потенціал системи публічного управління.

Дещо схожим є визначення, яке міститься у підручнику «Теорія держави та права», виданому у 2008 році. Автори зауважують, що правове забезпечення здійснюється певними методами, які координують діяльність суб'єктів права або реалізуються за допомогою їх субординаційної підлеглості у процесі виконання або використання норм права [2, с.118]. Як можна побачити, автори

під час визначення сутності досліджуваних методів звертаються до їх класифікації, яка включає методи субординації та координації. Слід також відмітити, що чомусь із чотирьох форм реалізації права названо лише дві, а дотримання та застосування чомусь залишилися за межами наведеного визначення.

Спробуємо звернутися до сутності категорії «метод». У загальнонауковому розумінні метод – це спосіб побудови й обґрунтування системи філософських знань; сукупність прийомів і операцій практичного і теоретичного освоєння дійсності. Своїми генетичними коренями метод бере початок із практичної діяльності. Прийоми практичних дій людини із самого початку повинні були узгоджуватися з властивостями і законами дійсності, з об'єктивною логікою тих речей, з якими вона мала справу. Розвиток і диференціація методів мислення в ході розвитку пізнання привели до вчення про методи – методологію. Сучасна система методів науки така ж різноманітна, як і сама наука. Існує безліч різних класифікацій методів. Кажуть, наприклад, про методи експерименту, обробки емпіричних даних, побудови наук, теорій і їх перевірки, викладання наук, результатів тощо. За іншою класифікацією методи поділяються на філософські та спеціально-наукові. Ще одна класифікація спирається на різні методи якісного і кількісного вивчення реальності. Поглиблення взаємозв'язків наук приводить до того, що результати, моделі й методи одних наук дедалі ширше використовуються в інших, відносно менш розвинутих науках [3, с.486-487]. Поява або виокремлення нових галузей права тягне за собою перегляд як методів правового регулювання, так і методів наукового пізнання [4; 5, с.24]. Отже, методи адміністративно-правового забезпечення мають своїм корінням практичну діяльність у сфері нормотворчості та публічного управління, а причинами свого виникнення – необхідність узагальнити та унормувати таку діяльність.

Одночасно методи адміністративно-правового забезпечення тісно пов'язані з вирішенням тих практичних питань, які виникають у суспільних відносинах та потребують правових відповідей. Проблема доброчесності

військових посадових осіб належить до таких питань, при цьому складність врегулювання відносин у вказаній сфері обумовлюється наявністю складного комплексу відносин різної етимології – як правових, так і морально-етичних. І, якщо правові відносини однозначно потребують використання правових методів, то морально-етична сфера є менш структурованою, тому потребує скоріше використання засобів так званого «м'якого» права, ніж жорстких конструкцій правового регулювання. Це обумовлює важливість концепції моделювання бажаної правової поведінки військовослужбовців, яка має прийти на зміну установкам щодо пріоритетності дисциплінарного та інших видів стягнень у системі виховних впливів.

На підставі вказаного вище можна сформулювати наступне визначення досліджуваної категорії. Методи адміністративно-правового забезпечення доброчесної поведінки військових посадових осіб у Збройних Силах України – це найбільш усталені правові прийоми та способи досягнення виконання військовослужбовцем тих дій, які він зобов'язаний реалізовувати під час несення служби, та утримання від заборонених та небажаних дій (бездіяльності).

Класифікація методів адміністративно-правового забезпечення доброчесної поведінки військових посадових осіб у Збройних Силах України включає наступні групи методів:

а) методи «жорсткого» права, до яких належать методи субординації та координації,

б) методи «м'якого» права, зокрема, методи правової гармонізації, уніфікації, моделювання бажаної поведінки військовослужбовців, інтеріоризації вимог доброчесності у свідомість військових посадових осіб.

Методи адміністративно-правового забезпечення доброчесної поведінки військових посадових осіб у Збройних Силах України характеризуються наступними особливостями: а) вони не завжди носять легальний характер; б) в них поєднується правові й морально-етичні елементи; в) використання досліджуваних методів має лонгітюдний характер і розташовано на тривалі

застосування, що обумовлено тривалістю процесів формування установок особистості в її професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Каращенко А.І. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції у митних органах України: дис. ...канд.юрид.наук: 12.00.07. – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Ужгород, 2019. 242 с.
2. Галуцько В. В. Теорія держави та права: конспект лекцій / В. В. Галуцько, Г. О. Пономаренко, В. К. Шкарупа; за заг. ред. В. К. Шкарупи. Херсон: ВАТ «ХМД», 2008. 280 с.
3. Гончаренко С.У. Метод. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний редактор. В. Г. Кремін. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Гуцин О.О., Шопіна І.М. Актуальні проблеми сучасного стану розвитку воєнного (військового) права як науки і навчальної дисципліни. Форум права. 2017. № 2. С. 144–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_2_24
5. Інформаційна культура: правовий вимір: монографія/ за ред. К. І. Бєлякова. Київ, КВІЦ, 2018. 168 с.

І. М. Проць,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОГО ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ І СВІТІ

Через двадцять п'ять років після всесвітньої Пекінської конференції, коли рух за гендерну рівність зайняв визначне місце на глобальному порядку денному, жінки продовжують боротися за свої права. Досягнення гендерної рівності вимагає визнання того, що кожна законодавча ініціатива, стратегія чи програма по-різному торкаються жінок і чоловіків, враховуючи, що вони мають різні погляди, потреби, інтереси, ролі та ресурси. Ці відмінності можуть бути підкріплені расовою чи етнічною приналежністю, становищем у суспільстві, віком та іншими факторами. Рішення, що приймаються, повинні враховувати відмінності між жінками та чоловіками, дівчатками та хлопчиками з погляду їх досвіду та конкретних життєвих обставин. Досягнення гендерної рівності не означає, що жінки стають такими ж, як чоловіки, але передбачає ситуацію, коли права чи можливості людини не залежать від її або її біологічної статі та гендерної ідентичності [1, с. 166].

Юридична рівність не завжди зумовлює рівність фактичну. Саме тому постає нагальне завдання інтегрування гендерного підходу в державну політику України як на національному, так і на місцевому рівнях.

Існує безліч підходів до розгляду гендерної проблематики в різних сферах. Не виняток і сфера доступу до надання адміністративних послуг. Гендерні стереотипи та забобони, дискримінація, економічна залежність, неграмотність, міграція та безліч інших факторів негативно впливають на такий доступ жінок нарівні з чоловіками.

Рівність можливостей у наданні адміністративних послуг – це не лише правова, а й соціально-економічна, культурна проблема. Природні відмінності між чоловіком і жінкою, ні в якому разі, не повинні негативно відбиватися при наданні послуг жінкам і чоловікам, спричиняти дискримінацію. Гендерна нерівність - характеристика соціального устрою, згідно з якою різні соціальні групи, в даному випадку - чоловіки і жінки, володіють стійкими відмінностями і нерівними можливостями в суспільстві.

На практиці у багатьох країнах таке завдання як досягнення гендерної рівності значною мірою сприймається як жіноча проблема. При цьому спостерігається зростаючий інтерес урядів та міжнародного співтовариства до ролі чоловіків та хлопчиків у просуванні мети гендерної рівності. Це пов'язано з усвідомленням того, що гендерна асиметрія - це діагноз усьому суспільству. Постановка питання про значущість та необхідність посилення уваги до того, що чоловіки та хлопчики можуть відігравати критичну роль у досягненні гендерної рівності, відносно нова та в рамках ООН, яка не приділяла належної уваги їхній ролі у реалізації завдання досягнення гендерної рівності. Перенесення акценту з проблем жінок на гендерні взаємини дозволило посилити увагу до питань значущості ролі чоловіків [2, с. 95-96].

Концепція гендерної рівності охоплює весь спектр прав та можливостей - від доступу до ресурсів (наприклад, до послуг охорони здоров'я) та правового захисту до можливості приймати рішення в особистій та громадській сферах, у тому числі брати участь у політичному житті суспільства.

ООН відстежує розвиток рівноправності, становлячи міжнародний індекс гендерної нерівності. Він заснований на таких ключових показниках: рівень зайнятості; рівень освіти; частка місць у парламентах; частота випадків вагітності та пологів серед дівчаток-підлітків; рівень материнської смертності.

Цей індекс демонструє, що за рідкісними винятками рівень гендерної рівності співвідноситься з рівнем економічного розвитку - найвищі показники спостерігаються в основному в розвинених країнах, а найнижчі - у найменш розвинених.

Урахування гендерних аспектів у встановленні законодавства України повинне розв'язати також проблеми органів державного управління. Саме інтеграція гендерних тем у законодавство повинне забезпечувати гарантування рівних прав і можливостей як чоловіків, так і жінок, а також однакове ставлення до двох статей [3, с. 77].

Можна виділити декілька передумов встановлення та розвитку гендерної політики у нашій країні:

- історичні (поява феміністичних рухів та їхній вплив на суспільство, розвиток великої кількості жіночих організацій, утвердження різноманітних документів, які покращують становище жінки у суспільстві та в усіх сферах її життя);

- культурні (образ жінки-матері в суспільстві за час існування патріархального устрою);

- медичні (встановлення програми «Планування сім'ї» та програм профілактики зі збереження репродуктивного здоров'я);

- політичні (збільшення чисельності жінок у Верховній Раді України, також у органах місцевого самоврядування);

- освітні (впровадження гендерної освіти у школах, університетах, збільшення кількості лекцій, вебінарів на тему гендерної рівності, проведення гендерних досліджень та створення для таких досліджень спеціально-облаштованих лабораторій);

- соціальні (насильство у сім'ї);

- демографічні (висока і рання смертність чоловіків, зменшення народжуваності та демографічне старіння населення. Починаючи з 1991 року в Україні спостерігається тенденція до зменшення кількості чоловіків. Різниця становить приблизно 3,5 млн.) [4];

- економічні (жінки характеризуються нижчим рівнем економічної активності, а також зайнятості, у них наявний вищий рівень безробіття, зарплата жінок становить 68% заробітної плати чоловіків).

Сьогодні, у час війни, гендерне питання є дуже актуальним та ним займається велика кількість учених. Міжнародне співтовариство вийшло на високий рівень самоусвідомлення та починається розвиток у гендерній галузі. Це відбувається завдяки вищезазначених передумов, які викликають рівне, а найголовніше – рівноправне ствердження жінки на рівні з чоловіком в усіх проявах та сферах життя [5, с. 105].

На перший погляд ця проблема може здатись зовсім непримітною та простою, але вона насправді дуже складна і носить у собі важливий характер.

Список використаних джерел:

1. Агеєва В. Основи теорії гендеру: навч. посібник. К.: «К.І.С.», 2004. 481 с.
2. Гендерні медійні практики: навчальний посібник із тендерної рівності та недискримінації для студентів вищих навчальних закладів. Колектив авторів; заг. ред. С. Штурхецький. Київ, 2014. 206 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/284966?download=true>
3. Пухтецька А. Принципи адміністративного права у країнах Європейського Союзу та в Україні. *Право України*. 2017. № 7. С. 76–82.
4. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. URL: <http://old.razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf>
5. Руднєва О. Гендерна рівність як принцип законодавства України. *Право України*. 2018. № 4. С. 104–108.

І.М. Проць,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Д.В. Плебанська,
здобувачка вищої освіти 2 курсу Інституту права
освітнього ступеня «Бакалавр»
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ У МІЖНАРОДНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ

На законодавчому рівні чітко визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (стаття 3 Конституції України) [1]. Спрямованість діяльності держави визначається саме колом прав і свобод людини, системою гарантій їх забезпечення. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Усвідомлюючи це, органи державної влади повинні вживати заходів щодо створення належних умов для забезпечення прав і свобод громадян, недопущення їх порушення та відновлення порушених прав.

У 1997 році Україна зробила важливий крок для всебічного утвердження прав і свобод людини і громадянина, ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, відповідно до преамбули якої уряди знову підтвердили «свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать»[2].

Як у випадку ведення традиційної війни, так і за гібридних або нерегулярних конфліктів, населення, що перебуває у зоні збройного конфлікту, потерпає від порушення їх основоположних прав людини і громадянина. У таких випадках існує не лише постійна загроза життю, здоров'ю і майну цих осіб. Порушується нормальний порядок життя таких людей, у них виникає низка додаткових проблем і непритаманних мирному часу обов'язків.

Від початку збройного конфлікту на сході України, розпочатого та підтримуваного РФ, конституційний лад на цій території України фактично припинив своє існування. Як зазначається у доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини, цивільне населення України заплатило найвищу ціну внаслідок значних порушень та зловживань у сфері прав людини, відсутності безпеки та колапсу верховенства права.

Зокрема, збройний конфлікт суттєво позначається на безпеці жінок, дітей, літніх людей і людей з обмеженими фізичними можливостями. Світовий досвід доводить, що гендерна дискримінація і насилля можуть використовуватися як засіб ведення війни, як це було, зокрема, під час конфлікту у Боснії і Герцеговині у 1990-х роках. [3].

Сутність права на свободу та особисту недоторканність визначено як неприпустимість впливу на особистість проти її волі за умови дотримання людиною інтересів інших осіб, суспільства і держави. Юридична форма цього права передбачає, що межі допустимості впливу на особистість визначаються, а також гарантуються державою.

Право на свободу і право на особисту недоторканність є окремими правами, проте вони тісно пов'язані між собою.

Закріплення права на свободу та особисту недоторканність було здійснено в таких нормативно-правових актах, як: Велика Хартія Вольностей; Петиція про права ; Декларація прав людини і громадянина. На міжнародному рівні право на свободу та особисту недоторканість уперше було закріплено в Загальній декларації прав людини, а згодом і в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і

культурні права, у Віденській декларації, які стали підґрунтям для подальшого розвитку цього права та закріплення в законодавствах більшості країн світу, у тому числі й України.

Зазначено, що у Європі провідною організацією у галузі прав і свобод є Рада Європи. Основними джерелами європейської системи загальновизнаних прав людини в рамках Ради Європи є: Європейська Конвенція про захист прав людини та основних свобод; Європейська Конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; Європейська соціальна хартія; Рамочна Конвенція про захист національних меншин [4, с. 43].

У ст. 3 Загальної декларації прав людини встановлено, що «кожна людина має право на життя, на свободу та особисту недоторканність». Наступні статті декларації уточнюють положення, закріплюючи, що: ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство або работоргівля забороняються в усіх їх видах; ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження чи покарання; ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання; кожна людина має право вільно пересуватися і вибирати собі місце проживання у межах кожної держави, а також право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну; кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії, а також на свободу переконань.

Держави, що приєдналися до вказаних нормативних актів, зобов'язані привести своє національне законодавство у відповідність з їх вимогами. Таким чином, міжнародно-правові акти мають верховенство над внутрішнім законодавством. А це надає можливість громадянину, політичні чи громадянські права якого порушені, звернутися за захистом безпосередньо до Комітету з прав людини при ООН, якщо він вичерпав можливості захисту, надані національним законодавством. Міжнародно-правові документи визначили той універсальний комплекс основних прав та свобод, який у єдності з конституційними правами повинен забезпечити нормальну життєдіяльність

індивіда. Якщо певне право людини не отримало конституційного закріплення з боку держави, воно визнається таким на основі міжнародних актів, оскільки пріоритет міжнародного права щодо внутрішньодержавного у сфері прав людини є загальновизнаним принципом міжнародного співтовариства [5, с. 383].

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215.
3. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16.11.2016 р. – 15.06. 2017 р. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини- http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UARreport17th_UKR.pdf
4. Пожар О. М. Процесуальні засади (гарантії) права на особисту недоторканність як суб'єктивного права громадян. *Митна справа*. 2013. Вип. 4, ч. 2, кн. 2. С. 43–49.
5. Рабінович М. Л. Міжнародні та регіональні стандарти захисту прав людини у контексті діяльності транснаціональних корпорацій. *Право і суспільство*. 2013. № 6.2. С. 383-387.

І.М. Проць,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

О.О. Петелька,
адвокат

МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ

Право на свободу та особисту недоторканність є одним із найбільш вагомих та значущих прав людини. Запобігання свавільному позбавленню свободи розглядається як один із головних принципів охорони прав людини [1, с. 112].

Права людини, незважаючи на їх безперечну найвищу цінність у правовій демократичній державі, не можуть бути зведені в абсолют і бути завжди і в усіх випадках недоторканими, адже в сучасних умовах розвитку будь-якої держави практична діяльність осіб і органів, які ведуть боротьбу з війною, неможлива без обмеження конституційних прав людини. Повинна існувати система дієвих гарантій цих прав, де, навіть за необхідності їх обмеження, воно було б обґрунтованим та законним. Саме тому в основних міжнародних актах з прав людини закріплено відповідні гарантії, у тому числі і право кожної людини на свободу і особисту недоторканність.

Міжнародно-правові пакти належним чином сприяють розвитку внутрішнього законодавства країн світової спільноти у напрямі як забезпечення прав і свобод людини, так і встановлення законних підстав їх обмеження. Євроінтеграційні процеси, до яких долучилася Україна, впливають на всі сфери суспільного життя, в тому числі і на внутрішнє право. Перш за все це проявляється у пристосуванні чинних правових норм до загальновизнаних

стандартів у тій чи іншій сфері, що є результатом виконання Україною її міжнародних зобов'язань [2].

Війна є невід'ємною частиною історії людства. Протягом тривалого часу війна залишалася поза правовим регулюванням. Перші міжнародно-правові норми гуманітарного спрямування з'явилися лише в середині XIX століття, коли за ініціативою Анрі Дюнана почав зароджуватися Міжнародний рух червоного хреста. Однак більшість міжнародно-правових норм, націлених на полегшення долі жертв війни, стосувалися лише міжнародних конфліктів. Сторони конфлікту не є необмеженими ані у виборі засобів і способів ведення війни, ані у виборі цілей для нападу. Так само вони зобов'язані захищати жертв від впливів і наслідків війни. Ці основоположні ідеї відображені у нормах і принципах міжнародного права, яких має дотримуватися кожен і з огляду на гуманітарні міркування обмежувати застосування сили. З часом та з огляду на надзвичайну жорстокість внутрішніх збройних конфліктів, держави поступово почали визнавати необхідність певних правових норм, покликаних полегшити долю людей, що стали жертвами таких внутрішніх конфліктів. Більше того, держави визнали, що окремі ситуації не можна розглядати як суто внутрішні, а навпаки вони стосуються міжнародного співтовариства в цілому [3, с. 167-168].

Для безпеки особи важливе значення має й гарантування поваги до приватного і сімейного життя, до житла і таємниці кореспонденції. Поки зазначені права не будуть реально захищені, не може йти мови про особисту безпеку. Зокрема, стаття 5 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, закріплюючи право кожної людини на свободу і особисту безпеку, забороняє свавільні арешти або утримання під вартою. Варто зазначити, що особливо під час ведення війни, багато осіб потрапляють в колонії держав, які безпосередньо починають бойові дії.

Конституція України увібрала в себе визнані у світі стандарти основних міжнародно-правових актів у галузі захисту прав людини. Інститут недоторканості включає фізичну і духовну недоторканість, свободу діяти,

розпоряджатися собою, тобто не знаходитися під контролем. Згідно з одним із рішень Комітету ООН з прав людини порушенням ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права визнається неспроможність або небажання державної влади забезпечити особисту недоторканість, навіть якщо посягання не пов'язане із позбавленням волі і виражається у небезпеці її втратити, погрозі життю або здоров'ю людини, переслідуванні з боку влади або приватних осіб.

Слід також враховувати, що на даний час в окремих районах Донецької і Луганської областей тимчасово припинена діяльність державних (у тому числі правоохоронних) органів України, діють незаконні збройні формування та присутні військові частини збройних сил Росії, Україна не контролює значну ділянку державного кордону з Росією. За таких умов Україна не може гарантувати додержання прав людини на відповідній території в повному обсязі. Проте громадянам України, що проживають на тимчасово окупованих територіях, мають бути запропоновані механізми забезпечення їх прав і свобод на підконтрольній Україні території [4, с. 213].

Питання конституційно-правового закріплення основ взаємовідносин особи та держави, визнання пріоритетності розвитку громадянського суспільства, а також чіткого законодавчого визначення та належного практичного гарантування прав і свобод людини відіграють особливо важливу роль у функціонуванні будь-якої демократичної держави, особливо в умовах внутрішнього збройного конфлікту.

Стан забезпечення прав і свобод особи є найважливішим критерієм оцінки функціонування держави, який свідчить про її демократичний (або недемократичний) характер. В Україні ця проблема набула надзвичайно важливого значення після подій Революції гідності (листопад 2013 року – лютий 2014 року), а із часу окупації Російською Федерацією Криму і частини Донецької, Луганської області, вона трансформувалася у чинник, що суттєво впливає на стан національної безпеки держави.

Механізм забезпечення права на свободу та особисту недоторканність в Україні не віднайшов ефективного впровадження. Основні проблеми з правами

людини, закріпленими у Конституції України та міжнародно-правових актах, пов'язані не з текстом статей і навіть не з їх порушенням, а із загальним ставленням до них з боку політиків, посадових осіб правоохоронних органів і громадян [5, с. 86].

Законодавство гарантує захист прав та основних свобод громадян у державі та за її межами за будь-яких внутрішньополітичних, соціально-економічних та інших обставин. Захист цих конституційних норм під час врегулювання збройного конфлікту на сході України виступає однією з невід'ємних складових відновлення нашої територіальної цілісності. Перемога у війні, яку розв'язала проти нас Російська Федерація, може бути досягнута не лише суто військовими засобами, а й за рахунок цілеспрямованої державної політики, спрямованої на консолідацію українського суспільства, зокрема, через нормативно-правове забезпечення рівних прав і свобод усіх громадян, незалежно від їхнього місця проживання, статусу, чи електоральних уподобань [6, с. 154].

Сучасне міжнародне право в галузі прав і свобод людини вимагає від держав постійного моніторингу виконання та вдосконалення власного законодавства у цій сфері. При цьому, питання забезпечення, охорони та захисту прав людини не розглядаються міжнародною спільнотою як суто внутрішня справа держави. Принципово важливим є усвідомлення необхідності забезпечення прав людини за будь-яких обставин. Загальним принципом міжнародного права щодо збройних конфліктів є те, що має бути забезпечене гуманне ставлення до цивільного населення та осіб, які вийшли зі складу збройних сил обох сторін чи перестали брати участь у військових діях.

Гарантії, є частиною національного законодавства та виступають превентивними важелями регулювання належного застосування до осіб заходів державного примусу.

Список використаних джерел:

1. Задорожній О.В. Порушення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права. Київ: 2015. 712 с.
2. Назаров В. В. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на вдосконалення стандартів обмеження конституційних прав людини *Європейські перспективи* № 1, 2011URL. http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evp/2011_1_1/Nazarow.Pdf
3. Вітошинський Б.М. Війна і міжнародне право Київ : УВС ім. Ю. Липи, 2014. 559 с.
4. Мицик В. В., Буроменський М. В., Буткевич О. В. Міжнародне публічне право: підручник. Право. Т. 1. Основи теорії. 2019. 416 с.
5. Нестерович В.Ф.Верховенство права та забезпечення прав людини на тимчасово окупованих територіях України. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Т. 200. *Юридичні науки*. С. 85–92.
6. Сироїд Т. Л., Фоміна Л. О. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Харків : Право, 2019. 310 с.

П. М. Рабінович,
доктор юридичних наук, професор
академік Національної академії правових наук України,
Заслужений діяч науки і техніки України
завідувач Львівської лабораторії прав людини і громадянина
(НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України)

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВІЙ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Практично відразу після агресивного вторгнення військ Російської Федерації в Україну 2 березня 2022 року Генеральна Асамблея ООН на спеціальній позачерговій сесії ухвалила Резолюцію ES-11/1 щодо агресії проти України. У цій Резолюції Генеральна Асамблея ООН висловила вимогу Російській Федерації залишити визнану суверенну територію України й висловила серйозну стурбованість і засудила напади на цивільне населення та інфраструктуру.

Далі узагальнимо основні міркування, що їх висловила Рада ООН з прав людини у Резолюціях від 4 березня 2022 року 49/1 «Становище у сфері прав людини в Україні внаслідок російської агресії» та від 12 травня 2022 року S-34/1 «Погіршення ситуації з правами людини в Україні викликане російською агресією».

Щодо агресії. Рада ООН з прав людини (далі – Рада) рішуче засудила агресію проти України, вчинену РФ, а також порушення та утиски прав людини і порушення міжнародного гуманітарного права внаслідок цієї агресії. Вона підтвердила свою рішучу відданість суверенітету, політичній незалежності, територіальній цілісності та єдності України в межах її міжнародно визнаних кордонів і знову нагадала про невідкладну необхідність російській Федерації негайно припинити свою агресію проти України та вивести свої війська.

Щодо порушення прав людини. Рада висловила серйозну стурбованість з приводу документально підтвердженої шкоди реалізації багатьох прав людини, включаючи права на життя, на освіту та найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я, завданої російськими обстрілами та бомбардуваннями населених пунктів. Вона підкреслила важливість збереження вільного, відкритого, функціонально сумісного, надійного та безпечного доступу до Інтернету та беззастережно засудила будь-які заходи, які заважають людині або позбавляють її можливості отримувати або розповсюджувати інформацію онлайн або офлайн, включаючи часткове або повне відключення Інтернету.

Рада висловлюючи глибоку стурбованість такою кількістю жертв серед цивільного населення, що викликає тривогу, спричинених агресією проти України, та рішуче засудила напади на мирне населення та цивільні об'єкти, включаючи напади на житлові квартали, школи, дитячі садки та медичні заклади, а так само ті, що здійснюються з використанням кластерних боєприпасів, авіаударів та артилерії, а також застосування катувань та іншого жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність поводження, свавільні та позасудові страти, насильницькі зникнення, статеве та гендерне насильство, насильницьке виселення та примусове переміщення населення, а також правопорушення та утиски, вчинені щодо дітей.

Рада рішуче засудила повідомлення про порушення та утиски прав людини та серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, задокументовані Верховним Комісаром ООН з прав людини, які були скоєні на території Київської, Чернігівської, Харківської та Сумської областей, підконтрольної збройним силам РФ наприкінці лютого та у березні 2022 року, включаючи велику кількість зафіксованих випадків позасудових вбивств чоловіків, жінок і дітей, сексуального та гендерно зумовленого насильства, застосування катувань та інших жорстоких, нелюдських та таких, що принижують гідність видів поводження та інших правопорушень, які можуть бути прирівняні до злочинів проти людяності, воєнних злочинів та пов'язаних з ними злочинів.

Рада наголосила на необхідності утримуватися від будь-якої фінансованої державою дезінформації, пропаганди війни або пропаганди національної, расової чи релігійної ворожнечі, що становить підбурювання до дискримінації, ворожнечі чи насильства, пов'язаних з агресією проти України.

Щодо розслідування. Рада ухвалила невідкладно заснувати незалежну міжнародну слідчу комісію, у складі трьох експертів з прав людини, призначуваних Головою Ради на первинний термін на один рік, яка б доповнила, узагальнила та спиралася на підсумки роботи Моніторингової місії з прав людини в Україні, у тісній координації з Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, з таких мандатом:

a) розслідувати всі можливі порушення і утиски прав людини і порушення міжнародного гуманітарного права і пов'язані з ними злочини в контексті агресії РФ проти України, і встановити факти, обставини та корінні причини будь-яких таких порушень та утисків;

b) здійснювати збирання, узагальнення та аналіз доказів таких порушень і утисків, включаючи їх гендерний вимір, і забезпечувати систематичну реєстрацію та зберігання усіх відомостей, документів та доказів, включаючи записи опитувань, показання свідків та матеріали судової експертизи, відповідно до стандартів міжнародного права, на випадок будь-яких майбутніх судових процесів;

c) документувати і перевіряти відповідні відомості і докази, у тому числі за допомогою налагодження діяльності на місцях, та співпрацювати з судовими та іншими органами, в залежності від необхідності;

d) виявляти, тією мірою, наскільки це можливо, осіб і структури, які несуть відповідальність за порушення або утиски прав людини або порушення міжнародного гуманітарного права або інші пов'язані з ними злочини в Україні, з метою забезпечення притягнення винних до відповідальності;

e) виносити рекомендації, зокрема, щодо заходів щодо притягнення винних до відповідальності, з тим щоб покласти кінець безкарності і забезпечити притягнення винних до відповідальності, в тому числі, при

необхідності, до індивідуальної кримінальної відповідальності, а також доступ жертв до правосуддя.

Рада підтвердила потребу швидкого, незалежного та неупередженого національного та міжнародного розслідування ймовірних порушень та утисків прав людини, порушень міжнародного гуманітарного права та пов'язаних з ними злочинів з метою притягнення винних до відповідальності, в тому числі за ті правопорушення, які можуть бути злочинами проти гуманності, воєнними злочинами та іншими злочинами згідно з міжнародним правом, а також сприяння ефективній та дієвій координації між усіма відповідними сторонами, які беруть участь у зборі, зведенні та аналізі доказів.

М. Я. Сидор,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН

Прийняття конституції в будь-якій країні вважається, як правило, значним досягненням нації у її самовизначенні та розвитку. Але повною мірою велич кожної Конституції, її значення для народу виявляється в дії, в процесі її реалізації. Це стосується й Конституції України, її виконання і додержання залежить від ряду чинників, насамперед від волі народу і кожного громадянина України, від органів державної влади і місцевого самоврядування, від народних депутатів і депутатів місцевих рад, державних і муніципальних службовців, від політичних партій і громадських організацій.

Поряд з цими та іншими чинниками політичного, економічного, соціального і духовного (культурного) характеру, реалізація Конституції залежить значною мірою від наявності міцних наукових основ її функціонування і функціонування передбачених нею державних, суспільних, правових та інших інститутів. Адже реалізація Конституції є, як правило, справою всього суспільства, кожної людини і громадянина [1, с. 65].

Реалізація Конституції є також багатогранним явищем і за змістом та формами.

За своїм змістом реалізація чинної Конституції – це по-перше забезпечення відповідності Конституції передбаченого нею державного і суспільного ладу, тобто непорушності конституційного ладу; по-друге, це забезпечення всебічної і повної реалізації прав і свобод людини і громадянина; по-третє, це забезпечення реалізації конституційних форм безпосереднього народовладдя

(виборів, референдумів тощо) відповідно до принципів, проголошених чинною Конституцією; по-четверте, це забезпечення організації і діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування відповідно до принципів, функцій і повноважень, визначених Конституцією України; по-п'яте, це створення і забезпечення функціонування у спосіб, передбачений Конституцією України інших основних інститутів держави: адміністративно-територіального устрою, державних символів, державної мови, грошової, банківської і бюджетної систем, Збройних Сил України та інших військових формувань тощо.

За формою реалізація Конституції – це, по-перше, додержання всіх її положень, принципів і норм всіма органами державної влади і органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами та громадянами, тобто повага, шана Конституції і передбачених нею державних і громадських інститутів; по-друге, це виконання положень Конституції відповідними органами державної влади і органами місцевого самоврядування, посадовими особами відповідно до своєї компетенції, а громадянами відповідно до своїх обов'язків; по-третє, це належне застосування положень Конституції при здійсненні своїх функцій і повноважень органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами шляхом прийняття передбачених Конституцією законів України, актів Президента України, актів уряду тощо.

Нині є підстави стверджувати, що Конституція діє у повному обсязі за своїм змістом і за формами. Адже перших п'ять років відповідно до перехідних положень окремі норми Конституції частково або повністю не діяли або могли не діяти. Тепер в Україні відповідно до Конституції створена цілісна система органів законодавчої, виконавчої і судової влади, формується якісно нова правова система, утверджується якісно новий конституційно-правовий статус людини і громадянина, держави і суспільства, органів державної влади, посадових осіб, а також статус самої Конституції України як акта найвищої юридичної сили, законів України і права в цілому.

Проте реалізація Конституції України є далеко не безпроблемною. До цього часу без достатніх підстав не прийнято ряд передбачених Конституцією законів про порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних органів виконавчої влади або не приведено у відповідність до Конституції у повному обсязі окремі закони, вельми проблематичною є реалізація соціальних, культурних та інших прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Але найскладнішою проблемою реалізації чинної Конституції України є її перехідний характер відповідно до перехідного періоду у розвитку нашої держави і нашого суспільства. В Україні продовжує існувати певною мірою змішаний тип держави і суспільства, змішана форма держави, змішана форма парламентських виборів (мажоритарно-пропорційна система) тощо.

Відповідно в Україні йде пошук ряду державно-правових інститутів, прийнятих як на сьогодні, так і на віддалену перспективу.

Цей пошук здійснюється шляхом проведення політичної парламентської, адміністративної, судової та інших реформ, що об'єктивно передбачає або принаймні не виключає внесення відповідних змін до чинної Конституції України.

Отже, процес реалізації чинної Конституції України передбачає як забезпечення її максимальної стабільності, дієвості і ефективності, тобто здійснення властивих їй функцій, так і забезпечення повної змінності, оновлення, розвитку її з метою найшвидшого, найуспішнішого проходження перехідного періоду у функціонуванні і розвитку українського суспільства і української держави [2, с. 79].

1. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика / Відп. ред. В.Ф. Погорілко: монографія. К: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. 652 с.

2. Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Бліхар М.М. Конституційне право України: навч. пос. Львів, 2014. 402 с.

А. О. Собакарь,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ (ГЕНДЕРНО-ОБУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА)

Проблема диференціації соціальних відмінностей, зумовлених біологічною статтю, – одна з дискусійних та складних у системі наукових знань про людину. Складність цієї проблеми полягає у необхідності застосування комплексного підходу, використання даних не тільки різних галузей юридичної науки, а також психології, медицини, фізіології, соціології, культурології тощо. При цьому питання відмінностей у поведінці та особливо злочинних насильницьких дій, що обумовлені статтю, вимагають свого власного обґрунтування.

Гендерне насильство (насильство за ознакою статі) – глобальна проблема сучасного нестабільного світу. Ця проблема, на жаль, не має меж, не залежить від віку, класу, соціального стану, етнічної приналежності, країни проживання тощо.

Нечутливість суспільства до проблеми гендерного насильства пов'язана з тим, що, по-перше, сучасна культура розглядає гендерне насильство лише як психологічну проблему, ігноруючи гендерну проблематику; по-друге, державна соціальна політика практично не займається розв'язанням цієї проблеми. У контексті соціальних відносин гендерне насильство найчастіше розглядається як застосування чоловіками примусового впливу, жорстокого поводження щодо осіб жіночої статі. Внаслідок цього гендерне насильство необхідно розглядати як феномен соціокультурного простору, що функціонує у сучасній культурі.

Означений вид насильства є соціальним феноменом, складним, багатоаспектним у своїй структурі, що сформувався задовго до цивілізованого

суспільства. У масовій свідомості «гендерне насильство» частіше зводиться до стереотипу як чисто фізичної наруги чоловіка над жінкою, але це вузький, односторонній підхід. Насправді «гендерне насильство» в будь-якому суспільстві та за будь-якого державного ладу – категорія соціокультурна, насамперед за своїми спонукальними мотивами та наслідками. Маючи універсальний характер, воно існує у різноманітних формах практично у всіх сферах життя: політичній, економічній, духовній та сімейно-побутовій.

Поняття «гендерне насильство» у міждисциплінарних дослідженнях слід відмежувати від інших аналогічних понять: «домашнє насильство», «побутове насильство», «сімейне насильство», «подружнє насильство», «насильство щодо жінок» та ін.

Найближчим до визначення поняття «гендерне насильство» є визначення «насильства щодо жінок», яке міститься в Декларації про викорінення насильства щодо жінок, прийнятій ООН у 1993 році. Декларація визначає «насильство щодо жінок» як дії, що включають «будь-який акт насильства, вчинений на підставі статевої ознаки, яка завдає або може завдати фізичної, статевої чи психологічної шкоди чи страждання жінкам, а також загрози вчинення таких актів, примус чи довільне позбавлення волі, чи то у суспільному чи особистому житті» [1].

Поняття «подружнє насильство» виражає прояв насильства по відношенню до осіб протилежної статі, які безпосередньо перебувають у шлюбі, тоді як у даному випадку не оцінюється насильство по відношенню до осіб, які проживають в одній сім'ї. Наприклад, дітям, батькам, сестрам та іншим членам сім'ї. Також при визначенні даного поняття не враховуються факти насильства стосовно осіб протилежної статі, які не перебувають у сімейних відносинах [2].

Необхідність забезпечення попередження насильства за ознакою статі визнається, насамперед, міжнародними документами, які чинні і в Україні: Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року № 217 А (III); Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, 1979 року, ратифікована

Президіумом Верховної Ради СРСР 19 грудня 1980 року; Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок, ратифікований Законом України від 5 червня 2003 року № 946-IV; Конвенція про права дитини 1989 року, ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789-XII; Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами 1949 року, приєднання Української РСР із застереженнями до статті 22 від 15 листопада 1954 року; Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, ратифікований Законом України від 4 лютого 2004 року № 1433-IV; Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, ратифікований Законом України від 3 квітня 2003 року № 716-IV; Декларація про викорінення насильства проти жінок, проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року № 48/104; Декларація про захист жінок та дітей в надзвичайних ситуаціях та в період збройних конфліктів, проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року № 3318.

Згідно зі статтею 24 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та статтею 29 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» особи, винні в порушенні вимог законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а так само кривдник, який порушив вимоги спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом [3].

Набрання чинності законодавства щодо протидії домашньому насильству доповнило відповідну статистику окремими показниками, що дало можливість відстежувати динаміку вказаних фактів для оцінки ефективності попереджувальної діяльності та внесення необхідних коректив, підтвердженням тому є й Указ Президента України № 398/2020 від 21 вересня

2020 року «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» [4].

Разом з тим, чинне законодавство передбачає дефініцію терміну «насильство за ознакою статі», що характеризується вчиненням діяння, котрі спрямовані проти осіб через її стать, або поширення в суспільстві звичаїв чи традицій (стереотипних уявлень щодо соціальних функцій (становища та обов'язків тощо) жінок й чоловіків), або діяння, які стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті [3].

Важливість виокремлення насильства за ознакою статі підтверджується й статистичними даними. Зокрема, у 2018 році з 1440 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством тільки 148 (10%) були жінками. При цьому, частка жінок, які вчинили правопорушення, пов'язані з домашнім насильством з року в рік зменшується зі значним ростом самої кількості таких правопорушень. Так, у 2019 році менше 8% осіб, які вчинили правопорушення, пов'язані з домашнім насильством були жінками, а у 2020 та за 10 місяців 2021 року їх кількість складала менше 6% [5].

Відтак, ознаки домашнього насильства та насильства за ознакою статі мають певні спільні риси: спроба прояву переваги над іншою особою, до якої застосовується насильство; намір нашкодити, тобто кривдник навмисно завдає емоційного або фізичного болю потерпілому; погроза подальшої агресії, тобто кривдник і жертва розуміють, що це не перший і не останній випадок знущання. Водночас, відокремлення вчинення насильства за ознакою статі в окремий склад адміністративного правопорушення узгоджується з напрямом реалізації державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, яка спрямована на утвердження гендерної рівності, недопущення дискримінації за ознакою статі, застосування позитивних дій, запобігання та протидію насильству за ознакою статі, у тому числі всім проявам насильства

стосовно жінок, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень, забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків, підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства, виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері, захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

У той же час, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства тобто стосуються приватного життя громадян.

Підсумовуючи викладене, можливо зробити висновок, що домашнє насильство і насильство за ознакою статі це різні поняття та різні склади правопорушень, що зумовлює необхідність внесення до Кодексу України про адміністративні правопорушення окремої статті, яка б передбачала настання юридичної відповідальності за насильницькі дії проти особи за ознакою статі. У зв'язку з цим, пропонуємо доповнити КУпАП статтею наступного змісту:

«Стаття 173-5. Насильство за ознакою статі

Вчинення насильства за ознакою статі тобто умисне вчинення будь-яких діянь, що спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті, –

тягнуть за собою громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин або адміністративний арешт на строк від п'яти до п'ятнадцяти діб».

Проведений аналіз чинного законодавства та практики його реалізації щодо особливостей провадження у справах про адміністративні правопорушення, вчинені за ознакою статі в Україні, засвідчив, що це питання потребує серйозної

процесуальної модернізації, заповнення наявних прогалин, приведення процесуальних механізмів у відповідність до вимог практики, а також у подальшому створенні певних рекомендацій щодо подальшого запобігання та адміністративно-правової протидії виникненням випадків домашнього насильства взагалі та насильства за ознакою статі в Україні зокрема.

Список використаних джерел:

1. Декларация об искоренении насилия в отношении женщин. Провозглашена резолюцией 48/104 Генеральной Ассамблеи от 20 декабря 1993 года URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506#Text
2. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2019. 288 с.
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України № 2866-IV від 08.09.2005 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
4. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства: Указ Президента України № 398/2020 від 21 вересня 2020 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text>
5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2018 та жовтень 2021 року. Офіс Генерального прокурора України URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>

ЗАКРІПЛЕННЯ НА КОНСТИТУЦІЙНОМУ РІВНІ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ТА ПРИНЦИПІВ ЇХ ІСНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

Сьогодні розвиток робототехніки та створення штучного інтелекту, формалізація його взаємовідносин з людиною безпосередньо змінюють соціальну реальність. Технологічні зміни відбуваються так швидко і змінюють довкілля настільки кардинально, що стосовно аналізованих процесів навіть використовується термін «біотехнологічна революція».

Створення й використання нових технологій двояко впливають на права людини. Технічний та технологічний розвиток дає змогу збільшити продуктивність праці, що зумовлює зміцнення економіки, підвищення рівня життя. Окрім того, широке використання нових медичних та біотехнологій підвищує якість і тривалість життя. Поява ж «розумних» речей звільняє час для відпочинку і творчості – усе це створює передумови для підвищення гарантій реалізації прав людини, розширення їхнього змісту й оновлення системи принципів як основних засад їх функціонування та розвитку.

Революційний розвиток технологій має таку швидкість, що суспільство не встигає усвідомити ступінь та широту їхнього впливу на суспільні відносини. Це породжує безліч етичних, правових, соціальних та культурних проблем. Розрив між появою й подальшим удосконаленням новітніх технологій та темпами соціальних змін і надалі поглиблюється, що є проблемою для знаходження консенсусних соціальних норм, оцінки їх суспільством та формулювання їх як норм законодавства. У цих умовах складно виробити ефективне правове регулювання виникаючих суспільних відносин. При цьому потрібно дотримуватися балансу між певною широтою меж регулювання для вільного розвитку технологій і наукових досліджень та нормативним закріпленням обмежень і заборон для запобігання ризикам і загрозам людської

особистості, її гідності та правам. З огляду на це, система прав людини слугує таким правовим механізмом, оскільки вона має можливість запропонувати правові підходи для регулювання використання нових технологій з урахуванням традиційних цінностей визнання переваги людської особистості та її прав.

Такі цінності мають бути закріплені на конституційному рівні, адже саме Конституція України може гарантувати захист прав і свобод людини, у тому числі й соматичних прав. Окрім того, однією з характерних особливостей соматичних прав людини є значний регуляторний потенціал, закладений у загальних формулах прав людини (як відомо ці формули є віддзеркаленням Основного закону України). Відносно широке формулювання прав людини не відкидає, а пояснює конкретну роль прав людини у правовому регулюванні нових біотехнологій: вони виступають як основа для регулювання, вказуючи мету, яка має бути досягнута, збитки, яким треба запобігти, і механізм, який може правомірно обмежити деякі права відповідно до певних правил обмежень прав, закріплених у міжнародно-правових актах та судовій практиці.

Права людини мають абстрактне формулювання, що дає змогу використовувати конструкцію «права людини» у двох аспектах: «Ці положення значущі у плані проблем індивідуальної правоздатності та правосуб'єктності, але як вихідні правові засади, принципи права мають і загальнорегулятивне значення, і виступають як загальнообов'язковий правовий стандарт та конституційна вимога до правової якості офіційних нормативних актів, до організації й діяльності всіх гілок державної влади та посадових осіб. З огляду на це, *права людини можна розглядати як норми-правила та норми-принципи*, на що у своїх працях звертає увагу Р. Алексі. Він, зокрема, зазначає: «Вирішальним моментом відхилення правил від принципів є те, що принципи – це норми, які вимагають, щоб щось було реалізовано максимально можливою мірою з урахуванням їхніх правових і фактичних можливостей». Також він наголошує, що «принципи – це розпорядження оптимізації (optimization requirement), що характеризуються тим, що вони можуть бути задоволені

різною мірою і що відповідний ступінь задоволення залежить не тільки від того, що фактично можливо, але також від того, що юридично можливо» [1, р. 47–48]. Тобто правила – це норми права, які містять конкретні розпорядження, а принципи встановлюють найбільш загальні та фундаментальні основи, цінності і права, які «стримують» або «направляють» публічну владу.

Отже, система соматичних прав людини є основою для регулювання новітніх сфер діяльності людини.

Щодо формування новітніх прав (прав четвертого покоління) потрібно відзначити, що сучасна тенденція розвитку системи соматичних прав людини за останні десятиліття змінилася. Визначальним напрямом є не «екстенсивний розвиток», тобто перелік соматичних прав людини, а «інтенсивний розвиток» – трансформація системи соматичних прав людини, за допомогою якої розширюється сфера суспільних відносин, які захищаються чинними правами людини, що містяться в конституціях держав світу. Водночас очевидно, що деякі нові права формуються, уточнюються їхні майбутні правові контури для міжнародного визнання та введення до національного законодавства.

Зміст соматичних прав людини, які мають регулювати нову сферу діяльності, онтологічно пов'язаний з фундаментальними основами прав людини – свободою та рівністю. Це означає, що інтереси особистості, які захищаються новими правами, є конкретними проявами, органічною частиною вже сформованих базових конституційних цінностей. Зокрема, право на конфіденційність генетичної інформації є частиною права на конфіденційність інформації про здоров'я людини; генетичне втручання є одним із видів медичного втручання та може захищатися як декларація про свободу медичного втручання; свободу отримання генетичної інформації можна розглядати як частину свободи отримання інформації про здоров'я тощо.

Частина сформульованих соматичних прав впливає з прав людини, які вже закріплені в Конституції України [2]. Наприклад, конфіденційність генетичної інформації є вираженням права на приватне життя людини та одним

із правомочностей зазначеного права, свободу вибору отримання генетичної інформації також можна розглядати як частину інформаційних прав людини. Отже, спеціальне закріплення на національному конституційному рівні соматичних прав та принципів їх існування й розвитку впливає з конституційних прав і свобод людини та загальних принципів права, таких як рівність, свобода, конфіденційність тощо. Проте в деяких конституціях соматичні права безпосередньо закріплені в тексті Основного закону.

Із найбільш характерних прикладів закріплення соматичних прав можна вказати Конституцію Швейцарії. Окрім загальних положень про право на життя, захист від катувань, право на захист приватного життя та інформаційних прав, право на здоров'я, у ст. 119, 120 та 121 Союзної конституції Швейцарської Конфедерації закріплено права у сфері репродуктивної медицини, генної інженерії людини та трансплантології. Право на захист своєї генетичної ідентичності закріплено в новій редакції ч. 5 ст. 5 Конституції Греції. У ч. 3 ст. 26 Конституції Португальської Республіки зазначено, що закон гарантує особисту гідність та генетичну ідентичність людської особистості, зокрема при створенні, розробці та використанні технологій та в наукових експериментах [3].

Як ілюстрацію об'єктивності такої характеристики конституційних положень можна навести приклад про арешт у США підозрюваного в серійних вбивствах колишнього поліцейського Дж. Дж. Деанджело. Його не могли зловити майже 40 років, але 2018 року це вдалося зробити завдяки ДНК, зданих його родичем із цікавості [4].

Водночас практика використання засобів захисту прав людини, що діють у сфері генетичних досліджень, особливості генетичної інформації (може належати не лише індивідові, але й спільноті, що не обмежується тільки медичною тематикою), можлива поява нових об'єктів захисту (наприклад, людський зародок) порушують питання про формулювання спеціальних прав, що є складовою частиною системи конституційних прав людини в Україні. Проте не всі вищезазначені права людини, які впливають із положень

міжнародних правових актів, що регулюють геномні дослідження, сформульовані в переліку чинних прав людини в Україні. Перелічені умови сприяють процесу формування нових прав людини.

Тож можна зробити висновок про настання нової ери прав четвертого / п'ятого поколінь, що охоплюють різні соматичні, генетичні, інформаційні, цифрові, віртуальні та інші права, пов'язані з розвитком сучасних технологій. Аналогічні процеси визнання нових прав людини можна спостерігати й у сфері геноміки та біотехнологій. На міжнародному рівні в зазначеній галузі було прийнято низку документів, які містять перелік соматичних прав людини. Закріплення на національному конституційному рівні соматичних прав та принципів їх існування й розвитку впливає з конституційних прав і свобод людини та загальних принципів права.

Список використаних джерел:

1. Alexy R. A. *Theory of Constitutional Rights*. Oxford, 2002. 463 p.
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.06.2022).
3. Конституція Португальської Республіки: сьома редакція, 2005. URL: https://web.archive.org/web/20141025184809/http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf (дата звернення: 20.06.2022).
4. Деанджело Джозеф. *Вільна енциклопедія «Вікіпедія»*. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BB%D0%BE,_%D0%94%D0%B6%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D1%84 (дата звернення: 20.06.2022).

І. Б. Тацишин,

кандидат юридичних наук, доцент

адвокат

А. В. Мазур,

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри фінансів

Навчально-наукового Інституту економіки і менеджменту

(Національний університет «Львівська політехніка»)

ПРАВОВІ ПИТАННЯ РЕЄСТРАЦІЇ СТВОРЕННЯ ТА ЗМІН ДО ВІДОМОСТЕЙ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФСПЛОК ТА ЇХ ОБ'ЄДНАНЬ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Професійна спілка – добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання).

Професійні спілки створюються з метою здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки.

Профспілки, їх об'єднання легалізуються шляхом повідомлення на відповідність заявленому статусу.

Легалізація всеукраїнських профспілок та їх об'єднань, інших профспілок та їх об'єднань здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань.

Профспілка, об'єднання профспілок набувають права юридичної особи з моменту затвердження статуту (положення). Статусу юридичної особи набувають також організації профспілки, які діють на підставі її статуту.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання державної реєстрації та

функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану», яка визначає специфіку державної реєстрації і функціонування державних реєстрів загалом та специфіку здійснення державної реєстрації профспілкових організацій зокрема.

Згідно Переліку суб'єктів, яким в умовах воєнного стану проводиться державна реєстрація юридичних осіб та ФОП, інформацію про який опубліковано на сайті Міністерства юстиції України 4 травня 2022 року, серед установлених міністерством найбільш нагальних реєстраційних дій: створення благодійних організацій та громадських об'єднань і змін до відомостей про них, в тому числі до статутів; створення товариств з обмеженою відповідальністю, створення фермерського господарства, створення громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, виробничого кооперативу, обслуговуючого кооперативу, споживчого кооперативу, сільськогосподарського кооперативу, споживчого товариства, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку; зміни керівника юридичної особи та інших осіб (за наявності), які можуть вчиняти дії від імені юридичної особи, крім громадських формувань; змін до відомостей про керівника юридичної особи та про інших осіб (за наявності), які можуть вчиняти дії від імені юридичної особи, крім громадських формувань; зміни місцезнаходження юридичної особи, крім громадських формувань; змін до установчих документів юридичної особи (крім громадських формувань), крім випадків, коли такі зміни передбачають зміну розміру статутного капіталу, зміну складу засновників (учасників) та/або розмірів їх часток; зміни видів економічної діяльності юридичної особи, крім громадських формувань; зміни інформації для здійснення зв'язку з юридичною особою, крім громадських формувань; органів державної влади, органів місцевого самоврядування, казенних підприємств, державних підприємств, комунальних підприємств, комунальних організацій (установ, закладів), державних організацій (установ, закладів); створення відокремленого підрозділу юридичної особи, змін до відомостей про відокремлений підрозділ юридичної особи, припинення відокремленого

підрозділу юридичної особи; створення відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, представництва, філії іноземної благодійної організації; змін до відомостей про відокремлений підрозділ іноземної неурядової організації, представництва, філії іноземної благодійної організації; рішення про припинення юридичної особи; рішення про відміну рішення про припинення юридичної особи; зміни складу комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії), голови комісії або ліквідатора юридичної особи; на підставі судових рішень, що набрали законної сили; фізичної особи-підприємцем, припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця, зміни до відомостей про ФОП, включення відомостей про фізичну особу-підприємця, зареєстровану до 1 липня 2004 року.

Профспілкові організації обмежуються в можливості проведення в установленому порядку державної реєстрації:

- створення профспілкових організацій;
- зміни керівника юридичної особи та інших осіб (за наявності), які можуть вчиняти дії від імені юридичної особи;
- змін до відомостей про керівника юридичної особи та про інших осіб (за наявності), які можуть вчиняти дії від імені юридичної особи;
- зміни місцезнаходження юридичної особи.

Неможливість реалізувати право на державну реєстрацію створення профспілкових організацій та відповідних змін унеможливорює виконання профспілками, об'єднаннями профспілок обов'язку максимально сприяти забезпеченню обороноздатності держави, а також здійснення ними громадського контролю за дотриманням законодавства про працю.

Створення профспілкових організацій та внесення змін до відомостей зумовлюється вимушеними організаційними змінами в профспілках та їх структурних ланках, переобранням голів профспілкових організацій, у тому числі у зв'язку із переобранням керівних органів, зміною місцезнаходження, смертю керівників та уповноважених осіб, створенням нових профспілкових організацій для захисту трудових прав найманих працівників.

Наведені вище питання є вкрай актуальними та потребують негайного врегулювання з огляду на необхідність забезпечення громадського контролю за додержанням законодавства про працю, в контексті прийнятого Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану».

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 126.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 15.06.2022).

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 15.06.2022).

3. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 р. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-п#Text> (дата звернення: 15.06.2022).

4. Перелік суб'єктів, яким в умовах воєнного стану проводиться державна реєстрація юридичних осіб та ФОП. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/onovleno-perelik-subektiv-yakim-v-umovah-voennogo-stanu-provoditsya-derjavna-reestratsiya-yuridichnih-osib-ta-fop-30363> (дата звернення: 15.06.2022).

5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 15.06.2022).

В. І. Теремецький,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права і процесу
(Західноукраїнський національний університет)*

Н. Г. Гуц,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного, господарського
та трудового права
(Академія праці, соціальних відносин і туризму)*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ ЗАПЕВНЕННЯ («REPRESENTATIONS AND WARRANTIES»)

У 2021 р. Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [1] в українське цивільне законодавство було додано новий юридичний інструментарій щодо порядку укладення цивільно-правового договору як інститут запевнення. Традиційно його повна назва «інститут запевнення та гарантій» «representations and warranties» / «RWI». Застосування цього інституту поширено у країнах англосаксонської правової системи, зокрема в Англії та Уельсі. Найбільш популярними сферами застосування цієї інституції є зовнішньоекономічні контракти, корпоративне право, право інтелектуальної власності та страхування.

Запевнення та гарантії – це різні юридичні поняття. Однак, будучі юридичними концепціями, вони часто об'єднуються під одним заголовком у більшості, якщо не в усіх комерційних контрактах англосаксонського права. Важливо зазначити, що запевнення та гарантії відрізняються один від одного, оскільки мають відповідні засоби правового захисту у разі порушення [2]. Українське цивільне право обрало власний шлях введення цього інституту. Так, у ч. 1 ст. 650¹ ЦК України закріплено виключно категорію запевнення, згідно з якою: сторони договору можуть погодити перелік запевнень, що надаються

стороною або сторонами щодо обставин, які мають значення для укладення, виконання або припинення такого договору [3]. При цьому в англосаксонському праві, запевнення – це твердження про факт, який має бути правдивим на дату видачі запевнення та воно має на меті спонукати іншу сторону укласти договір [2]. Наприклад, за законодавством штату США Огайо: запевнення – це твердженням або констатація факту, що надано однією стороною (виробником) для спонукання іншої сторони (одержувача) для стимулу укладення контракту; може стосуватися минулого чи сьогодення; може бути виразним або неявним [4]. Отже, запевнення виконує стимулюючу функцію, зокрема при розгляді оферти (індивідуальної чи публічної) запевнення є доповненням до істотних умов договору, що викладені в оферті.

Запевнення може надаватися однією стороною або усіма сторонам майбутнього договору. Законодавство не обмежує можливість використання цієї категорії за колом осіб або у часі в процесі укладення цивільно-правового договору. Запевнення може мати усну або письмову форму. Для подолання можливих колізій бажано оформлювати запевнення у письмовій, електронній формі, зокрема в окремому документі під назвою «заява-запевнення» або в договорі про намір укласти основний договір. В українському законодавстві все ще не розроблені стандарти запевнення, тобто типові положення щодо запевнення у відповідній сфері його застосування. Як наслідок, сторони в процесі укладення договору вправі вільно тлумачити зміст запевнення. Такий підхід може мати негативні наслідки, оскільки неврегулювання такого складного питання потенційно призведе до зловживання суб'єктивними цивільними правами. Наприклад, сторона запевняє, що має право на будівництво житлового комплексу, отримує гроші від замовників на будівництво житла, а з часом гроші виводяться із цивільного обігу України та забудовник заявляє про власне банкрутство. На нашу думку, саме такі шахрайські дії можуть бути реалізовані завдяки інституту запевнення.

Зміст запевнення може включати: твердження про наявні факти, документи, можливі дії; вони повинні бути реальними; відповідальність за

порушення запевнення. У цивільно-правовому договорі запевнення можуть стосуватися: типу, виду, якості товару, його місця знаходження, наявності активів. Зауважимо, що запевнення повинно стосуватися виключно предмета договору та не виходити за його межі. Наприклад, продавець запевняє, що придбаний товар знаходиться на території України. якщо товар виробляється в іншій державі. Окремо можуть надаватися гарантії про якість товару, можливість його ремонту при подальшій експлуатації.

Варто звернути увагу, що гарантії можуть обговорюватися на стадії оферти. Українське законодавство регламентує гарантії в Законі України «Про захист прав споживачів», зокрема у ч. 1 ст. 7 Закону вказано, що виробник (виконавець) забезпечує належну роботу (застосування, використання) продукції, в тому числі комплектуючих виробів, протягом гарантійного строку, встановленого нормативно-правовими актами чи договором; гарантійний строк на комплектуючі вироби повинен бути не менший, ніж гарантійний строк на основний виріб, якщо інше не передбачено нормативно-правовими актами чи договором [5]. Поняття гарантії встановлено і в ст. 560 ЦК України: за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку; гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником. Гарантії якості товару передбачені у ст. 675 ЦК України, а у ст. 884 ЦК України закріплено гарантії якості у договорі будівельного підряду [3].

Виходячи з аналізу цивільного законодавства України можна стверджувати, що інститут англосаксонської правової системи «representations and warranties» в українському праві розвивався в напрямі інституту гарантій, який дає можливість здійснити захист прав споживача, покупця, замовника. Саме такий підхід відповідає засадам цивільного захисту, закріпленим у ст. 3 ЦК України, а саме: справедливості, добросовісності та розумності [3]. Варто зазначити, що українське цивільне право передбачає на стадії укладення цивільно-правового договору створення передумов правомірного виконання

договірному зобов'язанню, а отже, і передбачає можливість застосування гарантійних зобов'язань. Щодо цього слушно вказує О. В. Басай: елементами змісту принципу справедливості є еквівалентність в обміні, виконання взятих перед контрагентом зобов'язань, а застосування принципу справедливості в зобов'язальному праві є: по-перше, орієнтиром у визначенні конкретної суми відшкодування в зобов'язаннях відшкодування моральної шкоди; по-друге, орієнтиром встановлення еквівалентності обміну у відшкодувальних договірних зобов'язаннях; по-третє, заповненням наявних у праві прогалин; по-четверте, засобом, за допомогою якого нівелюється застосування занадто суворих наслідків норм цивільного законодавства відносно конкретного правовідношення [6, с. 95].

Враховуючи позитивний досвід застосування гарантій в зобов'язальному праві України та новачку інституції запевнення, обумовленого намаганням імплементації утворення англосаксонської правової системи у вигляді інституту «representations and warranties», варто запропонувати об'єднати запевнення та гарантії в єдину категорію «запевнення та гарантії при укладенні цивільно-правового договору». Тобто необхідно ввести додаткові елементи в порядок укладення цивільно-правового договору, зокрема оферта може містити обов'язкові та додаткові структурні частини. До обов'язкової частини оферти слід відносити зміст істотних умов майбутнього договору. Так, сторони повинні визначитися щодо предмету, ціни, порядку розрахунку, передачі товару. До додаткових умов оферти доречно включати запевнення, гарантії, можливі умови страхування тощо. На нашу думку, розмежування обов'язкових та додаткових складових частин оферти дозволить сформувати правову природу запевнення.

Узагальнюючи наведене, можна зробити такі висновки. Інститут запевнення потребує додаткового вивчення українськими науковцями, оскільки треба визначити його правову природу, належність до певного інституту цивільного права. Українському законодавцю варто розробити типові положення про запевнення у корпоративному, страховому праві, праві

інтелектуальної власності та в інших галузях. Адже інститут запевнення може бути застосований у корпоративних, трудових правовідносинах, відносинах у сфері права інтелектуальної власності, інноваційного права, зовнішньоекономічної діяльності тощо [7, с. 179]. Встановлення на законодавчому рівні типових положень про запевнення буде підґрунтям для запобігання зловживань при укладення цивільно-правового договору. Крім того, необхідно провести розмежування запевнень та гарантій, які закріплені в українському законодавстві. Водночас категорія запевнення є перспективним напрямом наукових досліджень у цивільному праві України.

Список використаних джерел:

1. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#n437>
2. Representations and Warranties in a Contract. URL: <https://mahwengkwai.com/representations-and-warranties-in-a-contract/>
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Newman M. K. General Contract Clauses: Representations and Warranties (OH). URL: [https://www.dinsmore.com › uploads › 2018/02](https://www.dinsmore.com/uploads/2018/02)
5. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
6. Басай О. В. Справедливість як фундаментальна категорія цивільного права України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 87–98.
7. Теремецький В. І., Гуц Н. Г. Новації у порядку укладення цивільно-правового договору. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 12. С. 176–181.

Р. Б. Тополевський,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
старший науковий співробітник Львівської
лабораторії прав людини і громадянина
(НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України)

**ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ЗА РИМСЬКИМ
СТАТУТОМ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ВНАСЛІДОК
АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ
ДОКУМЕНТУВАННЯ ГРОМАДСЬКИМИ ПРАВОЗАХИСНИМИ
ОРГАНІЗАЦІЯМИ**

Збройна агресія російської Федерації призвела до вчинення окупаційними військами значної кількості воєнних злочинів. Більше того, окупанти використовують воєнні злочини як одну з тактик ведення війни. Однак воєнні злочини, як і злочини проти людства повинні бути зафіксованими, щодо них повинно бути проведено розслідування, а винні особи притягнуті до відповідальності. Саме тому, Українська Гельсінська Спілка з прав людини, Харківська правозахисна група та Центр громадянських свобод створили Глобальну ініціативу для притягнення до відповідальності за міжнародні злочини «Розірвати коло безкарності за воєнні злочини Росії» (коротка назва – «Трибунал для Путіна»). Ініціатива передбачає документування доказів і фактів, які можуть становити воєнні злочини.

В міжнародному гуманітарному праві, зокрема в Женевських конвенціях (1949 р) визначається, які саме діяння можна віднести до воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Більше того за Женевськими конвенціями та

Додатковим Протоколом I (1977 р.) держави- учасниці взяли на себе обов'язок проводити розслідування, переслідувати у судовому порядку або видавати осіб, які ймовірно вчинили або наказали вчинити серйозні порушення прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності.

В свою чергу, Римський статут Міжнародного кримінального суду [1] передбачає поширення його юрисдикції на злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії. І, зокрема, за такі види воєнних злочинів, як вбивства та поранення цивільних осіб, зникнення та вивезення осіб, пошкодження, знищення цивільних об'єктів, побиття, зґвалтування, каліцтво, утримання у заручниках, артобстріл, авіаобстріл, обстріл цивільних осіб та об'єктів із стрілецької зброї, привласнення майна цивільних осіб тощо.

Втім, імовірно, в коло уваги Міжнародного кримінального суду, як показує практика його діяльності, потрапляє лише частина осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів. Саме тому, йдеться про формування окремого трибуналу в рамках діяльності ООН для проведення суду як над особами, які вчиняли воєнні злочини, злочини проти людства чи акт агресії, але і тих, як підбурювали до них.

Таким чином, для формування такого трибуналу, існує необхідність комплексного збору інформації про воєнні злочини, злочини проти людяності, злочин агресії та злочин геноциду. Інакше кажучи, питання документування воєнних злочинів, це не лише справа правоохоронних органів України чи міжнародних інституцій, але і безпосередньо інституцій громадянського суспільства в Україні. Отже, наявність різних систем документування інформації про воєнні злочини – є засобом покращення якості збирання такої інформації. Серед цих систем: документування воєнних злочинів громадськими організаціями, розслідування в рамках національних кримінальних процедур, міжнародні розслідувачі, серед яких, зокрема, міжнародна слідча комісія Ради ООН з прав людини.

Документування воєнних злочинів громадськими організаціями нерідко зіштовхується з проблемою заборони фото та відеофіксації наслідків

бомбардувань та обстрілів. Розраховувати доводиться на фотографії, які розміщують органи влади або на фотографії, які зробили мешканці постраждалих будівель або журналістські репортажі, місць які постраждали. Нерідко такі фото і відео розміщуються через тривалий час від самої події.

На жаль, інформація про воєнні злочини не завжди потрапляє в мережу Інтернет. На територіях, які перебувають під окупацією така інформація достатньо прихована. Однак документування в будь-якому випадку буде недостатньо ефективним, якщо будуть відсутні свідчення потерпілих осіб.

Які ж інструменти використовуються для збирання інформації? Методи OSINT – збирання інформації з відкритих джерел, спілкування з потерпілими, відеозапис свідчень та інтерв'ю потерпілих (наприклад, діяльність ГО «Євромайдан SOS»). Окремий вид документування – самодокументування, коли особа самостійно заповнює бланк або форму, в якій потрібно відповісти на низку питань та надіслати відповідні фото або копії документів. Наприклад, на першій сторінці сайту Української Гельсінської спілки з прав людини (www.helsinki.org) є відповідна форма, яку може заповнити кожен, хто має інформацію про воєнний злочин.

Так на сьогодні документаторами ініціативи «Трибунал для Путіна» зафіксовано більше 9000 записів [2].

Втім, якщо завданням правоохоронних органів зафіксувати воєнні злочини, то завдання, яке стоїть перед інститутами громадянського суспільства – показати масштабність воєнних злочинів та особистий вимір жертв воєнних злочинів та потерпілих. Варто зазначити, що збирання доказів правоохоронними органами повинно враховувати не лише національні процесуальні вимоги, але мати на увазі перспективу розгляду окремих справ в міжнародних судах або трибуналах.

Документування воєнних злочинів в рамках глобальної ініціативи «Розірвати коло безкарності за воєнні злочини Росії» (коротка назва «Трибунал для Путіна») – це діяльність до якої може і повинен долучитися кожен, хто став свідком воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених під час війни

російської федерації проти України або має власні має фото/відео наслідків таких злочинів.

Для високої ефективності такої діяльності має бути вирішена низка питань. Серед них, узгодження діяльності з документування з правоохоронними органами, забезпечення захисту персональних даних та обмеження доступу до зібраної інформації, верифікація зібраної інформації, узгодження її з іншими системами збирання інформації.

Остаточною метою такої діяльності є формування Генеральною асамблеєю ООН спеціального трибуналу по Україні, до компетенції якого входив би розгляд як воєнних злочинів, так і притягнення до відповідальності осіб винних в злочинах проти людяності, геноциді та агресії проти України.

Список використаних джерел:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду. Міжнародний договір від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
2. Мовчан С. База даних про виявлені ймовірні воєнні злочини містить більше 9000 записів. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/serhiy-movchan-baza-danykh-pro-vyivleni-ymovirni-voienni-zlochyny-mistyt-bilshe-9000-zapysiv/>

Ю. А. Хатнюк,
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3
Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВАЖЛИВІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ І НАСЕЛЕННЯ

Зміни у сучасному українському суспільстві, його політичній та економічній сферах закономірно впливають на процес становлення та формування нових відносин між державою, її інститутами та громадянським суспільством. Систематична взаємодія влади і суспільства є важливою умовою політичної стабільності та розвитку кожної держави, у тому числі й України, тому, що проблеми її розвитку не можна вирішити без підтримки суспільства. І тільки спільними зусиллями можна досягти успіху, зокрема і в діяльності органів Національної поліції України.

Досліджуючи питання взаємодії Національної поліції і населення, слід зазначити, що законодавцем та ученими використовуються такі терміни, як «населення», «громадськість», «територіальна громада», «громадяни», для позначення груп або окремих членів суспільства, інколи в літературі уживаються як синоніми.

Як відзначила Сибірня Р. І., взаємодія поліції з населенням є заснованою на законі, співпрацею, яка має загальну мету – підтримка належного стану громадського порядку перш за все на вулицях і в інших громадських місцях, зниження рівня вуличної злочинності, залучення до спільних заходів все більшої кількості населення, збільшення кількості громадських формувань по охороні громадського порядку, підвищення ефективності їх роботи [1, с. 41].

Поліція може досягти значних успіхів у сфері протидії правопорушенням лише в тому випадку, коли буде побудовано атмосферу взаємоповаги і співпраці між нею і населенням. Згідно із законом «Про Національну поліцію» поліція здійснює свою діяльність в тісній співпраці і взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на принципах партнерства, зважаючи на специфіку регіону і проблем територіальних громад [2].

Ідею партнерства поліції і населення Проневич О.С. визначає як «усвідомлення поліцією необхідності врахування думки і побажань громадськості при визначенні та оцінці своєї роботи, співпраця з населенням з метою виявлення і вирішення місцевих проблем, яка має бути орієнтована на превенцію правопорушень» [3, с. 601]. Населення повинне сприйматися як партнер поліції і повноправний учасник діяльності по вдосконаленню та поліпшенню роботи поліції [4, с. 9].

Проведене дослідження та аналіз нормативно-правових джерел, якими врегульована взаємодія органів і підрозділів Національної поліції з громадськістю, вивчення та розгляд особливостей залучення населення до взаємодії з поліцією дає можливість виділити основні напрями, по яких ця взаємодія відбувається, зокрема:

1) здійснюються відповідно до стратегії поліцейської діяльності орієнтованою на суспільство:

- проведення роз'яснювальної роботи для формування в населення правової культури, профілактики правопорушень, підвищення правосвідомості громадян;

- залучення населення до профілактики правопорушень, охорона публічного порядку та протидії злочинності (отримання інформації);

- проведення зустрічей із громадянами, суспільством, громадськими організаціями, керівниками органів місцевого самоврядування;

- співпраця з органами місцевого самоврядування, керівниками підприємств, установ, організацій, установ;

- визначення загальних пріоритетних напрямів роботи з врахуванням думки та потреб суспільства;
- інформування населення про криміногенну ситуацію і прийняті заходи по охороні публічного порядку;
- розробка планів спільних заходів з населенням, громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування;
- організація навчальних семінарів для представників громади, які беруть активну участь в правоохоронній діяльності;
- спільні проекти («Поліцейський офіцер громади», «Школа і поліція» та ін.);

2) напрями загального профілю:

- робота із зверненнями громадян і їх особистий прийом;
- надання правової допомоги;
- просвітницька робота з дітьми, підлітками та молоддю по формуванню правосвідомості;
- співпраця з населенням в рамках проведення оперативно-розшукової діяльності;
- співпраця з громадськими об'єднаннями правоохоронної спрямованості;
- співпраця по розшуку зниклих, викрадених або узятих в полон осіб;
- заохочення представників громадськості, за вагомі досягнення у правоохоронній діяльності;
- надання допомоги особам, що виявилися у скрутному становищі;
- здійснення громадського контролю у сфері правоохоронної діяльності;
- організація і функціонування прямої «гарячої лінії» для населення;
- нормативне правове закріплення основних принципів взаємодії (нормативно-законодавчий аспект);
- співпраця під час провадження у справах про адміністративні правопорушення або кримінального провадження в якості свідків, понятих, перекладачів, фахівців, експертів.

Перелік усіх форм взаємодії Національної поліції і населення визначити досить важко, це пов'язано із політичними змінами в державі, законодавством України, економічною нестабільністю, розвитком наукового прогресу тощо.

Робота поліцейського – це постійне спілкування із усіма членами громади [5, с. 117]. Тобто, на практиці потрібно працювати разом з населенням для пошуку способів розв'язання місцевих проблем, зокрема створення консультативних груп громадян. Це проведення частих зустрічей з представниками об'єднаної територіальної громади, при яких обговорюються певні проблеми, що стосуються забезпечення публічного порядку на території проживання. Здійснення таких зустрічей є корисним для суспільства у цілому незалежно від етнічної приналежності та політичних поглядів.

Для взаємодії з суспільством дільничні офіцери поліції можуть використовувати консультативні групи громадян – це регулярне проведення зустрічей представників певних адміністративних територій і місцевих органів поліції для обговорення і вирішення загальних питань та проблем, а також пошуку локальних рішень для врегулювання місцевих проблем. Така міра є корисною для населення в цілому, незалежно від його політичних поглядів або етнічної приналежності. Так до переваг використання консультативних груп громадян відносяться: поліпшення відносин між громадянами і представниками поліції шляхом співпраці; підвищення ефективності комунікації і обміну інформацією; підвищення загальної якості життя населення.

Доцільно було б запровадити діяльність громадських помічників (позаштатних працівників), які б співпрацювали з поліцейськими на постійній основі. Такі громадські помічники повинні закріплюватись за певним підрозділом або конкретним працівником Національної поліції, вони змогли б надавати більш вагому допомогу зокрема завдяки постійній співпраці, систематизації інформації, одержаних знань та досвіду. Слід врахувати, що до позаштатних працівників необхідно залучати колишніх працівників поліції чи інших правоохоронних органів, адже вони не тільки будуть мати потрібний досвід, проте допоможуть ним поділитись з молодими поліцейськими.

Список використаних джерел:

1. Сибірна Р. І., Гап'як С. С. Взаємодія поліції та населення як обов'язкова умова забезпечення безпеки та громадського порядку. *Сучасні стратегії та перспективи оптимізації взаємодії поліції і населення в соціумі: матеріали круглого столу*, (м. Львів, 23 лис. 2017 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2017. С. 40–43.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
3. Проневич О. С. Німецька та польська моделі партнерської взаємодії поліції та населення на локальному рівні. *Форум права*. Харків. 2011. № 4. С. 600–606.
4. Балинська О. М. Нормативна основа співпраці поліцейського та громадян в Україні / *Сучасні стратегії та перспективи оптимізації взаємодії поліції і населення в соціумі: матеріали круглого столу*, 23 листопада 2017 р. / упорядники З. Р. Кісіль, Л. Й. Гуменюк. Львів: ЛьвДУВС, 2017. С. 7–12.
5. Бубнова І. І. Співпраця поліції та населення України: питання сучасності. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України: матеріали V міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф.*, (Одеса, 23 жовт. 2019 р.). Одеса : ОДУВС, 2019. С. 117–118.

Д. С. Чорненко,

аспірантка відділу конституційного права

та місцевого самоврядування

(Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України)

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Конституція України встановлює, що людина, її права та свободи є найвищою цінністю. Визнання, дотримання та захист прав і свобод людини та громадянина – головний обов’язок держави (ст. 3) [1]. Права та свободи людини і громадянина є безпосередньо діючими. Вони визначають сенс, зміст і застосування законів, діяльність законодавчої та виконавчої влади, місцевого самоврядування та забезпечуються гарантіями правосуддя.

У сучасному світі основні права належать кожній людині (громадянинові). Вони формулюються в міжнародних деклараціях, пактах, конвенціях, у конституціях окремих держав. Права людини лежать в основі чинного законодавства. Крім того, на переконання більшості учених, права людини – критерій, що дозволяє розрізняти правові та неправові закони [2, с. 85-86]. До національних засобів захисту прав людини потрібно зарахувати насамперед Конституцію України. Конституційно-правові гарантії прав людини можна поділити на загальні і спеціальні. Загальні гарантії стосуються всіх конституційних прав і свобод громадян. Спеціальні закріплюють безпосередньо право на життя та умови його реалізації й охорони.

Серед основних прав людини, які, відповідно до Конституції України, є невідчужуваними і належать кожному від народження, найважливішим є право на життя. Так, ст. 27 Конституції України гарантує кожному невід’ємне право на життя. У ній зазначено, що ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов’язок держави – захищати життя людини.

Треба відзначити, що офіційно визнане і захищене право (позитивне

право) не може суперечити правам людини. Право, правові закони – закони, які відповідні правам людини. Права людини можна називати природними в тому розумінні, що вони не залежать від розсуду владних суб'єктів. Крім того, права людини, як і право загалом, виникають і розвиваються в міру історичного прогресу свободи, і законодавці лише фіксують цей процес.

Зрозуміло, права людини, як і будь-які правові явища, потребують сили закону. Правові закони та інші юридичні офіційні акти захищають і конкретизують права людини [3, с. 66]. Утім, поруч з правами людини, закріпленими в Конституції України, не менший інтерес представляє група соматичних прав людини, тобто прав, пов'язаних з можливістю розпоряджатися своїм тілом (від грецького. *soma* – тіло), які переважно не конституціоналізовані в чинному законодавстві.

Зауважимо, що соматичні права людини юридична наука відносить до прав четвертого покоління. Так, за історичними етапами затвердження прав (за часом виникнення) розрізняють певні покоління прав. До першого покоління прав, зазвичай, відносять особисті та політичні права. Права другого покоління – це економічні, соціальні (соціально-економічні) та культурні права. Третє покоління прав почало формуватися після Другої світової війни. У 70-ті роки минулого століття французьким юристом Карелом Васаком було висунуто концепцію третього покоління прав як прав солідарності. До них дослідники відносять: право на розвиток, право на мир, право на здорове довкілля, право на комунікацію тощо. І, нарешті, як зазначалося раніше, четверте покоління прав – це соматичні права.

Покоління соматичних прав людини є єдиною системою прав, які мають ряд концептуальних відмінностей від інших категорій прав. Адже природа соматичних прав доволі своєрідна: у межах цих прав людина не лише претендує на радикальну зміну природньої тілесної цілісності, але й висуває певні, так би мовити, претензії суспільству. У цьому вбачається і своєрідний предмет таких претензій, зокрема, будучи лише частково матеріальним, він

водночас принципово визначений персональними характеристиками правовласника.

Аналіз юридичної літератури з проблем прав людини четвертого покоління, дозволяє виокремити наступні ознаки соматичних прав людини: специфічний характер об'єкту цих прав – тіло людини; можливість їх практичної реалізації за допомогою досягнень природничих та технічних наук (біології, генетики, медицини, фізики, техніки тощо); невизнання цих прав релігією, мораллю, етикою; нерозривний зв'язок з основними, насамперед особистими, правами людини; реалізація таких прав є юридичними фактами для інших правових відносин; ступінь їх визнання та реалізації відображають рівень особистісно-правових цінностей держави та суспільства загалом.

У наукових джерелах широкого поширення отримала класифікація соматичних прав, розроблена М.А. Лавриком. Це такі права як:

- 1) право на смерть;
- 2) право людини щодо її органів і тканин (право на трансплантацію);
- 3) сексуальні права людини (можливість шукати, отримувати і передавати інформацію, що стосується сексуальності, сексуальна освіта, вибір партнера, можливість вирішувати, бути людині сексуально активною або ні, самостійно вирішити питання про добровільні сексуальні контакти, взяття шлюбу; право на легалізацію проституції; оборот порнографічної продукції і правове регулювання положень сексуальних меншин тощо);
- 4) репродуктивні права людини (позитивного характеру: штучне запліднення; негативного характеру – аборт, стерилізація, контрацепція);
- 5) право на зміну статі;
- 6) право на клонування, як всього організму, так і окремих органів;
- 7) право на вживання наркотичних і психотропних речовин [4].

Варто підкреслити, що ступінь їх визнання і реалізації відображає рівень розвитку держави й суспільства загалом. Щоправда, окремі соматичні права відображені і в законодавстві України, і в законодавстві зарубіжних країн. Наприклад, право на трансплантацію органів у національному законодавстві

вживається не як право розпоряджатися своїм тілом, а як певна необхідність, медичне показання. Так, у ст. 13 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» закріплено: «Трансплантація застосовується виключно за наявності медичних показань і здійснюється відповідно до галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я за згодою об'єктивно поінформованої дієздатної особи (реципієнта), крім випадків, передбачених цим Законом». Відповідно до ч. 1 ст. 20 цього Закону укладання або пропонування укладення договорів, що передбачають купівлю-продаж анатомічних матеріалів людини, забороняється. Зауважимо, що з 2020 року в Україні діє комплексна система трансплантації. Закон дозволяє пересадку органів після смерті людини, якщо вона за життя дала на це згоду, а також перехресне донорство, і передбачає побудову системи трансплантації, що охоплює створення реєстру донорів, підготовку трансплант-координаторів тощо.

Для регулювання питань донорства органів у законодавстві окремих держав прописана практика встановлення спеціальних процедур отримання згоди донора на вилучення в нього трансплантата. Наприклад, законодавством Бельгії про вилучення і трансплантацію органів встановлено, що згода донора має бути виражена в письмовій формі і підписана в присутності дієздатного свідка. У Законі Греції про вилучення та трансплантацію людських органів і тканин визначено кілька альтернативних форм надання згоди донора. У законодавстві Туреччини міститься вимога отримання згоди не тільки самого донора, а й його чоловіка / дружини. Стаття 16 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» також передбачає, що кожна повнолітня дієздатна особа має право надати письмову згоду або незгоду на вилучення анатомічних матеріалів з її тіла для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів після визначення її стану як незворотна смерть (смерть мозку або біологічна смерть) відповідно до закону.

Наголосимо, що трансплантація органів і тканин людського організму є однією з найбільш перспективних і водночас доволі затребуваною галуззю

сучасної медицини, яка зробила можливим лікування низки тяжких захворювань. Трансплантація органів і тканин, як засіб реальної допомоги хворим людям, котрі її потребують, має низку характерних ознак, що відрізняють цей метод від інших лікарських впливів. Пов'язано це з наявністю донора – людини, що в більшості випадків не потребує медичної допомоги, а також з проблемами морально-етичного та загальноправового змісту. Ці обставини обґрунтовують важливість та необхідність регулювання суспільних відносин у сфері трансплантології, у тому числі й на рівні Основного Закону України.

Таким чином, наразі у вітчизняній юридичній науці розроблено поняття соматичних прав людини, а також їх класифікація, які, тим не менш, не є досконалими і вимагають доопрацювання. Також вбачається за необхідне визначення змісту кожного права, що належить до соматичних прав людини. У даному значенні спірним також є питання про легалізацію зазначеної групи прав, при відповіді на яке необхідно враховувати, що з одного боку правового регулювання цієї сфери суспільних відносин потребує сучасного рівня розвитку науки і медицини, а з іншого боку – правове регулювання має здійснюватися таким чином, щоб не порушувати вкорінені в суспільстві моральні цінності та пріоритети, не порушувати інші права людини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.06.2022).
2. Козюбра М.І. Правовий закон: проблема критеріїв. *Вісник Академії правових наук*. 2003. № 2–3. С. 83–96.
3. Правова система України: історія, стан та перспективи. Т. 1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. Харків, 2008. С. 66–86.

4. Стеценко С. Г. Біоюриспруденція: поняття, принципи, значення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 18: Економіка і право*. 2016. Вип. 31. С. 68–73. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19014/Stetsenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 18.06.2022).

І. М. Шопіна,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОБ’ЄКТ ТА ПРЕДМЕТ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Об’єкт контролю є однією з визначальних характеристик контрольної діяльності. В узагальненому філософському розумінні об’єкт контролю уявляє собою феномен, який традиційно протиставляється суб’єкту контролю як особі або органу, що вказаний контроль здійснює. Розуміння об’єкта контролю у вітчизняній правовій науці традиційно охоплює три основних підходи. Відповідно до першого з них об’єктом є сукупність органів та посадових осіб, на яких покладено обов’язок здійснювати комплекс дій, пов’язаних з їх відкритістю та необхідністю звітувати перед іншими суб’єктами, для яких вони є підконтрольними. Інший підхід пов’язаний з визнанням об’єктом контролю діяльності або поведінки певних органів або посадових осіб, при цьому межі і масштаби такої діяльності або поведінки можуть різнитися – від суто службової до побутової (останнє є справедливим для контролю, пов’язаного із додержанням вимог доброчесності відповідних суб’єктів). І третій підхід, який є значно ширшим за своїм змістом, передбачає, що об’єктом, тобто точкою прикладання зусиль суб’єкта контролю, є не органи і не посадові особи, а більш абстрактні категорії, які, разом з тим, необхідні для існування держави і розвитку громадянського суспільства. Мова йде про так звані суспільні блага.

До таких суспільних благ, відповідно до традиційного поділу, належать дві категорії - приватні та суспільні блага. Основою для вказаного поділу є ступінь легкості, з якою потенційні споживачі можуть бути виключені із споживання благ. У свою чергу, приватні блага можна розподіляють на дві групи: приватні блага індивідуального та приватні блага спільного (колективного) споживання.

Прикладами приватних благ індивідуального споживання є їжа або одяг, тоді як прикладами приватних благ спільного споживання можуть слугувати громадський транспорт, театральні вистави або ж футбольні матчі. Суспільні блага поділяють на міжнародні (наприклад, фундаментальні наукові знання), загальнонаціональні (приміром, національна оборона) та локальні (наприклад, освітлення вулиць). Загальнонаціональні та локальні суспільні блага об'єднують те, що вони є невиключними для всіх членів суспільства. Проте якщо вигодами від загальнонаціональних суспільних благ користаються всі члени суспільства, то вигодами від локальних суспільних благ - переважно ті особи, які проживають на відповідних територіях [1, с.73-74].

Розглядаючи суспільне благо як цінності, що надаються членам суспільства, територіальних громад та окремим громадянам відповідно до компетенції органів публічного адміністрування і, переважно, в межах відповідних податкових надходжень, щодо визнання суспільним благом національної безпеки або оборони хотілося б зробити декілька зауважень. На нашу думку, національна безпека сама по собі не може бути визнана благом. Цінністю є той стан, до якого призводить ефективне функціонування системи національної безпеки – максимальна захищеність людини, суспільства і держави від ризиків та небезпек у політичній, воєнній, економічній, екологічній та інших сферах. Саме на досягнення такого стану спрямована діяльність суб'єктів національної безпеки. Якщо екстраполювати вказані положення на систему демократичного цивільного контролю, то визнання суспільним благом самого контролю доцільно здійснювати лише у деяких випадках – наприклад, в історичних дослідженнях, присвячених проблемам розвитку демократичних цінностей.

Однак, досліджуючи чинні механізми демократичних відносин у сучасній державі, доцільніше розглядати як цінність той результат, на досягнення якого функціонування демократичного цивільного контролю спрямовано. Аргументами на користь цієї позиції може бути розповсюдження серед членів суспільства уявлення про цінність досліджуваного контролю: про його

існування, які свідчать результати різноманітних соціологічних досліджень, інформовані не всі члени суспільства, отже, для цієї категорії вказаний контроль навряд чи може бути визнаний благом. Але наслідки такого контролю, якими є раціональне витрачання коштів державного і місцевих бюджетів, ефективне подолання зовнішніх та внутрішніх загроз, спрямованих на дестабілізації відносин у державі і суспільстві, здатна відчувати переважна більшість громадян. Перефразовуючи, скажемо, що для пересічного громадянина благом виступає не компетенція та організація діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, а захищеність його самого та його родини, майнових та немайнових прав від ризиків та небезпек, що можуть бути спричинені діями держави-агресора, терористичними актами тощо.

На підставі вказаного вище можна сформулювати поняття об'єкта громадського контролю (нагляду), який є елементом демократичного цивільного контролю, наступним чином. Об'єкт громадського контролю (нагляду) – це комплекс суспільних благ непатронатного характеру, які виникають завдяки активності членів громадянського суспільства і полягають у захищеності прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб, зниженні рівня корупційних ризиків та ефективному раціональному використанні бюджетних коштів у секторі безпеки і оборони. Непатронатний характер громадського контролю (нагляду) означає, що джерелом виникнення благ є не держава, а громадянське суспільство. Ми вважаємо, що громадський контроль (нагляд) поширюється на захищеність прав, свобод та інтересів не лише цивільних осіб, а й військових – наприклад, під час здійснення моніторингу змін у системі продовольчого забезпечення військовослужбовців.

Список використаних джерел:

1. Отрошко О. В. Суспільні блага: уявні та дійсні відмінні риси. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2011. Т. 26. С. 70-74.

О. Г. Ярема,

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін

Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

А. Я. Лазар,

здобувачка вищої освіти 3 курсу

Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОБМЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Основною характерною рисою розвинутої правової держави є дотримання, захист за забезпечення реалізації прав та свобод людини і громадянина [1, с. 314]. Одним із головних обов'язків держави є утвердження прав та свобод людини, що закріплено в ст. 3 Конституції України [2]. Проте, реалізація прав людини, в тому числі в інформаційній сфері, під час дії особливих правових режимів, тобто в період, коли нормальне, стабільне функціонування часто обмежується є неможливою в повному обсязі. Одним із таких режимів є воєнний стан.

Питання обмеження прав під час дії воєнного стану досліджували в своїх працях багато науковців, зокрема: О. В. Гончар, О. Є. Гуляєва, С. В. Максименко, Я.А. Приходько, Н.В. Вороніна, Н.А. Опанасюк та інші.

На думку Л. Васечко під обмеженням прав людини варто розуміти: «...звуження обсягу прав людини, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють реалізацію особою прав та свобод». Також вона зазначає, що дане поняття варто відмежовувати від терміну «порушення прав людини» [3, с. 4].

У статті 64 Основного Закону зазначається, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків,

передбачених Конституцією України. Але в умовах введення воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Вказані норми Конституції України відповідають нормам Загальної декларації прав людини, якою передбачено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [4].

Відповідно до статті 1 Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає, зокрема, тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [5]. Саме введення воєнного стану є однією із підстав, коли держава на законодавчому рівні може обмежити окремі права особи. В Основному Законі чітко не закріплено перелік таких прав.

Особливого розголосу на даний час набуло питання обмеження права на доступ до інформації, яке пов'язано з ситуацією, яка склалась на території нашої держави. Народ часом обурюється через те, що доволі об'ємна кількість інформації нам зараз не відома. Право на доступ до публічної інформації громадян гарантовано статтями 34, 50 Конституції України, Конвенцією Ради Європи про доступ до офіційних документів, Законом України «Про доступ до публічної інформації» та іншими законами. Так, відповідно до частини другої статті 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Водночас згідно з положеннями частини третьої статті 34 Конституції України здійснення прав на вільне збирання, зберігання,

використання і поширення інформації може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [2].

Ситуація склалась так, що на даний час окремі державні сервіси не працюють або працюють з обмеженнями. Пов'язано це перш, за все з тим, щоб не допустити порушень проти національної безпеки.

Відповідно до пункту 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [6].

Конституційне обмеження права особи збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію узгоджується з положеннями пункту 2 статті 29 Загальної декларації прав людини 1948 року, в яких зазначено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [4].

В умовах воєнного стану державою можуть бути запроваджені такі заходи інформаційної безпеки:

- впровадження контролю за змістом і поширенням інформації;

- обмеження інтернет-провайдером доступу до інформаційно-пропагандистських ресурсів ворога;

- заборона роботи приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачі інформації через комп'ютерні мережі та інші.

Право на доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту не може підлягати обмеженням в умовах воєнного стану, а відповідна інформація не може бути засекреченою відповідно до положень статті 50 Конституції України.

В умовах воєнного стану доступ до інформації є надзвичайно важливим правовим інструментом, здатним врятувати життя та вберегти здоров'я людини. Завчасне інформування громадян про загрозу нападу, окупації може сприяти своєчасній евакуації населення, запобігти гуманітарним катастрофам та вчиненню злочинів проти людяності, геноциду російськими військами.

Список використаних джерел:

1. Гончар О. В. Обмеження права особи на свободу пересування при обранні запобіжних заходів у кримінальному процесі України. *Університетські наукові записки*, Хмельницьк, 2013. № 1. С. 314-320.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Васечко Л. Обмеження прав людини в умовах глобалізації: проблеми теорії і практики. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 4-8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_1_3.
4. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ від 10.12.1948. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 06.04.2000 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

В. Д. Яремчук,
кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО НА ОСВІТУ В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Аксіомою сучасного цивілізованого світу є те, що право на освіту належить до одного з найбільш важливих конституційних прав людини, є базовим для розвитку інших прав людини і громадянина.

Право на освіту представляє собою передбачені нормами міжнародного та національного права вид та міра можливої поведінки (діяльності) людини, яка спрямована на розвиток власної індивідуальності та особистості шляхом здобуття, розвитку, тренінгу знань, умінь, навичок, компетенцій, поглядів, переконань, досвіду, здібностей в ході навчання та власної цілеспрямованої діяльності.

Право на освіту виступає правом людини на здобуття певного обсягу знань, культурних навичок, професійної орієнтації, які необхідні для нормальної життєдіяльності в умовах сучасного суспільства.

Праву на освіту притаманні родові ознаки усіх прав людини. Зокрема, право на освіту має: *загальний характер* (є неодмінною складовою конституційно-правового статусу людини), *постійний характер* (передбачає можливість його реалізації протягом усього життя) та *гарантований характер* (не допускає протиправних обмежень його реалізації, передбачає забезпечення органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими організаціями, політичними партіями, навчальними закладами).

Серед специфічних ознак права на освіту (притаманних не усім суб'єктивним правам людини) можна назвати *динамічний характер*, що виявляється у постійному збагаченню змісту права на освіту та *індивідуальний*

характер – необхідність його особистої реалізації, неможливість інститутів делегування, представництва, довіреності (хоча право на освіту малолітніх дітей відомим чином залежить від батьків, які мають право самостійно обирати освітній заклад).

Право на освіту має і свій зміст, який складається з права на власні дії, право-використання, право-вимоги, право-домагання, які у свою чергу характеризують правомочні сторони правовідносин у галузі освіти.

Право на освіту у міжнародному праві має певну класифікацію елементів права: *обов'язкові (загальні)* (право на отримання певного рівня освіти в об'ємі, визначуваному Загальною декларацією прав людини, – «початкова освіта має бути обов'язковою») та *факультативні (спеціальні)* (усі інші передбачені можливості здобуття освіти, наприклад – загальна середня освіта, усі види професійної освіти. Їх реалізація здійснюється як за бажанням самих суб'єктів (чи їх законних представників), так і відповідно до соціально-економічних можливостей держави).

Ст. 26 *Загальної декларації з прав людини* та ст. 13 *Міжнародного Пакту про економічні, соціальні та культурні права* гарантовано право на освіту. У цих міжнародних актах регламентуються умови повної реалізації права на освіту: обов'язкова і безкоштовна початкова та загальна освіта для всіх; доступність середньої, професійно-технічної та вищої освіти; свобода батьків вибирати школи для своїх дітей і забезпечувати релігійне та етичне виховання дітей відповідно до власних переконань. Окремі особи та установи мають право створювати приватні навчальні заклади і керувати ними тільки за умови відповідності освіти в них мінімуму вимог, установлених державою.

Кожен із вище названих документів відображає положення *Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти*, яка у ст. 1 до «дискримінації» відносить будь-яку різницю, виключення, обмеження або перевагу за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, економічного становища народження, яке має на меті усунення порушень рівності відносин у галузі

освіти. Основні положення Конвенції спрямовані на надання всім рівних можливостей в отриманні освіти «без жодної різниці, виключення або переваги за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, економічного становища або народження».

Україна у своєму чинному законодавстві закріпила основні міжнародні й європейські стандарти щодо забезпечення права на освіту та визначила юридичні гарантії права на освіту, які є явищами правової дійсності; конкретизовані в нормативно-правових актах; реалізуються органами держави, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, учасниками освітнього процесу у межах повноважень для забезпечення права на освіту; об'єктом їх гарантування є право на освіту.

Ст. 53 *Конституції України* закріплює положення, згідно з яким повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства .

У свою чергу Закон України *«Про освіту»* прописує основні складові права на освіту. Так, у ст. 3 (п.п. 2) зазначається, що в Україні створюються *рівні умови доступу* до освіти.

Право особи на освіту може реалізовуватися шляхом її здобуття на різних рівнях освіти, у різних формах і різних видів, у тому числі шляхом здобуття

дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та освіти дорослих (ст. 3, п.п.3). Держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти (ст. 3, п.п. 6). Право на освіту не може бути обмежене законом. Закон може встановлювати особливі умови доступу до певного рівня освіти, спеціальності (професії) (ст. 3, п.п. 9). В Законі України «Про освіту» знайшло відображення положення про *забезпечення державою права на безоплатну освіту* (ст. 4) тощо.

Реалізація права на освіту в кожній державі можлива лише за високорозвиненої суспільної та індивідуальної культури членів суспільства, культивування у суспільній свідомості ідеї про цінність людини, повагу до її прав і свобод, зокрема й права на освіту. Проте, як свідчить практика розуміння цього права в деяких державах, зокрема РФ, державна політика призводить до тотального нав'язування та закріплення таких «цінностей», які нівелюють будь-які гуманістичні й демократичні ідеали і формують у своїх громадян через освіту (з поданням спотворених знань, перш за все, історичних) людиноненависницьку ідеологію, зневагу до загальнолюдських цінностей, суверенних держав, націй, досягнень міжнародного права тощо.

Не дивлячись на те, що провідні міжнародні експерти висловлюють думку, що ХХІ ст. буде століттям освіти, останнім часом спостерігається загроза не тільки праву на освіту, а й праву на життя людської цивілізації. І лише об'єднані зусилля світової прогресивної спільноти, демократичних держав та їх політико-правових інститутів можуть запобігти цій загрозі, щоб право на освіту і надалі залишилось необхідним фактором розвитку не тільки особистості, її інтелектуального потенціалу, але й політичної та економічної системи суспільства, слугувало поступальному мирному розвитку світу.

Д. В. Яцків,
здобувачка вищої освіти,
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

С. С. Єсімов,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

На етапі розвитку суспільства гостро постає проблема правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я громадян. Це обумовлено недостатністю обґрунтованих наукових праць, які охоплювали весь спектр правового регулювання прав людини у сфері охорони здоров'я, розробляли нові підходи до визначення прав пацієнтів, їх нормативного закріплення та шляхів вирішення проблеми реалізації та захисту зазначених прав.

Значна кількість складнощів виникає через недостатню правову культуру та поінформованість громадян про права, недостатнє врегулювання прав та обов'язків медичного персоналу. Це зумовлено тим, що відносини, що виникають між пацієнтом і лікарем, переважно регулюються розрізненими нормативними та підзаконними актами, а іноді такими, що призначені для службового користування.

Забезпечення права і свободи людини у державі відбувається шляхом прийняття відповідних законів, визначальних які правничий та у сфері правовідносин, має громадянин. Ратифікувавши Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод та наступні протоколи до неї, Україна взяла зобов'язання привести законодавство про охорону здоров'я у

відповідність до світових стандартів. Таке зобов'язання обумовлює необхідність враховувати у чинному законодавстві досвід країн Європи щодо сфери охорони здоров'я, статус пацієнта та його реалізацію.

У даний час в Україні діє Закон «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (далі – Закон), який, нарівні з Конституцією України та іншими законодавчими актами, регулює права громадян на отримання доступної та якісної медичної допомоги незалежно від статі, віку, національності, майнового стану, місця проживання, переконань і інших обставин [1].

Зважаючи на історичний розвиток права на здоров'я, можна відзначити, що нормативне закріплення зазначеного права виникло у середині XX ст.

У праві декларація про здоров'я – вище невідчужене благо кожної людини. У науковій літературі розрізняють об'єктивне та суб'єктивне право на здоров'я. В об'єктивному сенсі – сукупність норм, які закріплені на законодавчому рівні у нормативних актах, які регулюють відносини у сфері охорони здоров'я громадян.

У суб'єктивному сенсі – права громадян, регульовані нормами права, що виникають при отриманні медичної допомоги, у зв'язку з медичним втручанням. Людина має чимало прав у сфері охорони здоров'я.

Охорона здоров'я громадян відповідно до Закону «Основи законодавства України про охорону здоров'я», система заходів, спрямованих на збереження та зміцнення фізичного та психічного здоров'я людини, надання якісної медичної допомоги [2].

Проаналізувавши запропоновані вченими групи прав громадян і пацієнтів у сфері охорони здоров'я, спираючись на загальну класифікацію прав людини, найбільш доцільною є класифікація прав громадян у сфері охорони здоров'я залежно від нормативно-правового закріплення у законодавстві, оскільки сприяє більш повного аналізу особливостей прав, розкриває їх зміст.

Першу групу прав громадян становлять основні права, що належать усім громадянам, закріплені Конституцією, спрямовані на зміцнення здоров'я

людини, захист від неправомірного зазіхання на здоров'я. До цієї групи належать: право на життя, право на повагу до гідності, право на особисту недоторканність, заборону збирати, зберігати, використовувати та поширювати конфіденційну інформацію про особу без її згоди, право на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї, захист материнства та дитинства та інші.

Другу групу прав складають права, закріплені у міжнародних правових актах, до яких належать: право на життя та особисту недоторканність, охорона материнства та дитинства, право на достатній життєвий рівень та інші.

Творці Конституції України, розробляючи другий розділ «Права та свободи людини і громадянина», врахували всі досягнення міжнародного права у галузі прав людини та закріпили на конституційному рівні. Було гарантовано права та свободи людини та громадянина, проголошені міжнародними документами про права людини. Ці права становлять основу інших прав у сфері охорони здоров'я, закріплюються за іншими нормативно-правових актах. З цього беруть початок права пацієнтів, правила стосунків із пацієнтами та організація системи охорони здоров'я громадян України.

Третю групу прав складають спеціальні права громадян у сфері охорони здоров'я, якими наділені всі, хто звертається за медичною допомогою. Громадянин набуває статус пацієнта і стає суб'єктом правовідносин. Права пацієнтів згруповані, переважно, у Законі та деталізуються у різних нормативних актах. У Законі закріплено положення, що кожному гарантується право на медичну допомогу, яка надається безкоштовно та на платній основі. Встановлено перелік прав пацієнтів, який враховує інтереси та специфіку статусу.

Кожна людина має право на здоров'я, яке визначається переліком прав пацієнтів, деталізованих у нормативно-правових актах. Саме визначення та класифікації прав пацієнтів не були б ефективними без розробки та прийняття єдиного документа, яким є «Основи законодавства України про охорону здоров'я», де чітко і детально визначено сферу правовідносин лікаря та пацієнта.

Поряд із збереженням ставлення до медичної діяльності як однієї із соціальних функцій держави останнім часом існує певна кількість обставин, що свідчать про необхідність зміни пріоритетів за основними напрямками державного регулювання у сфері охорони здоров'я. За останні двадцять років законодавство України у цій сфері зазнало значних змін.

У результаті реформування особливу увагу було спрямовано на пацієнта, якісну, доступну, персоналізовану систему охорони здоров'я, впроваджено гарантований перелік безкоштовних медичних послуг та лікарських засобів, набула розвитку первинна медична допомога, у межах якої хворому надається можливість самостійно обирати лікаря. Аналізуючи розвиток системи охорони здоров'я, можна виділити наступні нововведення при наданні медичної допомоги громадянам України.

Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління сферою охорони здоров'я та забезпечення медичного обслуговування населення» сформульовані нові принципи охорони здоров'я, до яких віднесено: пріоритет інтересів пацієнта та охорони здоров'я дітей, дотримання лікарської таємниці і інше [3]. Закріплення цих принципів характеризує перехід до системи охорони здоров'я громадян, що базується на пріоритеті здорового способу життя.

Головним нововведенням законодавства про охорону здоров'я є об'єднання в окремому розділі Закону прав та обов'язків громадян у сфері охорони здоров'я. Наприклад, право відмовитися від медичного втручання; відшкодування шкоди у разі завдання шкоди здоров'ю при наданні медичної допомоги, ряд інших прав.

Нормативні положення, що стосуються впорядкування системи охорони здоров'я громадян, торкнулися обов'язків громадян у цій сфері. Згідно із Законом на громадян покладено обов'язки: турбота про збереження здоров'я; обов'язок проходити медичні огляди, займатися профілактикою захворювань; дотримуватися режиму та правил поведінки пацієнта.

Торкнулися зміни та гарантій дотримання прав громадян у межах першої

допомоги, від надання якої залежить життя людини. Особливу увагу приділено питанням першої допомоги. Закон вказується на перелік осіб, які зобов'язані надавати медичну допомогу, до яких належать: поліцейські; працівники служби цивільного захисту; рятувальники аварійно-рятувальних служб.

Основним досягненням законодавства у сфері охорони здоров'я громадян слід вважати запровадження відповідальності медичних працівників. Їхня діяльність має соціальну значимість, оскільки пов'язана із забезпеченням життя та здоров'я людей. Ризик від неналежного медичного втручання зростає для самого пацієнта та для лікаря.

Ще одним моментом реформування державного сектора системи охорони здоров'я є фінансування шляхом залучення бізнесу. На це спрямовані останні системні дії Кабінету Міністрів України щодо розробки заходів з включення державно-приватного партнерства у реформування сфери охорони здоров'я.

Незважаючи на певну кількість нормативно-правових актів у сфері охорони здоров'я, є певні прогалини правового регулювання, що заповнюються численними законодавчими ініціативами у вирішенні проблем, що виникають у медичній діяльності. Правове регулювання охорони здоров'я має бути спрямоване на збереження та зміцнення здоров'я населення. Реалізація політики держави у цій галузі та її реформування, можливе лише шляхом прийняття належної нормативно-правової бази.

Питання правового регулювання охорони здоров'я вимагають підвищеної уваги з боку держави, адже здоров'я визнається одним із пріоритетних напрямів державної політики та основним чинником національної безпеки країни. Система охорони здоров'я потребує ресурсних вкладень, оскільки якість медичного обслуговування та стан здоров'я населення залежать від забезпеченості медичної галузі матеріально-технічними, трудовими, фінансовими ресурсами та їх ефективного використання.

Об'єктивною необхідністю є напрям державної політики у сфері охорони здоров'я на збільшення тривалості активного життя, покращення демографічної ситуації, підвищення якості і ефективності медико-санітарної допомоги,

удосконалення фінансування та управління галуззю, зміцнення здоров'я населення. Поліпшення здоров'я є інтегральним показником успішності розвитку держави, всіх її інститутів, в основу реформування цієї сфери, має бути покладено міжгалузевий комплексний підхід.

Підсумовуючи, можна констатувати, що Конституцією встановлено обов'язок держави у створенні умов для ефективного та доступного для громадян медичного обслуговування у державних і комунальних закладах охорони здоров'я. Медична допомога за нормами Конституції України надається безоплатно. Система охорони здоров'я України характеризується наявністю проблем потребує інституційного та структурно-функціонального реформування, що суттєво обмежено відсутністю фінансових ресурсів. Реформування в галузі охорони здоров'я має починатися з розробки нових обґрунтованих управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-vp#Text>
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2801-12>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління сферою охорони здоров'я та забезпечення медичного обслуговування населення Закон України від 15.12.2021 р. № 1962-IX. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1962-20#n44>

Зміст

Благуа р. Р.І.

Забезпечення в Україні конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану.....3

Апетик А.М.

Проблеми становлення та розвитку інституту захисту персональних даних: історико-правовий аспект.....7

Бадида А. Ю.

Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану: як знайти баланс між публічним інтересом та індивідуальними правами.....12

Барабаш О.О.

Конвенційні права дітей-біженців в умовах війни.....18

Баран М.В.

Адміністративні форми та методи забезпечення інформаційної безпеки у Збройних силах в умовах воєнного стану.....24

Бесага І.В.

Прерогатива забезпечення прав і свобод людини перед приписами закону у справах про адміністративні правопорушення.....28

Бортник Н.П.

Розвиток організаційної структури митних органів в умовах військового часу.....33

Бортник Н. П., Єсімов С. С.

Особливості реалізації конституційного права на кваліфіковану юридичну допомогу юридичним особам і органам публічної влади.....36

Воловик В. О.

Елементи системи адміністративно-правового забезпечення підготовки громадян України до військової служби.....41

Гаврильців М. Т.

Реалізація права людини на судовий захист в умовах воєнного стану
в Україні.....45

Гаврильців М. Т., Іщенко С. Ю.

Захист інтересів України у міжнародних юрисдикційних органах в умовах
збройної агресії російської федерації.....51

Гловюк І. В.

Питання реалізації конституційного права на професійну правничу
допомогу у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану.....57

Гришук А. Б.

Право на працю в умовах воєнного стану: загальна характеристика.....64

Гришук А. Б., Проць І.М.

Особливості режиму проходження державної служби в умовах
воєнного стану.....67

Грицьків А.В.

Конституційність європейського ордера на арешт: зарубіжний досвід.....72

Дідик Н.І., Пасічник Д.Р.

Забезпечення прав дитини під час здійснення поліцейського піклування.....77

Добрянський С. П.

Удосконалення системи конституційних прав та свобод як передумова
набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС.....81

Єсімов С. С.

Цифровізація правового регулювання суспільних відносин у контексті
Конституції України.....85

Жукова Є.О.

Вектори оптимізації ефективності адміністративно-правового
забезпечення публічного адміністрування.....89

Забзалюк Д. Є.

Історико-правові та релігійні чинники військового конфлікту на
Близькому Сході в добу Середньовіччя.....92

Ілюшук О.М., С.-А.А. Синиця

Соціальні гарантії для осіб з інвалідністю та осіб з інвалідністю
внаслідок війни97

Карелін В.В.

Міжнародний досвід діяльності військової поліції.....103

Ковалів М. В., Скриньковський Р.М.

Конституційні права та свободи громадян України в умовах
воєнного стану.....107

Ковалів М. В., Сподарик С.І.

Конституційно-правове регулювання прав людини в Україні.....112

Ковалів М.В., Качмарик О.І.

Гарантії реалізації основних прав і свобод людини та громадянина
в Україні.....116

Крамар Р. І., Гачак-Величко Л. А.

Конституційний лад України: загальні засади.....120

Кривицький А. С.

Реалізація права на освіту у контексті міжнародної співпраці.....124

Куп'янська А. М.

Вплив юридичної доктрини на окрему думку судді
Конституційного суду України.....128

Лепісевич П. М.

Конституційна відповідальність в Україні в умовах воєнного стану.....133

Лепіш Н. Я.

Правові наслідки та обмеження в умовах воєнного стану.....137

Лесько Н. В.

Інформаційні технології в діяльності органів прокуратури.....143

Лозинський Ю. Р.

Громадянство України як конституційно-правовий інститут.....147

Лозинський Ю. Р., Порцін В. Р.

Деякі особливості адміністративно-правових засобів забезпечення

законності та правопорядку в Україні.....	151
<i>Лук'янова Г. Ю., Гаврильців М. Т.</i>	
Захист національних інтересів держави у сфері забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України.....	153
<i>Максимова М. К.</i>	
Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення реалізації дитиною права на безпечні умови життя.....	158
<i>Микієвич М. М., Сеник С. В.</i>	
Конституційна рада Франції, як квазісудовий орган конституційної Юрисдикції.....	164
<i>Назар Т. Я.</i>	
Правовий статус поліції у період воєнного стану.....	167
<i>Наконечна А. М.</i>	
Проблеми обмежування прав людини за умов воєнного стану (з позицій потребового підходу).....	172
<i>Нестерцова-Собакарь О. В.</i>	
Показники ефективності норм трудового права.....	177
<i>Онишко О. Б.</i>	
Захист соціальних прав громадян у рішеннях ЄСПЛ.....	181
<i>Онопрієнко С. Г.</i>	
Інформаційна безпека, публічний інтерес та характер ризиків: співвідношення категорій.....	188
<i>Остапенко І. О.</i>	
Стратегічні наративи в умовах повномасштабної російської агресії: інформаційно-правові аспекти.....	191
<i>Павлович-Сенета Я. П.</i>	
Трудова повинність в умовах правового режиму воєнного стану.....	195
<i>Павлович-Сенета Я. П., Шукалович Б.</i>	
Адміністративно-правове регулювання порядку перевірки документів, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових	

приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану.....	200
<i>Павлович-Сенета Я. П., Нагибайло Т.</i>	
Адміністративна відповідальність за порушення карантинних обмежень.....	206
<i>Панкевич О. З., Цибульська В.</i>	
Геноцид – крайня форма дискримінації.....	211
<i>Пащинський О. С.</i>	
Онтологічні засади адміністративно-правового забезпечення громадського контролю.....	216
<i>Петрів С. Ю., Єсімов С. С.</i>	
Організація роботи у сфері превенції правопорушень неповнолітніх на основі інформаційних технологій в умовах воєнного стану.....	220
<i>Подорожна Т. С.</i>	
Правова доктрина, правопорядок та конституція України: вектор взаємозв'язку.....	225
<i>Приймак В. А.</i>	
Підвищення ефективності антикорупційних механізмів в органах військового управління.....	230
<i>Приліпко М. О.</i>	
Питання вироблення методології адміністративно-правового забезпечення доброчесної поведінки військових посадових осіб у Збройних Силах України.....	233
<i>Проць І. М.</i>	
Гендерна рівність як складова загального принципу рівності в Україні і світі.....	237
<i>Проць І. М., Плебанська Д. В.</i>	
Закріплення права на свободу та особисту недоторканість у міжнародних нормативно-правових актах.....	241

Проць І. М., Петелька О. О.

Міжнародні гарантії забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканість.....245

Рабінович П. М.

Діяльність Організації Об'єднаних Націй у протидії військовій агресії Російської Федерації проти України.....250

Сидор М. Я.

Форми реалізації конституції України у сфері порушення прав громадян.....254

Собакарь А. О.

Шляхи вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства щодо протидії проявам насильства за ознакою статі (гендерно-обумовленого насильства).....257

Тарасевич Т. Ю.

Закріплення на конституційному рівні соматичних прав та принципів їх існування та розвитку.....263

Тацишин І. Б., Мазур А. В.

Правові питання реєстрації створення та змін до відомостей, які стосуються діяльності профспілок та їх об'єднань в умовах військового стану.....268

Теремецький В. І., Гуц Н. Г.

Цивільно-правова характеристика інституту запевнення («representations and warranties»)..... 272

Тополевський Р. Б.

Порушення прав людини та воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду внаслідок агресії російської федерації: особливості документування громадськими правозахисними організаціями...277

Хатнюк Ю. А.

Важливість та перспективи взаємодії поліції і населення.....281

Чорненька Д. С.

Конституціоналізація прав людини четвертого покоління: сучасний стан та перспективи розвитку.....286

Шопіна І. М.

Об'єкт та предмет громадського контролю.....292

Ярема О. Г., Лазар А. Я.

Деякі аспекти обмеження інформаційних прав громадян в умовах
воєнного стану.....295

Яремчук В. Д.

Право на освіту в системі прав людини.....299

Яцків Д. В., Єсімов С. С.

Проблеми забезпечення прав громадян у сфері охорони здоров'я.....303